Лугова арфа.

Повість

*

*

Розділ перший

Коли ж бо я вперше почув про лугову арфу? Задовго до тієї осені, як ми оселилися в хатині на дереві,— мабуть, котроїсь попередньої осені, і, певна річ, сказала мені ці слова саме Доллі, бо хто ж би ще міг вигадати таке — лугова арфа.

Якщо ви підете з містечка дорогою, що веде від Церкви, то невдовзі побачите пагорб з білими, мов кістки, надгробками й поруділими від палючого сонця квітами: то баптистське кладовище. Там поховано всіх наших родичів, Телбоу та Фенвіків: моя мати лежить там поряд з батьком, а могили інших, щось із двадцять чи більше, розповзлися навколо них, наче коріння куща на кам'янистому схилі. Попід пагорбом розляглася лука, поросла гінкою індіанською травою, що кожної пори року змінює свої барви; побачили б ви її восени, десь наприкінці вересня, коли вона червоніє, як небо на обрії при заході сонця, коли по ній перебігають багряні хвилі, схожі на відсвіти вогню, а осінні вітри ворушать її всохле листя, і тоді чути щось ніби музику — багатоголосе зітхання арфи.

За лукою починається сутінь Річкового лісу. Отож, певне, одного з тих вересневих днів, коли ми бродили там, збираючи коріння, Доллі й сказала мені:

— Чуєш? То лугова арфа. Вона повсякчас розповідає про чиїсь життя. Вона знає про всіх людей, що лежать на тому пагорбі, про всіх, хто жив колись на світі; а як ми помрем, розповідатиме й про нас.

Коли померла моя мати, батько, що був роз'їзним торговельним агентом, відіслав мене жити до своїх незаміжніх двоюрідних сестер, Віріни та Доллі Телбоу. Доти мені не дозволяли бувати у їхньому домі. З якихось там причин, нікому до ладу не відомих, батько й Віріна не розмовляли одне з одним. Чи то він попрохав колись Віріну позичити йому грошей, а вона відмовила; чи, може, й позичила, а він не повернув. Та я певен, що вся та незлагода зайшла через гроші, бо ніщо інше не важило для них більше, особливо для Віріни — найбагатшої людини в містечку. Аптека-закусочна, крамниця готового одягу, бензозаправна станція, бакалійна торгівля, будинок контори — усе це належало їй, і, набуваючи цю власність, вона аж ніяк не стала легша на вдачу.

Так чи так, але тато казав, що ніколи більш не переступить її порога. А які страхіття він розповідав про сестер Телбоу! Одна з чуток, що їх він пустив по окрузі,— нібито Віріна гермафродитна, — не змовкла й досі, а всіх тих насмішок, якими він обсипав міс Доллі Телбоу, не могла знести навіть моя мати й не раз казала: це ж чистий сором — збиткуватися з такої лагідної і добросердої жінки.

Як я гадаю, мої батько й мати дуже любили одне одного. Мати, бувало, завжди плакала, коли батько їхав продавати оті свої холодильники. Вона вийшла за нього заміж у шістнадцять років, та не дожила й до тридцяти. Того дня, як вона померла, тато, вигукуючи її ім'я, поздирав з себе всю одежу й вискочив голий надвір.

А вже другого дня після похорону в нашому домі з'явилася Віріна. Пригадую, з яким жахом я дивився на неї, коли вона простувала доріжкою до будинку,— тонка, мов тростина, вродлива й енергійна жінка з рясною сивиною в коротко підстриженому волоссі, з чорними, рішуче зсунутими бровами та невеличкою родимкою на щоці. Вона відчинила надвірні двері і, не спиняючись, пройшла в дім. Повернувшися

з похорону, батько трощив усе, що трапиться під руку,— і не те щоб з люті, а спокійно й методично: повагом заходив до вітальні, брав порцелянову статуетку, якусь мить замислено дивився на неї, а тоді — брязь об стіну. Вся підлога і сходи були всіяні битим склом, розкиданим столовим сріблом, а за бильця сходів зачепилася подерта нічна сорочка з тих, що лишилися після матері.

Віріна швидко окинула оком весь той безлад.

— Юджіне, я маю дещо тобі сказати,— мовила вона своїм звучним, холодно-урочистим голосом, і тато відповів:

— Ну що ж, сідай, Віріно. Я знав, що ти з'явишся.

Наприкінці того ж дня подруга Доллі, Кетрін Крік, прийшла до нас, спакувала мої речі, і тато одвіз мене до великого затіненого деревами будинку на Телбоу-лейн. Коли я виходив з машини, він хотів був обійняти мене, але я його боявся і випручався в нього з рук. Тепер мене бере жаль, що ми тоді не обнялися, бо через кілька днів на дорозі до Мобіла його машину занесло на повороті, і вона звалилася в затоку з височини п'ятдесяти футів. Коли я побачив батька знову, на очах у нього лежали срібні долари.

Раніше люди не звертали на мене ніякісінької уваги, хіба що хтось кидав мимохідь: "Надто він малий як на свої літа, справжній недоросток"; але тепер усі показували на мене й зітхали: "Який жаль! Бідолашна дитина цей Коллін Фенвік". А я прибирав якнайжаліогіднішого вигляду, бо розумів, що їм це до вподоби. Мабуть, не було в ті дні у містечку людини, яка не почастувала б мене морозивом чи кукурудзяними пластівцями, а в школі я вперше у житті почав одержувати добрі оцінки. Тож минуло чимало часу, доки я заспокоївся і помітив Доллі Телбоу.

А помітивши — закохався.

Уявіть собі, що то мало бути для неї, коли я — непосидющий і галасливий одинадцятирічний хлопчисько — вперше з'явився в їхньому домі. Ледь зачувши мою ходу, вона чимдуж тікала геть, а коли уникнути зустрічі не було змоги, зіщулювалася, наче листочок соромливої мімози. Доллі належала до тих людей, які бувають непомітні, мов речі в кімнаті, мов тіні в кутку, так що їхньої присутності майже не відчуваєш. Ходила вона в безгучному взутті, у простих дівочих сукнях до кісточок. І хоч літами була старша за сестру, проте, як і я сам, здавалася Вірініною названою дитиною. Ми оберталися навколо Віріни, наче супутники навколо планети, обоє керовані силою її тяжіння, але кожне на своїй орбіті.

На горищі, що було справжнім музеєм усілякого мотлоху, населеним примарними старими манекенами з Вірінної крамниці готового одягу, мостини в підлозі порозхитувались, і крізь щілини можна було зазирнути майже в усі кімнати будинку. В кімнаті Доллі, на відміну від усіх інших, захаращених громіздкими похмурими меблями, стояли тільки ліжко, письмовий стіл і стілець. Ця кімната нагадувала б черничу келію, коли б не дивовижний рожевий колір, в який були пофарбовані стіни і взагалі усе в ній; навіть підлога була рожева. Щоразу, як я підглядав за Доллі, вона робила одне з двох: або стояла перед дзеркалом і великими садовими ножицями підстригала своє жовтаве з сивиною волосся, що було й так зовсім коротке; або ж писала щось олівцем у дешевому блокноті. Вона раз у раз слинила олівець кінчиком язика і часом вимовляла вголос те, що писала: "Про солодощі, як от цукерки, забудьте, а сіль для вас — певна загибель". Тепер я вже знаю, що то вона писала листи, але попервах її писанина була для мене загадкою. Адже приятелювала вона лише з Кетрін Крік, ні з ким більше не бачилась, а з дому виходила тільки раз на тиждень: удвох із Кетрін вирушала до Річкового лісу збирати трави й корінці, з яких потім варила й розливала по пляшках зілля проти водянки. Згодом я довідався, що на ті ліки знаходилися покупці в цілому штаті, і ото їм вона й писала всі ті листи.

Вірінина кімната, що сполучалася з кімнатою Доллі переходом, скидалася на справжню контору: там стояло велике бюро з відкидною кришкою, шафи, напаковані конторськими книгами, картотеки. Після вечері, насунувши на чоло зелений козирок, Віріна сідала до бюро й починала щось рахувати, гортаючи грубезні конторські книги,— і так до пізнього вечора, аж поки за вікнами згасали вуличні ліхтарі. Хоч з ділових та дипломатичних міркувань вона спілкувалася з багатьма людьми, проте близьких приятелів не мала жодного. Чоловіки побоювались її, а жінок начебто побоювалася вона сама. За кілька років перед тим вона дуже прихилилася серцем до життєрадісної білявої дівчини на ім'я Моді Лора Мерфі, що якийсь час працювала у нас на пошті, а потім вийшла заміж за виноторговця з Сент-Луїса. Це дуже прикро вразило Віріну, і вона заявила прилюдно, що той чоловік — цілковите ніщо. Тим дужче всі здивувалися, довідавшись про її весільний дарунок молодятам — подорож на медовий місяць до Великого Каньйона. Моді з чоловіком так і не повернулися з тієї подорожі: поблизу Великого Каньйона вони відкрили бензозаправну станцію і тепер час від часу надсилали Віріні свої аматорські фотографії. Ті фотографії були для неї і втіхою, і горем. Траплялися вечори, коли вона забувала про свої конторські книги й сиділа, зронивши голову на руки, над розкладеними на столі фотографіями. А потім ховала їх, гасила світло й ходила сюди-туди по кімнаті, і часом звідти долинав болісний стогін, неначе вона падала, наразившись на щось у темряві.

Ту частину горища, що була над кухнею, відгороджувала від мене фортеця з великих скринь, схожих на паки бавовнику. А тим часом саме кухня вабила мене тоді найбільше, бо в ній, як ніде в домі, було справжнє життя, і Доллі проводила там майже цілі дні, балакаючи зі своєю подругою Кетрін Крік. Ще малою дівчинкою-сиротою Кетрін Крік найнялася за служницю до містера Урії Телбоу, і вона й обидві сестри Телбоу росли разом на старій фермі, там, де тепер залізнична станція. Доллі вона називала "серденьком", а Віріну — тільки "отією-от". Мешкала Кетрін на задньому дворі, у критій сріблястою бляхою хатині, що стояла серед соняшників та шпалер лімської квасолі. Вона видавала себе за індіанку, на що люди здебільшого тільки підморгували, бо шкіра

в неї була темна, як у африканського бога. А втім, хто зна, може, воно було й так, бо вбиралася вона, як справжня індіанка. На шиї завжди носила бірюзове намисто, а рум'янилася так густо, що аж глянути страх, і щоки її палали, наче незгасні стоп-сигнали. Зуби в неї через один повипадали, і в дірки вона напихувала вати. Віріна не раз казала їй:

— Хай тобі абищо, Кетрін. Ти ж слова до пуття вимовити не можеш. Пішла б до дока Крокера, нехай би поставив тобі хоч сякі-такі зуби!

Зрозуміти, що каже Кетрін, було таки справді важко; лише Доллі могла доладно тлумачити невиразне шамкотіння своєї подруги. Та Кетрін більшого й не треба було: вони ж із Доллі не розлучались і завжди могли порозумітися. Притуливши вухо до сволока на горищі, я часто дослухався до невиразних і через те особливо цікавих звуків їхньої розмови, що, мов густа живиця, точилися крізь старе дерево.

Щоб дістатися на горище, треба було вилізти на драбину в білизняній коморі, стеля якої правила за ляду. Одного дня, ступивши на перший щабель, я побачив, що та ляда відчинена, а прислухавшись, почув нагорі ледь чутне мелодійне муркотіння, як ото буває, коли маленьке дівча наспівує щось собі під ніс, граючись на самоті. Я хотів був повернути назад, але в цю мить муркотіння змовкло і хтось запитав:

— Це ти, Кетрін?

— Ні, це я, Коллін,— відповів я і вистромив голову на горище.

Обличчя Доллі — велика біла сніжинка — вперше за весь час не розтануло в напівтемряві.

— То ось куди ти ходиш... А ми дивувалися...— мовила вона стиха, і голос її прошелестів, мов цигарковий папір, її очі виказували якийсь особливий дар: вони були ясні, прозорі й відсвічували зеленим, наче м'ятне желе. Дивлячись на мене в присмерку горища, ті очі немовби

боязко визнавали, що я не замишляю нічого лихого.— Виходить, ти граєшся тут... на горищі? Я казала Віріні, що ти почуватимеш себе самотнім.— Нахилившись над барильцем, вона шукала чогось на дні.— Слухай-но, допоміг би ти мені. Заглянь в оте друге барильце. Я шукаю кораловий замок і торбинку з різноколірними камінцями. Гадаю, Кетрін має сподобатись мій подарунок — акваріум із золотими рибками, правда ж? На день народження. Колись ми тримали тропічних рибок, та вони, бісенята, поїли одна одну. Але я добре пам'ятаю, як ми їх купували, їздили аж до Брутона, за шістдесят миль. Доти я ніколи не виїжджала за шістдесят миль звідси, та й не знаю, чи ще колись виїду... Ага, осьде він, той замок.

Невдовзі я знайшов і камінці; вони скидалися на кукурудзяні зерна чи на льодяники, і, подаючи їй торбинку, я сказав:

— Ось вам цукерки.

— Дякую,— відказала вона.— Я дуже люблю цукерки, хоч би вони й були на смак камінцями.

*

Ми скоро заприязнилися — Доллі, Кетрін і я. Мені було одинадцять, потім минуло шістнадцять. Та хоч нічим особливим я тоді не відзначався, ті роки приємно згадувати.

Я ніколи не приводив нікого з собою в дім, та й не хотів цього робити. Одного разу я запросив до кіно знайому дівчину, і, коли ми поверталися, вона спитала, чи не можна зайти до нас попити води. Якби я вірив, що вона справді хоче пити, то напевне погодився б; але я розумів, що вона прикидається, аби тільки заглянути в наш дім,— всім у містечку цього хотілося,— отож і сказав їй: нехай, мовляв, потерпить до свого дому. А вона мені відказала на те:

— Всі в окрузі знають, що Доллі Телбоу несповна розуму, то й ти такий самий.

Мені та дівчина подобалась, але я все одно штурхонув її, і вона пообіцяла: ну стривай, брат дасть тобі чосу. Що він і зробив: у мене коло кутика рота й досі видно рубець — слід удару пляшкою від кока-коли.

Я знаю: багато хто в містечку казав, що Доллі — то Вірінин тяжкий хрест, а ще казали, ніби в будинку на Телбоу-лейн діється таке, що й не придумаєш, навіть якби хотів. Можливо, так воно й було. Та все одно ті роки приємно згадувати.

Взимку, щоразу як я повертався зі школи, Кетрін мерщій відкривала банку варення, Доллі ставила на вогонь великий кавник, а в духовку — лист з коржиками, і коли вона відчиняла духовку, звідти линув гарячий дух ванілі, бо Доллі жила на самих солодощах і завжди пекла чи то солодкий пиріг, чи то кекс із родзинками, чи якесь інше печиво або ж варила тягучки. Городини вона й до рота не брала, а з м'ясного визнавала лише курячий мозок — таку собі горошинку, що тане в роті раніше, ніж її розкуштуєш. У кухні топилося в плиті й каміні, і там було тепло, як у корови під язиком. Найбільше, що могла заподіяти зима,— це обморозити своїм голубуватим крижаним подихом віконні шиби. Коли б якомусь чарівникові заманулося зробити мені подарунок, нехай би він дав мені пляшку, повну звуків тієї кухні — веселого сміху та палахкотіння вогню; пляшку, повну її масляно-ванільних солодких пахощів, хоч від Кетрін, правду кажучи, пахло, наче від льохи навесні. Наша кухня більше скидалася на затишну вітальню: там стояли крісла-гойдалки, підлогу вкривав м'який плетений килимок, на стінах рядочками висіли зображення кошенят, що їх дуже полюбляла Доллі; у вазоні цвіла герань — усе цвіла та цвіла цілий рік,— а в акваріумі на покритому клейонкою столі плавали золоті рибки Кетрін, повагом проносячи свої пишні хвости крізь брами коралового замку. Часом ми складали мозаїчні картинки-крутиголовки, поділивши між собою їх складники, і Кетрін нишком ховала наші з Доллі частинки, коли їй здавалося, що хтось може закінчити раніше за неї. А то, бувало, вони

обидві бралися допомагати мені готувати уроки. Ото починалася комедія! В усьому, що стосувалось природи, Доллі розумілася чудово — вона мала інстинкт бджоли, що знає, в якій квітці найсолодший нектар, і могла за день наперед завбачити грозу, ще з весни сказати, чи вродить смоква, знайти в лісі грибне місце, чи дикий мед, чи сховане в траві гніздо з яєчками цесарки. Просто розглядалася довкола й немовби відчувала, що де є. Та коли доходило до моїх уроків, вона виказувала таке саме неуцтво, як і Кетрін.

— Америка мала називатися Америкою ще до того, як її відкрив Колумб. Це ж само собою зрозуміло. А то б звідки він знав, що це Америка?

А Кетрін підтакувала:

— Ну звісно, Америка — це давнє індіанське слово.

З них двох Кетрін була гірша, бо непохитно стояла на своєму і, коли, бувало, не запишеш дослівно всього, що вона сказала, то аж гопки скаче і неодмінно перекине каву чи щось іще. Та я перестав слухати її після того, як вона наговорила казна-чого про Лінкольна: нібито він був почасти негр, почасти індіанець і тільки якимось краєчком білий, Навіть я знав, що то вигадки. Але одним я справді завдячую Кетрін: коли б не вона, то хто знає, чи досяг би я нормального людського зросту, В чотирнадцять років я ще не переріс Бідді Скіннера — того самого Бідді, якого, кажуть, не раз запрошували виступати в цирку. Та Кетрін заспокоювала мене: мовляв, не тривожся, голубе, просто тебе треба трохи витягти, ото й тільки. І ревно тягла мене за руки й ноги, і смикала за голову, неначе то було яблуко на непіддатливій гілці. І за два роки витягла-таки мене від чотирьох футів дев'яти дюймів до п'яти й сімох,— про це свідчать позначки, зроблені хлібним ножем на лутці дверей комори. Бо й тепер, коли так багато чого минуло без вороття, коли в комині нашої плити гуляє вітер, а в кухні хазяйнує зима, ті позначки лишаються там як неспростовний доказ.

Хоч загалом ліки, що їх готувала Доллі, начебто допомагали замовникам, проте час від часу надходили листи, в яких говорилося: "Шановна міс Телбоу, не надсилайте більше засобу проти водянки, бо наша бідолашна сестра Белл (чи хтось там ще) на тому тижні упокоїлася, земля їй пером". В кухні тоді западав смуток; згорнувши руки на грудях і скрушно хитаючи головами, мої подруги обговорювали перебіг хвороби, і Кетрін казала:

— Ну що ж, Доллі, серденько, ми робили все, що могли, але господь бог розсудив по-своєму.

Не раз, було, наганяла смуток на кухню й Віріна, що день у день запроваджувала якісь нові приписи чи вимагала додержання старих: робіть те, не робіть цього, припиніть те, беріться до того. Ми були неначе годинники, що мають показувати такий самий час, як і в неї, і горе тому, хто хвилин на десять забігав уперед чи на годину спізнювався: Віріна накидалася на винного, мов шуліка.

"Ну й ота-от!" — зітхала Кетрін, а Доллі їй тихенько: "Цить, цить!" — неначе хотіла не так заспокоїти Кетрін, як заглушити власне ледь чутне внутрішнє ремство.

Як я гадаю, Віріні десь у душі хотілося й самій увійти до кухонного товариства рівною між рівних, але вона була немовби єдиний чоловік у домі, повному жінок та дітей, і мала лиш один спосіб спілкуватися з нами — оті свої владні напади;

— Доллі, зараз же викинь геть це кошеня! Чи ти хочеш, щоб мене зовсім замучила астма?.. Хто не закрутив кран у ванній?.. Хто поламав мою парасольку?..

Її похмуре невдоволення розповзалося по всьому будинку ядучим жовтим туманом. "Ну й ота-от!" — "Цить, цить!"

Раз на тиждень, здебільшого у суботу, ми вирушали до Річкового лісу. До цих походів, що тривали цілий день, Кетрін засмажувала курча й нафаршировувала десяток яєць, а Доллі брала з собою кекс із шоколадною поливою та чималий запас тягучок. Отак спорядившись і прихопивши з собою три порожніх мішки, ми рушали дорогою, що вела від церкви повз кладовище й далі через луку, поросту індіанською травою. На самому узліссі стояла розложиста аделія з двома стовбурами; власне, то були два дерева, але їх гілля так переплелося, що по ньому легко було перейти з одного на друге; до того ж їх з'єднував дощаний поміст, утворюючи щось ніби хатину, таку надійну і містку, що кращої годі й бажати,— справжній тобі пліт у зеленому морі листя. Ті хлопчаки, що спорудили її, мабуть, давно вже постаріли, якщо взагалі ще живі: адже хатина на дереві пережила років п'ятнадцять-двадцять, перше ніж Доллі знайшла її, а мені показала ще через чверть століття. Дістатися туди було не важче, ніж піднятися сходами; нарости на корі правили за приступки, а міцні пагони дикого винограду — за поруччя; і навіть Кетрін, з її дебелими стегнами й скаргами на ревматизм, не доводилось докладати особливих зусиль. Але Кетрін не любила тієї хатини на дереві; вона просто не знала, як знала це Доллі, а від неї дізнався і я, що то не хатина, а корабель і що, ступивши на нього, людина вирушає у плавання понад захмарним берегом мрії.

— Ось згадаєте моє слово,— казала Кетрін,— дошки там геть старі, цвяхи ковзають в них, мов ті черви. Як хрясне воно все, як беркицьнемо ми додолу, то й в'язи поскручуєм, ось побачите!

Поскладавши свої припаси в хатині на дереві, ми розходились по лісу, кожне з мішком на листя, трави, якісь таємничі корінці. Ніхто, давіть Кетрін, не знав до пуття, з чого складаються ті ліки, бо Доллі суворо оберігала свою таємницю, ніколи не дозволяла нам зазирати до її мішка й не випускала його з рук, неначе тримала там у полоні зачарованого принца з голубим волоссям.

Ось яку історію вона мені розповіла!

"Багато років тому, коли ми були зовсім малі (у Віріни тоді ще не повипадали молочні зубенята, а Нетрів: ледь сягала зростом стовпчика в огорожі), тут кругом було повно циган, мов птахів у заростях ожини,— не так, як тепер, коли за цілий рік хіба що декілька пройде. З'являлися вони навесні, несподівано, як цвіт на дереві: не було, не було — і раптом повно їх, і на дорогах, і в околишніх лісах. А треба сказати, що тутешні чоловіки бачити їх спокійно не могли, і наш тато, а твій двоюрідний дідусь Урія, обіцяв пристрелити першого-ліпшого, котрого застукає на своїй землі. Отож я й тримала язика на припоні, коли мені траплялося побачити, що цигани беруть воду із струмка чи збирають під деревами торішні пеканові горіхи. А одного вечора,— то було в квітні, й надворі лив дощ,— я пішла до корівника, де саме перед тим розтелилася наша Красуля, аж бачу — там три циганки, дві старі, а одна молода, і та молода лежить зовсім гола на маїсовій полові й корчиться з болю. Коли вони побачили, що я не злякалась і не зчиняю крику, одна з тих старих циганок попросила принести якогось світла. Я побігла в дім по свічку, а коли повернулася, та циганка, котра послала мене, вже тримала за ніжки донизу головою немовлятко — червоне таке все, пискляве,— а друга тим часом доїла Красулю. Я допомогла їм обмити немовлятко теплим молоком і сповити його в шаль. Тоді одна з тих старих циганок узяла мене за руку та й каже: "А тепер я тобі віддячу — навчу одного віршика". В тому віршику говорилося про кору гостролиста, про бабчину папороть і про все інше, що ми ходимо збирати в лісі. І ще таке: "Провари, щоб почорніло, і лікуй водянку сміло". А вранці вони зникли. Я шукала їх скрізь: і в полі, й на дорозі,— та по них і сліду не лишилося, тільки отой віршик, якого я завчила напам'ять".

Перегукуючись між собою, голосно ухкаючи, мов ті пугачі, сполохані серед білого дня, ми цілий ранок нишпорили в різних кінцях лісу. А над полудень, з мішками, розпухлими від кори й тендітних пошматованих корінців, знову залазили в зелене плетиво свого дерева й розкладали харч. Ми брали з собою глечик доброї води із струмка, або, коли надворі було холодно,— термос з гарячою кавою, а замащені курчам і липкі від тягучок руки витирали листям з тієї ж таки мелії. Попоївши, гадали на пелюстках квітів, сонно розмовляли про всяку всячину і, здавалося,

пливли на зеленому плоту нашого дерева ген у надвечір'я. Ми були немовби часткою того дерева, так само як його сріблясте проти сонця листя і як дрімлюги, що жили серед його гілля.

*

Десь раз на рік я навідуюсь до будинку на Телбоу-лейн і ходжу по подвір'ю. Днями я знову був там і набрів на старий чавунний казан, що лежить перекинутий у бур'яні, чорний, наче метеорит. Доллі... Доллі, схилившись над тим казаном, висипала в окріп усе, що ми назбирували в лісі, і перемішувала, перемішувала вкороченим мітлищем руде, мов тютюнова жуйка, вариво. Готувала зілля вона сама, а ми з Кетрін стояли й дивилися, неначе учні відьми. Потім ми допомагали розливати зілля по пляшках, а що звичайні корки вибивало випарами, то мені доручалося робити затички з туалетного паперу. Продавали ми в середньому пляшок із шість на тиждень, по два долари за пляшку. Ті гроші, як вважала Доллі, належали нам трьом, і ми витрачали їх, тільки-но одержавши. Звичайно ми замовляли поштою всілякі речі, рекламовані в журналах: "Придбайте самовчитель різблення по дереву"; "Трик-трак — гра для малих і старих"; "Кожен може навчитися грати на базуці". Одного разу ми придбали в такий спосіб самовчитель французької мови: мені спало на думку, що, навчившись говорити по-французькому, ми матимем свою таємну мову, якої не розумітиме ні Віріна, ні хто інший. Доллі погодилася спробувати, але найбільше, на що вона спромоглася, було "Passez-moi[1] ложку", а Кетрін, засвоївши "Je suis fatigueé"[2], більш ні разу не розгорнула книжки, бо цього з неї було цілком досить, як заявила вона нам.

Віріна часто казала, що буде лихо, якщо хтось отруїться нашим зіллям, проте загалом великого інтересу до нього не виявляла. Та якось ми підсумували наш річний виторг і побачили, що нам належало б сплатити з нього прибутковий податок. Отут уже Віріна почала розпитувати, що та як: гроші для неї були мов здобич для мисливця, і, натрапивши на їх слід, вона скрадалася за ними, мов слідопит за тигром, не пропускаючи повз увагу жодної зламаної галузки. "З чого

воно складається, те зілля?" — допитувалась вона, а Доллі, хоча й була потішена, стримувала усмішку і тільки руками махала: та, мовляв, з того, з сього, а взагалі з нічого.

Віріна начебто відступилася, проте дуже часто за вечерею замислено втуплювала очі в Доллі, а одного разу, коли ми троє стояли на подвір'ї круг казана, в якому булькало зілля, я підвів очі й побачив у вікні Віріну, що пильно стежила за нами; мабуть, уже тоді її план цілковито визрів, але перший крок вона зробила тільки влітку.

Двічі на рік, у січні й серпні, Віріна їздила купувати речі до Сент-Луїса або Чікаго. От і того літа — мені тоді якраз минуло шістнадцять — вона поїхала до Чікаго й за два тижні повернулася з якимсь чоловіком, що називав себе доктором Моррісом Рітцом. Ясна річ, всіх у містечку розбирала цікавість: що ж то за такий доктор Морріс Рітц? Він носив краватки-метелики й папужисті яскраві костюми, губи мав сині, а його масні очиці так і свердлили все навколо. Одне слово, справжнісінький пацюк. Ми довідалися, що він оселився у найкращому номері в готелі "Лола", а обідав, незмінно замовляючи біфштекси, у Філовому кафе. Ідучи вулицею, виступав поважно й кивав своєю лиснючою зализаною голівкою кожному перехожому; проте знайомств не заводив, і ні з ким, крім Віріни, його не бачили, хоч додому вона його не приводила й навіть не згадувала його ім'я, аж поки одного дня Кетрін, набравшись зухвалості, запитала:

— Міс Віріно, а що то за опудало, отой недорослий доктор Морріс Рітц?

На що Віріна, аж поблідnувши на виду, відказала:

— Я можу назвати декого, хто куди більше схожий на опудало.

Просто ганьба, гомоніли люди, що Віріна дозволяє собі отаке з тим плюгавцем із Чікаго; а він же ще й молодший за неї років на двадцять.

Потім пішов поголос, що вони вчащають удвох до занедбаної консервної фабрики на протилежному краю міста. Виявилося, що вони й справді вчащали туди, але зовсім не за тим, що мали на думці всі оті пліткарі в більярдній. Мало не щодня Віріна з доктором Моррісом Рітцом вирушали до консервної фабрики — покинутої цегляної руїни з повибиваними шибками й перехнябленими дверима. Вже багато років ніхто до неї й близько не підступав, за винятком школярів, що забиралися туди палити сигарети й бавитися з дівчатами. А потім, на початку вересня, ми прочитали в "Кур'єрі", що Віріна купила ту стару фабрику, але з якою метою — про це не було ні слова. Невдовзі по тому Віріна загадала Кетрін зарізати двох курей і сказала, що в неділю у нас обідатиме доктор Морріс Рітц.

За всі роки, що я прожив там, доктор Морріс Рітц був єдиним званим гостем у будинку на Телбоу-лейн. Отже, що не кажіть, а то була визначна подія. Кетрін і Доллі заходилися прибирати, як навесні: повибивали килими, принесли з горища порцеляновий посуд, запахтили весь будинок мастикою та політурою. До столу передбачалося подати смажених курей, шинку, зелений горошок, батати, солодкі булочки, банановий пудинг, два торти й фруктове морозиво. У неділю опівдні Віріна прийшла до їдальні поглянути на стіл: посередині красувалася розложиста ваза з чайними трояндами, кругом було ретельно викладене столове срібло, і здавалося, ніби стіл накрито на двадцять персон, хоч насправді на ньому стояло всього два прибори. Віріна зараз же поставила ще два, і Доллі, побачивши це, сказала кволим голосом: якщо, мовляв, Коллін хоче обідати за столом, то нехай, а вона попоїсть у кухні разом з Кетрін. Та Віріна й чути про це не хотіла.

— Не мороч мені голови, Доллі. Йдеться про важливі речі. Морріс прийде спеціально, щоб познайомитися з тобою. І ще я хочу тебе попросити: зроби ласку, не будь такою мокрою куркою. Мене аж нудить, коли ти отака.

Доллі перелякалася до смерті, сховалась у своїй кімнаті, і вже через чимало часу після появи гостя Віріні довелося послати мене по неї. Вона

лежала на своєму рожевому ліжку з мокрою ганчіркою на чолі, а поруч неї сиділа Кетрін, виряджена, мов на весілля; щоки її яскріли рум'янами, наче дешеві цукерки, а в роті було ще більше вати, ніж звичайно.

— Вставай, серденько, вставай,— сказала вона.— Ти ж геть занапастиш свою гарну сукню.

На Доллі була нова ситцева сукня, яку Віріна привезла їй із Чікаго. Вона сіла, розправила сукню, але зараз же лягла знов.

— Якби ж то Віріна знала, як мені прикро,— безпорадно промовила вона.

Я пішов і сказав Віріні, що Доллі нездужається.

— Ось зараз я сама про все подбаю,— відказала Віріна і вийшла з вітальні, залишивши мене з доктором Моррісом Рітцом.

Ну й гидомирний же він усе-таки був!

— То ти вже маєш шістнадцять,— мовив він і підморгнув мені своїми нахабними очицями — спершу одним, потім другим.— І заглядаєш дівчаткам під спідниці, еге ж? А ти скажи старій пані, нехай іншим разом візьме тебе до Чікаго. Отам цього добра навалом, є куди позаглядати.— І, клацнувши пальцями, він зачовгав по підлозі своїми моднячими гостроносими черевиками, неначе витанцьовував якийсь хвацький танок. Він таки справді скидався на чечіточника чи на продавця газованої води, от хіба тільки портфель був ознакою якогось поважнішого заняття. Мені кортіло спитати: якщо він лікар, то від яких хвороб лікує,— і я вже зовсім наважився, коли до кімнати повернулася Віріна, ведучи під лікоть Доллі.

Не сховали Доллі ні тіні по кутках вітальні, ні меблі з м'якою оббивкою: не підводячи очей, вона подала руку, і доктор Рітц ухопився за неї і почав так трусити, що Доллі ледве на ногах встояла.

О міс Телбоу! Вважаю за велику честь познайомитися з вами! — вигукнув він і шарпнув свою краватку-метелик.

Ми сіли обідати, і Кетрін пішла круг столу, накладаючи кожному на тарілку шматки смаженого курчати: Поклала Віріні, тоді Доллі, а коли дійшла черга до доктора, він промовив:

— Сказати правду, в курчатах мені смакують лише мізки. Сподіваюся, ви не залишили їх у кухні, тітонько?

Кетрін подивилася на нього так зверхньо, що в неї аж очі перекосило, і, плутаючись язиком у кавалках вати, насилу видушила з себе:

— Та вони ж, ті мізки, вже на тарілці у Доллі.

— О боже, оце-то південна вимова! — щиро вжахнувся доктор Рітц.

— Вона каже, що мізки в мене на тарілці,— обізвалася Доллі, і щоки її почервоніли незгірш за рум'яна Кетрін.— Але прошу, я передам їх вам.

— Коли ви справді не маєте нічого проти...

— Вона не має нічого проти,— втрутилася Віріна.— Та й взагалі вона їсть тільки солодке. Осьде, Доллі, поклади собі бананового пудингу.

Раптом доктор Рітц почав чхати.

— Ці квіти, троянди... У мене від них завжди алергія...

— Ой боже мій! — вигукнула Доллі і, збагнувши, що випадає нагода втекти до кухні, схопила вазу з трояндами. Важка кришталева ваза вислизнула в неї з рук і розбилася на друзки, троянди опинилися в підливі, а підлива — на нас усіх.

— Ось бачиш,— пробелькотіла вона собі під ніс, і в очах у неї заблищали сльози.— Бачиш, усе марно.

— Немає нічого марного, Доллі. Сідай і їж далі свій пудинг,— звеліла Віріна підбадьорливим тоном.— До того ж ми маємо для тебе невеличкий сюрприз. Моррісе, покажіть-но Доллі оті гарні етикетки.

Пробурмотівши: "Нічого страшного не сталося",— доктор Рітц облишив стирати з рукава бризки підливи, пішов до вітальні й повернувся із своїм портфелем. Квапливо перебравши пальцями якісь папери, він видобув на світ і подав Доллі великий конверт.

У конверті були трикутні наклейки з оранжевим написом: "Королева-циганка. Засіб проти водянки",— і невиразним зображенням жінки в строкатій хустці та золотих сережках.

— Класно, правда ж? — спитав доктор Рітц.— Зроблено в Чікаго. Малював один мій приятель, справжній художник.

Доллі розгублено й злякано перебирала етикетки, аж поки Віріна запитала:

— Ти начебто не рада?

Етикетки в руках Доллі засіпались.

— Я не розумію...

— Пусте,— мовила Віріна, силувано усміхнувшись. Тут нема чого розуміти. Я розповіла Моррісові оту твою давню історію, і він придумав цю чудову назву.

— "Королева-циганка. Засіб проти водянки". Добре привертає увагу, — сказав доктор.— Саме те, що треба для реклами.

— То це про мої ліки? — спитала Доллі, не підводячи очей.— Але мені не потрібні ніякі етикетки, Віріно. Я сама їх надписую.

Доктор Рітц клацнув пальцями.

— А що, чудова ідея! Ми надрукуємо етикетки, неначе написані її власного рукою. Буде, так би мовити, від першої особи.

— Ми вже й так витратили чимало грошей,— енергійно заперечила Віріна і, обернувшись до Доллі, пояснила: — Через кілька днів ми з Моррісом їдемо до Вашінгтона — оформимо авторське право на ці етикетки й зареєструємо патент на самі ліки — звісна річ, на твоє ім'я. Отже, Доллі, тобі треба сісти й записати для нас, із чого вони складаються.

Обличчя Доллі викривилось, етикетки випали з її рук і розлетілися по підлозі. Спираючись руками на стіл, вона встала; обличчя її поволі прибрало звичайного вигляду, вона підвела голову й, примруживши, подивилася на доктора Рітца, потім на Віріну.

— Нічого не вийде,— тихо мовила вона. Тоді підійшла до дверей і взялася за ручку.— Нічого не вийде. Не маєш ти такого права, Віріно. І ви не маєте, шановний.

*

Я допоміг Кетрін прибрати зі столу: понівечені троянди, нерозрізані торти, овочі, до яких ніхто не доторкнувся. Віріна та її гість пішли з дому разом; з вікна кухні ми спостерігали, як вони простують до містечка, то киваючи, то крутячи головами. Потім ми розрізали торт із шоколадною поливою і віднесли його до кімнати Доллі.

— Цить! Цить! — обізвалася Доллі, коли Кетрін почала ганити "оту-от". Але, мабуть, голос протесту, що здіймався в ній самій, зірвався з шепоту на крик, і їй довелося самій закричати, щоб заглушити його: — Цить! Цить! — аж поки Кетрін обняла її і собі сказала:

— Ну цить уже, цить.

Ми дістали колоду дитячих карт і розіклали їх на ліжку. Та в цю мить Кетрін надало згадати, що сьогодні неділя: мовляв, нам з Доллі, може, й не страшно записати собі зайвий гріх до судної книги, а в неї їх там і без того задосить. Трохи поміркувавши, ми замість гри взялися до гадання.

Віріна повернулася додому, коли надворі вже почало смеркатись. Ми почули її ходу у вітальні, тоді вона, не постукавши, відчинила двері, і Доллі, що саме провіщала мені майбутнє, міцно стиснула мою руку.

— Колліне, Кетрін,— мовила Віріна,— ви можете йти.

Кетрін хотіла була лізти за мною на горище, але на заваді стало її святкове плаття. Отож я поліз сам. Просто над рожевою кімнатою в мостині випав сучок, і там було зручне вічко, але Віріна стояла саме під ним, і я бачив тільки її капелюх — вона надягла його, ідучи з дому, й тепер забула зняти. То був такий собі солом'яний брилик, прикрашений гроном штучних ягід.

— Отак стоять справи, — говорила вона, і ягоди на її капелюсі тремтіли, тьмяно відсвічуючи в голубуватому присмерку.— Дві тисячі за стару фабрику, де вже працюють Білл Тейтем і чотири теслярі по

вісімдесят центів за годину. На сім тисяч замовлено обладнання, не кажучи вже про те, скільки коштують послуги такого фахівця, як Морріс Рітц. А все задля чого? Тільки задля тебе!

— Все задля мене? — Голос Доллі звучав сумовито й немовби згасав разом із сутінками. Я побачив її тінь, коли вона перейшла з кінця в кінець кімнати.— В нас із тобою тече одна кров, і я ніжно люблю тебе, всім серцем люблю. Я могла б довести це тепер і віддати тобі те єдине, що належить мені. Тоді б усе вже стало твоє. Але я дуже прошу тебе, Віріно,— промовила вона, затинаючись,— залиш мені хоч це єдине.

Віріна ввімкнула світло.

— Ти кажеш "віддати".— Голос її був різкий, як отой раптовий сліпучий спалах.— А за всі ці роки, що я працюю, мов чорний раб, хіба було щось таке, чого б я не давала тобі? І цей дім, і...

— Так, ти давала мені все,— тихо перепинила її Доллі.— І Коллінові, й Кетрін. Але ж і ми чимось віддячували за це: робили що могли, аби ти мала пристойну домівку.

— Добра мені домівка! — вигукнула Віріна й здерла з голови капелюх. Обличчя її аж пашіло.— З тобою і з отією твоєю недорікуватою дурепою. А тобі ніколи не здавалося дивним, чому я нікого не запрошую в цю домівку? З дуже простої причини: мені соромно. Ти ж бачила, що з того вийшло сьогодні.

Я виразно почув важкий віддих Доллі.

— Пробач мені,— мало не пошепки сказала вона.— Я справді винна. Та я завжди гадала, що ми тут не зайві і хоч трохи потрібні тобі. Але тепер усе буде гаразд, Віріно. Ми підемо геть звідси.

Віріна зітхнула.

— Бідолашна Доллі. Горе ти моє. Куди ж би це ти пішла?

Відповідь почулася не одразу й була тремтлива, мов літ метелика:

— Я знаю одне місце.

*

Згодом я лежав у ліжку, чекаючи, коли Доллі прийде поцілувати мене на добраніч. У моїй кімнаті, що була за вітальнею, в найдальшому закутку будинку, колись жив батько Віріни й Доллі, містер Урія Телбоу. Коли він зовсім постарів і вижив з розуму, Віріна перевезла його з ферми сюди, і тут він помер, навіть не тямлячи, де він. Хоч відтоді минуло вже десять чи п'ятнадцять років, матрац і шафа досі були просякнуті його духом — старечим духом сечі й тютюну,— а на полиці в шафі лежала єдина річ, яку він привіз із собою з ферми — невеличкий жовтий барабан. Хлопчиною моїх літ він марширував з полком південного війська, вибиваючи дроб на цьому невеличкому жовтому барабані й виспівуючи пісень. Доллі казала мені, що в дитинстві вона любила прокидатися зимовими ранками й слухати, як батько співає, переходячи від груби до труби й розпалюючи в них вогонь; а коли він постарів і помер, його співи часом вчувалися їй на луці, порослій індіанською травою. "То просто вітер",— заперечувала Кетрін, а Доллі казала їй: "Але ж вітер — це ми самі; він збирає і запам'ятовує всі наші голоси, а потім розносить їх по луках та полях; вони гомонять і співають серед листя й трав. Я чула тата зовсім виразно, наче він був поруч".

Саме такими вечорами, як оце тепер у вересні, вітри й гнули додолу пругку червону траву, випускаючи на волю всі голоси померлих, і я подумав: цікаво, чи співає з ними той старий, у чиєму ліжку я засинав цієї хвилини.

Потім мені здалося, що Доллі нарешті прийшла поцілувати мене, і я прокинувся, відчувши її поруч себе в кімнаті; але то вже був майже

ранок, перші промені світання немовби вкрили цвітом листя за вікном, і десь ген у віддалених дворах співали півні.

Цсс, Колліне,— прошепотіла Доллі, нахилившись наді мною. На ній був теплий вовняний костюм і дорожній капелюшок з вуалькою, що затіняла її обличчя.— Я тільки хотіла сказати тобі, куди ми йдемо.

— В хатину на дереві? — спитав я, і мені здалося, ніби я говорю вві сні.

Доллі кивнула головою.

— Тільки на якийсь час. Доки надумаємо, куди податися далі.— Вона помітила, що я злякався, і поклала руку мені на чоло.

— Ви з Кетрін? А я? — Мене аж затіпало з ляку.— Ви не можете піти без мене!

Почувся дзвін міського годинника. Доллі немовби чекала, поки він додзвонить до кінця, щоб тоді на щось зважитися. Годинник вибив п'яту, і на той час, коли дзвін замовк, я вже вискочив з ліжка й хапливо натяг на себе одіж. Доллі не лишилося нічого іншого, як нагадати: "Не забудь гребінця".

Кетрін зустріла нас у дворі, зігнута під вагою вщерть напакованої клейончатої сумки; очі в неї запухли,— отже, вона плакала,— зате Доллі була навдивовижу спокійна та впевнена й на словах, і на ділі.

— Не журися, Кетрін,— сказала вона.— Ми пошлемо по твоїх золотих рибок, як тільки десь влаштуємось.

Над нами похмуро чорніли зачинені мовчазні вікна Віріни; ми обережно поминули їх і тихо вийшли з хвіртки. Загавкав якийсь собака, але вулиця була безлюдна, і ніхто не бачив, як ми йшли містечком, окрім

безсонного в'язня, що видивлявся з-за тюремних грат. До луки з індіанською травою ми дісталися водночас із сонцем. Легкий вранішній вітрець надимав вуаль на капелюшку Доллі. Пара фазанів, що вмостилися на самій стежці, випурхнули в нас із-перед ніг, і їхні крила, металево зблиснувши, розітнули червону, мов північний гребінь, траву. Наше дерево скидалося на щедру осінню чащу, по вінця повну зелені й золота. "Ось як беркицьнемо додолу, то й в'язи поскручуєм",— бурчала Кетрін, а тим часом довкола нас листя струшувало з себе рясну росу.

Розділ другий

Коли б не Райлі Гендерсон, навряд чи хтось дізнався б, принаймні так скоро, що ми оселилися на дереві.

Ідучи з дому, Кетрін напакувала в свою клейончату сумку залишки недільного обіду, і ми саме ласували смаженим курчам і тортом, коли по лісу розкотився гримкий постріл. Ми принишкли на своєму дереві, і шматки торта застрягли в нас у роті. Тим часом унизу показався мисливський собака з лискучою шерстю, за ним ішов Райлі Гендерсон; на плечі в нього була рушниця, а навколо шиї — велика гірлянда перемазаних кров'ю білок, пов'язаних за хвости. Доллі спустила вуаль, неначе хотіла в такий спосіб краще сховатися серед листя.

Райлї Гендерсон спинився недалеко від дерева, і його засмагле юнацьке обличчя напружилось. Узявши рушницю напереваги, він звів курок, ніби дожидаючи, коли з'явиться здобич. Кетрін не витримала перша й закричала:

— Райлі Гендерсон, не смій стріляти в нас!

Рушниця хитнулась, він рвучко обернувся, і впольовані білки сколихнулись у нього на шиї, мов широке намисто. Потім він побачив нас на дереві і, якусь мить помовчавши, сказав:

— А, Кетрін Крік, привіт. Привіт, міс Телбоу. Що це ви, люди добрі, робите там нагорі? На диких кішок полюєте, чи що?

— Просто сидимо,— квапливо відказала Доллі, немов боячись, щоб не озвались Кетрін чи я.— А ви чимало білок настріляли.

— Візьміть собі двійко,— мовив він, одв'язуючи від гірлянди двох білок.— Ми вчора зготували кілька на вечерю, то м'ясо так і тане в роті. Заждіть хвилинку, зараз я їх вам принесу.

— Та ні, не треба, просто покладіть отам на землі.

Але він сказав, що там на них набіжить мурашва, і таки поліз на дерево. Його голуба сорочка була поплямована білячою кров'ю, і в буйній рудуватій чуприні теж видніли крапельки крові; від нього пахло порохом, а його просте, доладно скроєне обличчя засмагло до кольору кориці.

— Побий мене грім, та тут справжня хатина,— мовив він і тупнув ногою, неначе випробовуючи міцність помосту.

Кетрін тут-таки застерегла його: мовляв, може, поки що це й справді хатина, але бути їй недового, якщо він отак по ній гупатиме.

— Це ти змайстрував, Колліне? — звернувся він до мене, і я аж остовпів з радості, коли збагнув, що він назвав мене на ім'я, бо завжди вважав, що Райлі Гендерсон і гадки не має про мене. А от я про нього знав дуже багато.

Ні про кого іншого в нашому містечку стільки не говорили, як про Райлі Гендерсона. Літні люди, згадуючи його, скрушно зітхали, а молодші, десь близько його віку, такі-от як я, не проминали нагоди узвати його нахабою і грубіяном,— а все тому, що він дозволяв нам

тільки заздрити йому і нікого не підпускав до себе з приязню чи дружбою.

Кожен у містечку міг би розповісти вам про нього ось що.

Він народився в Китаї, і його батька, місіонера, вбили там під час якогось повстання. Мати його була родом з нашого містечка, звали її Роз. Сам я ніколи її не бачив, але чув, що вона була дуже вродлива, поки не почала носити окуляри; а до того ще й багата, бо дістала велику спадщину від свого діда. Повернувшись із Китаю, вона привезла трьох дітей: Райлі, якому було тоді п'ять років, і двох менших за нього дівчаток. Оселилися вони у її неодруженого брата, мирового судді Гораса Голтона, гладкого чоловіка з жовтим, як айва, обличчям старої панни. Минали роки, і Роз виявляла чимдалі більші дивацтва: погрожувала притягти Віріну до суду за те, що сукня, куплена в її крамниці, сіла після прання; щоб покарати Райлі, примушувала його скакати на одній нозі по подвір'ю і повторювати вголос таблицю множення, хоча здебільшого він ганяв де хотів; а коли пресвітер заговорив був з нею про хлопця, вона заявила, що ненавидить своїх дітей і бажає їм смерті. І, мабуть, таки справді бажала, бо якось на різдво спробувала втопити обох своїх маленьких дочок, замкнувшися з ними вранці у ванній. Розповідали, що їх врятував Райлі, порубавши двері сокирою, а це ж, певно, неабищо для хлопчини дев'яти-десяти років, чи скільки там йому було. Згодом Роз одвезли кудись на узбережжя, в якийсь закритий заклад, і, можливо, вона й досі там живе; принаймні я не чув, щоб вона померла. Після цього між Райлі та його дядьком Горасом Голтоном почалися незлагоди. Одного вечора Райлі забрав Горасів "олдсмобіл" і подався до ресторану з Меймі Кертіс, меткою дівулею років чи не на п'ять старшою за нього, а йому самому було тоді не більш як п'ятнадцять. Тим часом Горасові хтось сказав, що вони в ресторані, от він і умовив шерифа, щоб віз його туди: мовляв, треба провчити цього хлопчиська, запроторити його до холодної. Ну, а Райлі й відрубав: "Ви, шерифе, не за тим погналися". І тут-таки привселюдно звинуватив свого дядечка в тому, що він привласнює гроші Роз, які по праву належать йому, Райлі, та його сестрам. Тоді

запропонував розв'язати справу бійкою на місці, а коли Горас відмовився, він, не довго думаючи, підійшов та й затопив йому в око. Шериф посадив Райлі до в'язниці. Та коли суддя Кул, давній приятель Роз, почав розслідування, то, звичайно ж, виявилося, що все так і було: Горас уже давненько перекладав сестрині гроші на власний рахунок. Горасові довелося спакувати речі й податися поїздом до Нового Орлеана, де він, як дійшло до нас через кілька місяців, прибрав собі звання служителя культу кохання і вінчав парочки на екскурсійному пароплаві, що курсував місячними ночами по Міссісіпі. Відтоді Райлі став сам собі господар. Позичивши грошей під спадщину, що її мав невдовзі отримати, він купив червону спортивну машину й почав ганяти по окрузі з усіма, які тільки були, місцевими шльондрами. Єдиними пристойними дівчатами, яких будь-коли бачили в тій машині, були його сестри; щонеділі після обіду він вивозив їх на прогулянку й поважно кружляв по площі. Вони були гарненькі дівчата, ті його сестри, але жилося їм не дуже весело, бо він не спускав їх з ока, і хлопці боялися до них підступати. Господарство в їхньому домі вела віддана темношкіра служниця, і коли не брати до уваги її, то жили вони зовсім самі. Одна з сестер, Елізабет, училася в тому самому класі, що й я, і з усіх предметів була перша. Що ж до самого Райлі, то школу він покинув, але не був з тих нероб, що гайнують цілі дні у більярдній, навіть і не водився з ними. Вдень він звичайно ловив рибу чи полював, а в старому будинку Голтонів багато чого зробив власними руками, бо був добрий тесляр, та й на механіці знався непогано: приміром, змайстрував для своєї машини особливий сигнал, що скидався на паровозний гудок, і вечорами по всій околиці розлягалося його пронизливе виття — то Райлі мчав на танці до сусіднього містечка. Як мені хотілося заприятелювати з ним! І як подумати, то чом би й ні — адже він був усього на два роки старший за мене. Але я можу пригадати лиш один-єдиний раз, коли він до мене заговорив. Вичепурений, у білому фланелевому костюмі, він ішов на танці до міського клубу й по дорозі заглянув до Вірініної аптеки-закусочної, де я часом допомагав торгувати в суботні вечори. Йому потрібен був пакетик, але я не знав, що то за такий пакетик, отож довелось йому самому зайти за прилавок і знайти ту штуку в шухлядці; при цьому він засміявся, цілком добродушно, та краще б уже навпаки,

бо тепер він знав, що я дурень дурнем, тож годі було й сподіватися, що ми коли-небудь станемо друзями.

— Беріть торта, Райлі,— сказала Доллі, і він поцікавився, чи це в нас такий звичай — снідати на лоні природи з самого рання. Потім додав, що загалом це непогано придумано.

— Однаково що купатися поночі,— провадив він.— Я й сам приходжу сюди вдосвіта поплавати в річці. Коли виберетесь іншим разом, то гукніть, дайте мені знати, що ви тут.

— Ласкаво просимо, приходьте хоч кожного ранку,— сказала Доллі, піднімаючи свою вуальку.— Як видно, ми ще деякий час тут поживемо.

Мабуть, таке запрошення видалось Райлі трохи дивним, але він цього не сказав. Видобувши з кишені пачку сигарет, він пустив її по колу. Кетрін узяла сигарету, і Доллі сказала:

— Кетрін Крік, ти ж ніколи в житті не курила.

На що Кетрін відказала: а може, вона щось на цьому й втратила.

— То ж, мабуть, якась таки втіха, коли стільки людей без курива жити не можуть. А ми, серденько, уже в таких літах, що нам тільки й шукати хоч якихось утіх.

Доллі прикусила губу.

— Ну що ж, гадаю, шкоди від цього не буде,— мовила вона, і собі беручи сигарету.

Є дві речі, від яких першому-ліпшому хлопцеві прямісінька дорога до божевільні (так навчав мене містер Генд, застукавши з сигаретою у

шкільній вбиральні), і від однієї з них — від курива — я відмовився за два роки перед тим: не зі страху перед божевільнею, а гадаючи, що воно може завадити мені рости. А тепер зріст у мене став нормальний, і як по правді, то Райлі був не більший за мене, хоч на перший погляд так здавалося, бо він зумисне рухався незграбно, наче якийсь довготелесий ковбой. Отож я взяв сигарету, і Доллі, пахкаючи димом, але не затягуючись, сказала, що мабуть, зараз нас усіх трьох занудить; проте нікого не занудило, і Кетрін обізвалася й собі: мовляв, іншим разом вона б залюбки покурила люльку, бо від люльки страх як добре пахне. Аж раптом Доллі таке нам сказала, про що я й гадки не мав: Віріна курить люльку!

— Не знаю, чи курить вона й тепер, але раніш у неї була люлька та бляшанка тютюну "Принц Альберт", а в ній скибочка яблука... Тільки нікому про це не кажіть,— додала вона раптом, похопившись, що її чує і Райлі: він саме голосно засміявся.

Коли Райлі йшов вулицею чи їхав у своїй машині, його обличчя мало звичайно напружений, сторожкий вираз; а тут, на дереві, воно наче відтануло: на устах раз по раз з'являлася усмішка, що дуже личила йому і була, очевидно, викликана бажанням коли й не подружитися з нами, то принаймні виказати зичливість. Та й Доллі начебто почувала себе в його товаристві цілком невимушено, і ця зустріч була їй видимо приємна. І вже певна річ, що вона не боялася Райлі: можливо, тому що ми були в хатині на дереві, а ця хатина належала їй.

— Дякуємо вам за білок,— сказала вона, коли він зібрався йти.— І неодмінно приходьте до нас ще.

Райлі зіскочив на землю.

— А може, я б вас одвіз? Моя машина стоїть отам, біля кладовища.

— Ми вам щиро вдячні,— відказала Доллі.— Але як по правді, то нам нема куди їхати.

Усміхаючись, він звів рушницю й наставив її на нас, і Кетрін сердито закричала:

— Відшмагати б тебе за ці штуки, хлопче!

Але він засміявся, помахав нам рукою і побіг собі слідом за своїм собакою, що з гавкотом помчав уперед.

— Ну, закуримо ще по одній,— весело мовила Доллі, бо свою пачку з сигаретами Райлі залишив нам.

*

На той час, коли Райлі повернувся до містечка, там уже все гуло, мов бджолиний рій: скрізь тільки про те й гомоніли, як ми втекли з дому серед ночі. Виявляється, Доллі залишила записку,— ні я, ні Кетрін про це не знали,— і Віріна знайшла її, коли вийшла вранці пити каву. Як я зрозумів, у тій записці говорилося тільки, що ми йдемо з дому і більш не набридатимем Віріні. Вона одразу Ж подзвонила своєму приятелеві Моррісу Рітцу в готель "Лола", і вони разом подалися накручувати шерифа. А треба сказати, що тодішній шериф дістав свою посаду завдяки Вірининій підтримці. То був спритний і нахабний молодик з хижою щелепою та сором'язливими очима шулера; звали його Джуніс Кендл (уявіть собі — той самий Джуніс Кендл, що засідає нині в сенаті!). Шерифовим помічникам було наказано негайно вирушати на розшуки; послано спішні телеграми шерифам інших міст штату. Через багато років, коли робили облік майна родини Телбоу, я натрапив на писаний від руки текст тієї телеграми, що його склав, як я гадаю, доктор Рітц:

"Розшукуються такі особи, що подорожують разом: Доллі Огаста Телбоу, біла, 60 років, волосся сивувато-жовте, будови худорлявої, зріст

5 футів 3 дюйми, очі зелені, можливо, психічно хвора, але не буйна, опис прикмет дати в усі булочні-кондитерські, любить солодке печиво. Кетрін Крік, негритянка, вдає індіанку, вік близько 60, не має зубів, мова нерозбірлива, зросту низького, будови дебелої, можливо, небезпечна. Коллін Телбоу-Фенвік, білий, 16 років, на вигляд молодший, зріст 5 футів 7 дюймів, білявий, очі сірі, будови худорлявої, постава сутула, збоку біля рота шрам, вдачі похмурої. Усіх трьох затримати як втікачів".

— Е ні, далеко вони не втекли,— сказав Райлі у поштовій конторі, і поштмейстерка місіс Пітере кинулася до телефону сповістити, що Райлі Гендерсон бачив нас у лісі за кладовищем.

Тим часом ми собі мирно опоряджали свою хатину на дереві. Видобули із сумки Кетрін золотаво-рожеву клаптикову ковдру, за нею колоду дитячих карт, мило, рулони туалетного паперу, апельсини й лимони, свічки, сковорідку, пляшку ожинового вина й дві коробки від взуття, напаковані провізією: Кетрін похвалилася, що підмела все в коморі, не залишивши "отій-от" навіть і коржика до сніданку.

Потім ми пішли до струмка й помили обличчя та ноги в холодній воді. Тих струмків у Річковому лісі густо, як жилок на листку,— прозорі, дзюркотливі, вони в'ються між дерев до невеликої річки, що таким собі зеленим алігатором повзе через ліс. Подивилися б ви на Доллі, як вона стояла у воді, підіткнувши поділ своєї теплої вовняної спідниці, та ще й в отій вуалі, що лізла їй в очі, мов надокучлива мошва. Я спитав її: "Доллі, навіщо вам ця вуаль?" — і вона відказала: "Так уже заведено, що жінка має подорожувати у вуалі, хіба ні?"

Повернувшись на дерево, ми приготували глечик смачнющого оранжаду й сіли поговорити про своє майбутнє. Наш актив складався з сорока сімох доларів готівкою та кількох золотих дрібничок, серед яких особливо вирізнявся масивний перстень з печаткою, що його знайшла Кетрін у свинячих тельбухах, начиняючи ковбаси. Коли вірити Кетрін, за сорок сім доларів ми могли заїхати автобусом куди завгодно: вона сама знала когось там, хто з п'ятнадцятьма доларами добувся аж до Мексіки.

Та ми з Доллі одностайно відхилили Мексіку: по-перше, ми не знаємо тамтешньої мови, а крім того, сказала Доллі, нам не можна потикатися за межі нашого штату, та й взагалі коли вже їхати кудись, то тільки туди, де поблизу є ліс, бо інакше як же ми зможемо готувати ліки?

— Правду сказати, як на мене, то нам слід оселитися тут-таки, в Річковому лісі,— промовила вона, замислено обдивляючись довкола.

— На оцьому-от старому дереві? — спитала Кетрін.— Е ні, серденько, й думати про це забудь.— Тоді обізвалася знов: — А пам'ятаєте, в газеті було, як один чоловік купив десь там за океаном цілий замок і весь як є переправив до себе додому? Пригадуєте? То, може б, і ми повантажили оту мою хатину на воза та й припхали сюди?

Та Доллі нагадала їй, що хатина належить Віріні і, отже, ми не маємо права зрушати її з місця.

— Неправда твоя, голубонько,— заперечила Кетрін.— Як живеш із чоловіком, готуєш йому їсти, переш білизну, народжуєш дітей, то ти з тим чоловіком одружена, і він вважається твій. Ну, а як живеш у домі, прибираєш там, топиш у грубах, порається коло плити, і все те з душею, і стільки років, то вважай, що й ти з тим домом одружена і що він твій. Отож, як на мене, обидві ті домівки наші, і господь бог не осудив би нас, якби ми витурили оту-от геть звідти.

У мене теж сяйнула думка: на нашій річці, трохи нижче за водою, біля берега стояла покинута барка, щось ніби плавуча хатина, позеленіла від цвілі й напівзатоплена; колись вона належала одному старому чоловікові, що жив риболовлею, а потім був вигнаний з містечка, бо зажадав дозволу на одруження з п'ятнадцятирічною кольоровою дівчиною. От я й надумав: чом би нам не опорядити ту стару барку й не оселитися там?

Але Кетрін сказала, що хотіла б, коли можна, дожити віку на суходолі — "там, де призначено нам господом",— а тоді навела ще деякі приклади божої волі, зокрема те, що на деревах призначено жити лише птахам і мавпам. Раптом вона змовкла і, штурхаючи нас ліктями, вражено показала вниз, туди, де між деревами відкривалася поросла травою лука.

А там, керуючи просто до нас, урочисто й поважно виступало високе товариство: суддя Кул, його велебність містер Бастер і місіс Бастер, місіс Мейсі Вілер, а попереду всіх — сам шериф Джуніс Кендл, у високих шнурованих черевиках і з пістолетом при боці. Сонячні порошинки мерехтіли навколо них, наче крихітні жовті метелики, пагони ведмежини чіплялися за їхнє шкарубке міське вбрання, і коли місіс Мейсі Вілер, злякавшись лозинки, що стьобнула її по нозі, сахнулася назад і зойкнула, я голосно засміявся.

Почувши мій сміх, вони підвели на нас очі, і на їхніх обличчях відбився панічний жах — немовби, прийшовши до зоопарку, вони раптом самі опинилися в клітці. Шериф Кендл незграбно ступнув до дерева, схопившись рукою за пістолет. Він пильно розглядав нас, мружачи очі так, наче дивився на сонце.

— Гей ви там...— почав був він, але його враз перебила місіс Бастер:

— Шерифе, ми ж умовилися, що говоритиме з цими його велебність.

Вона була твердо переконана, що її чоловікові, як представникові самого бога, завжди й в усьому має належати перше слово.

Велебний Бастер прокашлявся й потер руки, схожі на сухі, шорсткі щупальця якоїсь комахи.

— Доллі Телбоу,— промовив він, і голос його прозвучав навдивовижу гучно, як на такого малого кощавого чоловічка.— Я звертаюся до вас за дорученням вашої сестри, цієї доброї, великодушної жінки...

— Саме так — великодушної,— проспівала за ним його дружина, а місіс. Мейсі Вілер, мов папуга, вторувала їй.

— ...якій сьогодні заподіяно такого тяжкого удару.

— Саме так — удару,— луною озвались обидві ті пані своїми натренованими в церковному хорі голосами.

Доллі поглянула на Кетрін, тоді торкнулася моєї руки, немовби просила пояснити, чого їм треба, тим людям, що люто зиркали на нас знизу,— достоту як хорти, оточивши дерево із загнаним туди опосумом. Несвідомо,— по-моєму, просто аби мати щось у руках,— вона взяла сигарету з пачки, яку залишив нам Райлі.

— Який сором! — зойкнула місіс Бастер, труснувши своєю лисуватою голівкою. Ті, хто прозивав її старою шулікою,— а таких було багатенько, — напевне, мали на думці не лише її вдачу, а й зовнішність: її маленька хижа голівка стриміла між високими вугластими плечима на непомірно великому, дебелому тулубі.— Який сором, кажу. Це ж треба зовсім віддалитися від бога, щоб сидіти отак на дереві, наче п'яний індіанець, та ще й смалити сигарети, мов якась...

— Шльондра,— підказала місіс Мейсі Вілер.

— ...шльондра, тим часом як ваша сестра лежить убита горем.

Мабуть, вони таки справедливо написали в тій телеграмі, що Кетрін може бути небезпечна. Як підхопиться вона, як закричить:

— Гей ти, велебнице, ану не смій узивати нас із Доллі шльондрами, бо ось я зараз як злізу та як дам тобі, то й кісток не позбираєш!

На щастя, ніхто з них не зрозумів її погрози, а то шериф міг би ще й пальнути їй у голову, це вже будьте певні; і не один білий у містечку сказав би, що він правильно зробив.

Доллі була видимо приголомшена, проте не втратила самовладання. Уявіть собі — обтрусила спідницю та й каже:

— А ви подумайте трохи, місіс Бастер, то зрозумієте, що ми тут ближче до бога, ніж ви, на кілька ярдів ближче.

— Молодець, міс Доллі! Оце відповідь! — То обізвався суддя Кул; він поплескав у долоні й схвально засміявся.— Ну певно ж, вони ближче до бога,— пояснив він, анітрохи не бентежачись під осудливими поглядами інших.— Адже вони на дереві, а ми на землі.

Тоді місіс Бастер налетіла на нього:

— Я завжди мала вас за християнина, Чарлі Кул. А християнинові, як я розумію, негоже сміятися з бідолашної схибнутої жінки й під'юджувати її.

— Ви подумайте, Селмо, кого ви називаєте схибнутою,— відказав суддя.— Це теж не дуже по-християнському.

Тепер відкрив вогонь його велебність Бастер:

— Скажіть мені ось що, суддя. Навіщо ви прийшли сюди з нами? Хіба не для того, щоб виконати волю божу в ім'я милосердя?

— Волю божу? — здивовано перепитав суддя.— Та вам та воля відома не більше, ніж мені. А може, саме бог і напровадив цих людей піти оселитися на дереві. Визнайте принаймні те, що вамвін не повелів стягти їх звідти, коли, звісно, не вважати за бога Віріну Телбоу, хоч дехто з вас і ладен у це повірити, га, шерифе? Ні, панове, я прийшов сюди не з чиєїсь, а із своєї власної волі, мені просто захотілося прогулятись, бо в лісі цієї пори року дуже гарно.— І він зірвав і встромив собі в петельку кілька поруділих фіалок.

— Під три чорти всі ці балачки,— почав був шериф, але його знов перебила місіс Бастер: мовляв, лайки вона аж ніяк не потерпить, та й його велебність теж, чи не так? І його велебність, підтримуючи її, докинув: авжеж, ні в якому разі, хай його нечистий вхопить, коли так.

— Тут командую я,— заявив шериф, випнувши свою хижу щелепу.— На такі справи існує закон.

— Чий закон, Джунісе? — спокійна запитав суддя Кул.— Не забувайте, що я засідав у суді двадцять сім років, куди більше, ніж ви прожили на світі. Будьте обережні. Ми не маємо законного права заборонити міс Доллі робити те, що вона робить.

Анітрохи не збентежившись, шериф поліз на дерево.

— Не будемо сваритися,— улесливо промовив він, і ми побачили його криві, мов собачі ікла, зуби.— Ану злазьте звідти всі троє.

Але ми й далі сиділи, наче птахи в гнізді, і він, люто вискалившись, почав розгойдувати гілляку, ніби хотів струсити нас на землю.

— Міс Доллі, ви ж завжди були така миролюбна,— обізвалася місіс Мейсі Вілер.— Зробіть ласку, ходім разом з нами додому, а то ви так і обід пропустите.

Доллі спокійно відповіла: ми, мовляв, не голодні, а вони? І що для кожного, хто захоче, у нас знайдеться куряча ніжка.

— Ви змушуєте мене вдатися до сили, мем,— сказав шериф Кендл і підтягся трохи вище. Гілляка під його вагою тріснула, і по всьому дереву пішов сумний і лиховісний гук.

— Якщо він когось із вас зачепить, стукніть його по голові,— порадив суддя Кул.— А ні — то я сам це зроблю,— додав він у раптовому припливі войовничості, а тоді підскочив, мов жаба за комахою, і вчепився в один з шерифових черевиків, що звисали з дерева. А шериф у цю мить саме ухопив за ноги мене, і Кетрін вчасно притримала мене за поперек. Ми помалу з'їжджали вниз і, здавалось, усі от-от гепнемося на землю. Хвилина була до краю напружена. Аж раптом Доллі вилила шерифові за комір залишки нашого оранжаду, і він, брутально вилаявшись, пустив мої ноги. Обидва вони — і шериф, і суддя — загриміли додолу й по дорозі збили з ніг велебного Бастера. А на довершення катастрофи на них, розпачливо каркаючи, повалилися місіс Мейсі Вілер і місіс Бастер.

Жахнувшись тим, якого лиха вона накоїла, Доллі так розгубилася, що упустила з рук порожній глечик від оранжаду, і він з лунким стуком упав на голову місіс Бастер.

— Пробачте,— перепросила Доллі, але в тому шарварку ніхто її не почув.

Коли та купа внизу нарешті роз'єдналася і всі потерпілі попідводились, вони якусь хвилю стояли геть збентежені й боязко обмацували себе. Його велебність мав трохи сплюснутий вигляд, кістки у всіх лишилися цілі, й тільки місіс Бастер, на голові в якої з-під ріденького волоссячка вже випнулася чимала гуля, мала всі підстави скаржитись на те, що їй заподіяно шкоду. Що вона відразу й зробила.

— Ви напали на мене, Доллі Телбоу, не відмовляйтеся, всі присутні — свідки, всі бачили, як ви пожбурили той глек мені в голову. Джунісе, заарештуйте її!

Та шериф саме зводив власні порахунки. Уперши руки в боки, він наступав на суддю, що застромляв собі в петельку нові фіалки.

— Коли б ви не були такий старий, ну й дав би я вам зараз, аж отуди б летіли.

— Не такий я й старий, Джунісе. Але в моїх літах уже знають, що негоже битися перед очима дам,— відказав суддя. Він був кремезний чолов'яга, мав дужі плечі й добру поставу і хоч наближався уже до сімдесяти, проте виглядав хіба що на п'ятдесят. І коли стиснув кулаки, вони були міцні й волохаті, мов кокосові горіхи.— Але з другого боку,— мовив він похмуро,— якщо наполягаєте, я готовий.

В цю мить усе показувало на те, що поєдинок буде рівний. Навіть шериф видимо завагався і вигляд мав далеко не такий хвацький. Плюнувши крізь зуби, він буркнув: гаразд, мовляв, нехай ніхто не каже, що він ударив старого чоловіка.

— Ані того, що ви з честю встояли перед ним,— миттю докинув суддя Кул.— А тепер, Джунісе, заправте-но сорочку в штанці й тюпайте собі додому.

Шериф знову заволав до нас:

— Раджу вам по-доброму, зараз же злазьте звідти й ходім зі мною!

Ми й не зворухнулися, тільки Доллі спустила свою вуаль, наче завісу, що раз і назавжди мала покласти край цій розмові. Тоді місіс Бастер, у якої на голові, мов ріг, стриміла гуля, урочисто промовила:

— Облиште їх, шерифе. Нехай тепер самі на себе нарікають.— І, пильно подивившися спершу на Доллі, а потім на суддю, додала: — Не думайте, що вам це так минеться. Вам не уникнути суворої відплати, і то не на небі, а тут-таки, на землі!

— Тут-таки, на землі,— в тон їй повторила місіс Мейсі Вілер.

Вони повернули назад і рушили стежкою, прямо й бундючно, мов весільний похід, а тоді вийшли на осоння, і колихлива червона трава, розступившись, поглинула їх.

Тим часом суддя усе ще стояв під нашим деревом. Він усміхнувся до нас і, гречно вклонившись, запитав:

— Коли мене не зраджує пам'ять, ви обіцяли кожному, хто захоче, курячу ніжку?

*

Здавалося, він і сам зліплений з різних частин нашого дерева: ніс скидався на сучок-цурпалок, ноги були міцні, мов старе коріння, а брови широкі й шорсткі, наче уламки кори. Його волосся, зачесане на прямий проділ, нагадувало кольором бородки сріблястого моху, що звисали з гілляк над нами, а щоки — поруділе листя, яке злітало з сусіднього платана, ще вищого за наше дерево. Хоч очі він мав по-котячому лукаві, проте загалом в обличчі його було щось сором'язливе й простодушне. Та він і не належав до тих людей, які вдають із себе хтозна-кого, наш суддя Чарлі Кул, і знаходилось чимало таких, що користувалися з його скромності, аби поставити себе над ним. Але жоден з них не міг похвалитися, що закінчив Гарвардський університет і двічі побував у Європі, як він. І все-таки були в містечку люди, які обурено твердили, ніби він хоче показати себе розумнішим за всіх, а то б чого йому, як ото кажуть, прочитувати щодня перед сніданком сторінку якоїсь там грецької книжки; та й взагалі, що то за чоловік, коли він завжди ходить

з квіткою в петельці? А дехто ще й додавав: якби суддя не випинався, то навіщо було йому їхати аж до Кентуккі шукати собі дружину, замість оженитися на котрійсь із своїх землячок? Дружини його я не пам'ятаю: вона померла ще тоді, коли я був зовсім малий і не міг її знати, й тому все, що я перекажу про неї, походить з третіх уст. Так от, Айрін Кул до кінця своїх днів не здобула прихильності в нашому містечку, і схоже на те, що сама була в цьому винна. Почати з того, що кентуккійки взагалі жінки важкої вдачі — вони дражливі, свавільні, норовисті; і Айрін Кул, уроджена Тодд з Боулінг-Гріна (її троюрідна тітка, Мері Тодд, була дружиною Авраама Лінкольна), недвозначно давала всім у містечку зрозуміти, що вважає їх за людей зашкарублих і вульгарних; нікого з місцевих дам вона в себе не приймала, проте міс Палмер, кравчиха, що шила для неї, розповідала, як невпізнанно змінився дім судді і з яким смаком молода господиня оздобила його східними килимами та старовинними меблями. До церкви й назад Айрін Кул завжди їздила в машині марки "Пірс-Ерроу", не спускаючи шиб, а в самій церкві сиділа, притуливши до носа напахчений носовичок ("Ви бачили, дух божий для неї недосить добрий!"). Більше того: вона не дозволяла жодному місцевому лікареві навідувати хворих у своєму домі, хоч сама була мало не калікою: невелике зміщення хребців змушувало її спати на дошках. З цього приводу в містечку грубо жартували, що суддя тепер весь начинений скалками. Та попри все те він став батьком двох синів — Тодда і Чарлза-молодшого,— причому обидва народилися в Кентуккі, куди Айрін виїздила перед пологами, щоб діти її були уродженцями того Пирійного штату[3]. Але всі ті, що намагалися довести, ніби суддя — нещасна жертва сварливої дружини, ніколи не мали суттєвих доказів, і коли вона померла, навіть найзавзятіші огудники мусили визнати, що старий Чарлі, мабуть, дуже-таки любив свою Айрін. У два останні роки її життя, коли загострення хвороби зробило її особливо дражливою, він залишив посаду окружного судді й повіз її до Європи, по тих місцях, де вони проводили свій медовий місяць. Звідти вона вже не повернулася, і поховали її у Швейцарії. Не так давно Керрі Веллз, учителька з нашого містечка, їздила в туристську подорож по Європі. А єдине, що пов'язує наше містечко з тим континентом, це могили — могили солдатів і Айрін Кул,— і ота Керрі, озброївшись фотоапаратом, поклала собі обійти їх усі

до одної; та хоч півдня проблукала по якомусь гірському кладовищу, проте могили Айрін Кул так і не знайшла, і це аж трохи смішно: спочиває собі дружина судді десь там на гірському схилі й усе так само не хоче нікого приймати.

Коли суддя повернувся додому, справ для нього залишилося не багато, бо за той час до влади в окрузі прийшла зграя політиканів, очолювана Самочинцем Толсепом, і певна річ, ті молодчики аж ніяк не могли дозволити, щоб Чарлі Кул знову засідав у суді. Жаль було дивитися на суддю, показного чоловіка в доладно покроєному костюмі, з чорною шовковою пов'язкою на рукаві та індіанською трояндою в петельці,— жаль було дивитися, як він нидіє без діла: тільки й того, що зайде на пошту чи на часинку загляне до банку. В тому банку працювали його сини — тонкогубі розважливі молодики, навдивовижу схожі на близнят: обидва бліді, мов болотяні мальви, обидва вузькоплечі, з однаковими водянистими очима. Чарлз-молодший, той, котрий полисів, ще навчаючись у коледжі, був заступником голови правління банку, а Тодд, другий син,— головним касиром. Вони анітрохи не скидалися на батька, хіба тільки тим, що обидва одружилися з кентуккійками. І ті невістки забрали в свої руки дім судді, переділивши його на дві половини з різними ходами, а старий, за спільною угодою, жив по черзі то в одного сина, то в другого. Отож не дивно, що його так вабили прогулянки до лісу.

— Дякую, міс Доллі,— сказав він, утираючи рота затиллям долоні.— Давно я не куштував такої смачної курячої ніжки, від самого дитинства.

— Це чи не єдине, чим ми можемо вам віддячити. Ви ж так сміливо заступилися за нас! — В голосі Доллі бриніло глибоке зворушення, затаєна жіночність, і це вразило мене як щось недоречне й негідне; певно, те саме відчула й Кетрін, бо кинула на Доллі докірливий погляд. — Чи не з'їсте ще чогось? Може, шматочок торта?

— Ні, мем, дякую, з мене цілком досить.— Він витяг із жилетної кишеньки годинник з ланцюжком і накинув ланцюжок, наче ласо, на

міцну гілку в себе над головою, так що годинник повис на дереві, мов ялинкова прикраса, і його ледь чутне цокання нагадувало биття серця якоїсь крихітної істоти: світлячка чи, може, жабеняти.— Коли чуєш, як минає час, день для тебе триває довше. А я навчився цінувати довгі дні. — Він погладив проти шерстки вбитих білок, що лежали в кутку, згорнуті клубочком, неначе просто поснули.— Точно в голову влучив. Молодець, синку.

Я, звісно, сказав йому, хто насправді підстрелив білок.

— Райлі Гендерсон, он як? — мовив суддя і розказав нам, що не хто інший, як Райлі, сповістив у містечку, де ми переховуємось.— А вони на той час уже розіслали телеграм на добру сотню доларів,— потішено всміхнувся він.— Мабуть, чи не з жалю за тими грішми Віріна й занедужала.

Доллі спохмурніла й сказала:

— Це ж просто безглуздя — отак поводитись, як вони тут. До того розходилися, що ладні були вбити нас, хоч я й не розумію, за що саме і до чого тут Віріна. Вона ж знала, що ми збираємось піти геть і дати їй спокій, я сама казала їй, навіть записку залишила. Та якщо вона захворіла... Суддя, невже вона справді захворіла? Не пригадую я, щоб вона коли-небудь хворіла.

— Ніколи такого не було,— докинула й Кетрін.

— Ну, вона засмутилася, це правда,— відказав суддя трохи зловтішно.— Але Віріна не та жінка, щоб захворіти на щось таке, чого не вилікуєш звичайнісіньким аспірином. Пригадую, колись вона надумала перебудувати наше кладовище й спорудити там щось ніби мавзолей для себе й для всіх Телбоу. То одна з місцевих дам прийшла до мене й каже: "Суддя, чи не здається вам, що Віріна Телбоу зовсім ненормальна? Ви чули, яку величезну гробницю вона хоче собі звести?" А я їй на це: "Ні,—

кажу,— ненормальність я вбачаю тільки в тому, що вона збирається витрачати на це гроші, ні на мить не припускаючи, що колись таки справді помре".

— Мені неприємно слухати погане про мою сестру,— сердито мовила Доллі.— Вона все життя працює і заслужила, щоб усе було так, як вона хоче. А коли ми їй чимось не догодили, це наша вина, і нам немає місця в її домі.

В роті у Кетрін заворушилися ватяні кавалки — так, наче вона жувала тютюн.

— Чи це ти говориш, моє серденько Доллі, чи, може, якась святенниця? Він же друг, то й розкажи йому всю правду, як ота-от зі своїм малим плюгавцем хотіла вкрасти наші ліки...

Суддя попросив, щоб йому переклали її слова, але Доллі сказала, що то дурниці, яких не варто повторювати, і, відвертаючи його увагу на інше, запитала, чи він уміє розчиняти білок. Замислено кивнувши головою, він втупив погляд кудись над нами, і його очі кольору стиглих жолудів вдивлялися в облямоване небом листя, що колихалося від легкого вітерця.

— Хто зна, а може, всім нам ніде немає місця. Ми тільки знаємо: десь воно має бути, а якщо знайдем його, то нехай проживемо там хоч мить — і все одно можемо вважати, що нам усміхнулася доля. Можливо, ваше місце саме тут,— промовив він і здвигнув плечима так, наче в небі розплаталися темні крила й кинули на нього холодну тінь.— Та й моє теж.

Так само непомітно, як золотий годинник, ледь чутно цокаючи, відлічував час, день хилився до вечора. Між бронзово-синіми деревами осіннім серпанком потягся річковий туман, оповиваючи все довкруг

місячною барвою, і навколо поблідлого сонця замріло світляне кільце, що провіщало недалеку зиму. Проте суддя наче й не збирався іти.

— Дві жінки й хлопчина, самі отут серед ночі? Та ще коли той Джукіс Кендл і всі оті дурні не знати що замислили? Ні, я залишуся з вами.

Немає сумніву, що саме суддя, як ніхто з нас чотирьох, знайшов у хатині на дереві оте своє місце. Любо було глянути на нього, рухливого, наче заячий ніс,— адже він знову відчув себе мужчиною, навіть більше — захисником. Поки він розчиняв складаним ножиком білок, я назбирав хмизу і вже у сутінках розклав вогнище під сковорідкою. Доллі відкоркувала нашу пляшку ожинового вина, пояснивши, що надворі стало холоднувато. Білки засмажилися на славу, м'ясо просто тануло в роті, і суддя гордо сказав, що треба нам буде колись неодмінно покуштувати засмаженого ним сома. Ми мовчки посьорбували вино, вдихали запах листя та диму, що курився над пригаслим вогнищем і викликав у нас спогади про інші осінні дні, й зітхали, прислухаючись, мов до шуму моря, до співу трави на луці. Свічка, застромлена в глечик, мерехтіла, і нічні метелики, кружляючи навколо полум'я, немовби піддували його жовтий язичок догори, між чорне гілля.

Аж раптом ми здригнулися не від звуку ходи, а від невиразного відчуття чогось стороннього,— можливо, то просто зійшов місяць. Та на небі не було ні місяця, ані зір. Воно було темне, як наше ожинове вино.

— Здається, там унизу хтось є... чи щось таке...— прошепотіла Доллі, висловивши те, що відчували ми всі.

Суддя підніс догори свічку. Нічні комахи шаснули геть від її миготливого світла, між деревами шугнула біла сова.

— Хто там іде? — гукнув суддя, вимогливо, наче солдат на посту.— Відповідайте, хто там іде?

— Це я, Райлі Гендерсон.— То справді був він. Виринувши з темряви, його звернене до нас усміхнене обличчя здавалося при світлі свічки перекривленим і злим.— Просто подумав: треба піти подивитись, як ви тут. Ви вже не сердьтеся на мене. Коли б я знав, що до чого, то нізащо б не сказав їм, де ви є.

— Ніхто тебе не винуватить, синку,— мовив суддя, і я пригадав: це ж він порушив тоді в суді справу Райлі проти його дядька Гораса Голтона, і отже, вони з Райлі добре розуміють один одного.— А ми тут ласуємо винцем. Я певен, міс Доллі буде рада, якщо ти приєднаєшся до нас.

Кетрін почала була заперечувати: мовляв, і так уже ніде ступити, ще трохи — і старі дошки заваляться. Проте ми все ж таки зі скрипом потіснилися й звільнили якусь місцинку для Райлі; та ледве він примостився поміж нас, як Кетрін ухопила його за чуприну.

— Оце тобі за те, що вранці наставляв на нас рушницю, хоч я казала: не смій! А оце,— провадила вона, знову смикаючи його за волосся й старанно вимовляючи слова, щоб він міг зрозуміти,— за те, що навів на нас шерифа.

Як на мене, Кетрін повелася надто зухвало, та Райлі лише добродушно щось пробурчав, а тоді сказав, що, можливо, ще до ранку їй випаде краща нагода поскубти когось за волосся. Бо, мовляв, місто аж гуде і скрізь юрмляться люди, наче суботнього вечора; особливо розходилися велебний Бастер та його дружина: місіс Бастер сидить у себе на веранді й показує всім охочим оту гулю на голові; а шериф Кендл переконав Віріну, щоб вона офіційно зажадала нашого арешту, посилаючись на те, ніби ми вкрали якусь там її власність.

— А ще, суддя,— додав Райлі, споважнівши й збентежившись,— вони додумалися навіть до такого, щоб заарештувати й вас. За порушення громадського порядку і протизаконні дії — так я чув. Може, й не треба б мені вам цього казати, але коло банку я натрапив на одного з ваших

хлопців, Тодда. Я спихав його, що він думає робити,— це я до того, що вони хочуть заарештувати вас. А він мені й каже: нічого. Мовляв, вони вже давно чогось такого чекали, а ви самі вскочили в халепу.

Нахилившись, суддя задув свічку, неначе не хотів, щоб ми побачили, який вираз з'явився в нього на обличчі. У темряві стало чути, як хтось плаче, і в наступну мить ми збагнули, що то Доллі. Її сльози збудили в нас мовчазний приплив любові, і, пробігши повне коло, він ще тісніше поєднав нас між собою. Суддя тихо промовив:

— Коли вони з'являться, ми повинні бути напоготові. А тепер усі слухайте мене...

Розділ третій

— Щоб захищатися, нам треба добре усвідомити своє становище, це найперше правило. Отже, що звело нас докупи? Біда. Міс Доллі та її друзі попали в біду. І ти теж, Райлі, і я — ми обидва в біді. Наше місце — на цьому дереві, а то не були б ми тут.

Від упевненого голосу судді Доллі заспокоїлась і затихла, а він провадив далі:

— Сьогодні, йдучи сюди з тією шерифовою компанією, я був твердо переконаний, що про моє життя ніхто ніколи не дізнається і воно мине без сліду. Та тепер я починаю думати, що мені не судився такий сумний кінець. Міс Доллі, скільки ж це років?.. П'ятдесят, шістдесят?.. Аж он відколи пам'ятаю я вас, ще незграбною, сором'язливою дівчинкою, що приїздила до міста в батьковому фургоні й ніколи не вилазила з нього: боялася, щоб ми, міські діти, не побачили її босих ніг.

— Ну, босі вони ніколи не були, Доллі і ота-от,— пробурчала Кетрін.— То я ходила боса.

— І за всі ті роки, що я вас бачив, я до сьогодні не розумів, навіть не здогадувався, що ви за людина: жива душа, язичниця.

— Язичниця? — перепитала Доллі, стривожено, але з цікавістю.

— Ну, нехай просто жива душа, людина, якої не розгадаєш самим лише поглядом. Живі душі жадібно вбирають у себе життя, приймають його як належне в усіх відмінностях, і через те завжди опиняються в біді. Ось і мені ніколи не слід було ставати суддею: надто часто я мусив підтримувати неправу сторону, бо закон не визнає відмінностей. Пригадуєте старого Карпера, рибалку, що жив у плавучій хатині на річці? Його вигнали з міста за те, що він хотів одружитися з отією гарненькою кольоровою дівчиною,— здається, вона тепер служницею у місіс Постем. І знаєте, вона ж таки любила його, я не раз бачив їх разом, коли ходив рибалити, і вони були щасливі одне з одним: вона стала для нього тим, чим ніхто так і не став для мене,— єдиною в світі людиною, від якої нічого не приховуєш. А проте, якби він таки одружився з нею, шериф був би зобов'язаний заарештувати його, а я — засудити. Іноді мені здається, що всі ті, кого я свого часу визнав винними, перекладають справжню вину на мене, і, можливо, почасти через це мені хочеться принаймні раз перед смертю зробити щось справедливе, підтримати тих, на чиєму боці правда.

— А ви так і робите. Ота-от і той її плюгавець...

— Цить, цить! — сказала Доллі.

— Єдиною людиною в світі!..— То Райлі повторив слова судді, і в голосі його завмерло запитання.

— Я мав на думці,— пояснив суддя,— таку людину, якій усе можна сказати. Чи я справді схибнутий, що бажаю такого? Але ж, боже мій, скільки сил ми витрачаємо на те, щоб таїтись одне від одного, як боїмося, щоб нас не розгадали інші! Та ось ми всі як на долоні: п'ятеро

дурнів на дереві. Нам випало неабияке щастя, якщо тільки ми зуміємо скористатися з цього: адже тут більше немає потреби клопотатися тим, яке враження ми справляємо,— ми вільні усвідомити собі, хто ми є насправді. Якщо ми знатимем це, нас нікому звідси не зрушити. А оті наші приятелі через те й зловмишляють проти нас, через те й заперечують будь-які відмінності, бо самі не відають про себе. Не раз у минулому я крапля по краплі відкривався незнайомим людям, що невдовзі зникали з очей на сходнях пароплава чи виходили з поїзда на наступній станції. Якби зібрати їх усіх докупи, то, може, й вийшла б ота єдина людина в світі — хіба що була б вона з десятьма різними обличчями й ходила водночас доброю сотнею різних вулиць. А тепер мені випалу нагода знайти таку людину — це ви, міс Доллі, і Райлі, і ви всі.

Кетрін обурилась:

— Яка я вам людина з десятьма обличчями, таке вигадали!

На що Доллі роздратовано вичитала їй: коли вже вона не вміє розмовляти з людьми по-людському, то нехай краще лягає спати.

— Але мушу вам сказати, суддя,— додала Доллі,— здається, я не зовсім зрозуміла, що ми маємо розказувати одне одному. Якісь таємниці? — запитала вона невпевнено.

— Та ні, не таємниці.— Суддя черкнув сірником і знову засвітив свічку; на його обличчі, що нараз виникло перед нами, був незвичайний зворушливий вираз. Воно немовби благало нас: допоможіть.— Говорити можна про що завгодно: про оцю ніч, про те, що на небі немає місяця. Важать не самі слова, а довірливість, з якою їх говориш, і співчуття, з яким тебе слухають. Моя дружина Айрін була золота людина, і ми начебто могли ділитися всім, а проте... проте не знаходили спільної мови, жили поряд, немов чужі. Вона померла на моїх руках, і в останню мить я спитав її: "Чи дав я тобі щастя, Айрін? Чи була ти щаслива?" —

"Щаслива... щаслива... щаслива..." — почув я останні її слова, досить-таки непевні. Я так і не зрозумів, чи то вона хотіла відповісти ствердно, чи просто повторила луною те, що я сказав. А коли б я знав її, то зрозумів би. І від синів своїх я не маю втіхи, вони не поважають мене, хоч як мені цього хотілося, і не стільки як батькові, скільки як людині. Та, на жаль, вони забрали собі в голову, ніби знають про мене щось ганебне. Я розкажу вам, що саме.— Його жваві очі, в яких відбивалося полум'я свічки, пильно озирнули нас усіх по черзі, немов перевіряючи нашу увагу й довіру.— П'ять років тому, чи вже майже шість, я їхав поїздом і побачив на сидінні поруч себе дитячий журнал, що його залишило якесь мале. Я взявся його переглядати і знайшов у кінці на обкладинці адреси дітей, що мали бажання листуватися з іншими дітьми. Серед них була одна дівчинка з Аляски, і мені припало до душі її мальовниче ім'я — Гортензія Флор. Я послав їй кольорову листівку. Боже мій, це ж така, здавалося б, безневинна і втішна річ! Дівчинка одразу ж відписала, і лист її просто-таки вразив мене: то була дуже доладна й жива розповідь про життя на Алясці, про вівчарське ранчо її батька, про північне сяйво. Їй було тринадцять років, і вона прислала з листом свою фотокартку: не сказати щоб гарне, але розумне й добре на вигляд личко. Я пошукав по старих альбомах і вибрав одне аматорське фото, зроблене на риболовлі, коли мені було п'ятнадцять: я стою на осонні, тримаючи в руці щойно зловлену форель. З вигляду воно було майже нове. І я написав дівчинці листа немовби від того хлопця на фотографії: про те, що на різдво мені подарували рушницю, і що наша собака привела цуценят, і як їх назвали, і як до нашого містечка приїздив мандрівний цирк. Знов обернутись на підлітка й мати приятельку ген на Алясці — яка ж то втіха для старого чоловіка, що день у день сидить сам-один, слухаючи цокання годинника! Згодом вона написала мені, що закохалася в одного знайомого хлопця, і мене вкололи ревнощі, такі ж болючі, як бувають замолоду. Проте ми залишилися друзями, і, коли два роки тому я написав їй, що готуюся на юридичний, вона прислала мені золотий самородок — на щастя.— Суддя дістав з кишені грудочку золота й показав нам, і та Гортензія Флор ураз стала близькою кожному з нас, немовби цей маленький блискучий дарунок на долоні судді був часткою її серця.

— І оце вони вважають за ганебне? — спитала Доллі скоріше з досадою, ніж з обуренням.— Те, що ви хоч трохи розважили бідолашну самотню дитину десь на Алясці? У них же там майже завжди сніг.

Суддя Кул затис самородок у руці.

— Мені вони такого не казали. Але я чув, як вони розмовляли проміж себе вночі, мої сини та їхні жінки. Міркували, що зі мною вдіяти. Вони, звісно, пронюхали про моє листування. Я не маю звичаю замикати шухляди — просто дивно було б завести собі ключі в домі, що хай навіть і колись був для тебе рідним. Отож вони й розважили, що я теє...— Він постукав себе по лобі.

— Я теж колись отримала була листа... Колліне, любчику, націди-но мені ще якусь краплину,— мовила Кетрін, показуючи на пляшку з вином. — Атож, справжнього листа, він і тепер десь є, вже років із двадцять бережу його, а й досі не знаю, хто його написав. А говорилося там таке: "Привіт, Кетрін, приїзди-но до Майямі та виходь за мене. Цілую, Вілл".

— Кетрін! Тебе хтось кликав заміж, а ти ніколи мені про це ані слова?

Кетрін здвигнула плечем.

— Ет, Доллі, серденько, ти ж чула, що сказав суддя. Не всім і не все треба розказувати. Та й знайомих Біллів я мала хтозна-скільки, але за жодного з них не пішла б. От єдине тільки мене цікавило: котрий з тих Біллів написав мені листа? Дуже хотіла б дізнатись, бо то ж один-єдиний лист, що я отримала за все своє життя. Може, це той Білл, що покривав дах на моїй хатині. Авжеж, дах на той час уже був. Милий боже, як же я постаріла — вже й думати давно про таке забула. А ще був Білл, що найнявся виорати нам город, це навесні дев'ятсот тринадцятого року. О, то був мастак тягти рівну борозну. І ще один Білл — той, що курник будував, він потім подався звідси й став провідником на залізниці.

Може, то він прислав листа. А от іще Білл... та ні, то був Фред... Колліне, любчику, ну й добряче ж це вино.

— Я й сама випила б ще ковток,— обізвалася Доллі.— А то Кетрін так мене...

— Гм-гм-гм,— мовила Кетрін.

— Якби ви повільніше говорили чи менше жували...— Суддя думав, Що в роті у Кетрін не вата, а тютюнова жуйка.

Тим часом Райлі трохи відсунувся від нас і, опустивши плечі, мовчки вдивлявся у населену живими істотами темряву. "Я... я... я!.." — подав голос якийсь нічний птах.

— Я... Ні, ви помиляєтесь, суддя,— мовив Райлі.

— Про що ти, синку?

Обличчя Райлі знову заполонила ота сторожка напруженість, що завжди була пов'язана з ним у моїй уяві.

— Ні в якій я не в біді, от тільки сам я — ніщо. Чи, може, скажете, що це і є моя біда? Буває, лежу, не сплю і все думаю: ну що я вмію? Полювати, водити машину, дурня клеїти. І як подумаю, що, може, оце і все, до чого я здатен, то аж страх мене бере. А ще я не маю ні до кого ніяких почуттів, окрім як до своїх сестер, але ж це зовсім інша річ. Ось, приміром, воджуся я вже скоро рік з отією дівчиною з Рок-Сіті, ні з ким до неї ще так довго не водився. Аж десь на тому тижні вона раптом напалася на мене: чи маю я серце, питає, а якщо я її не люблю, то вона, мовляв, воліла б померти. А я спиняю свою машину посеред залізничної колії та й кажу: гаразд, почекаємо, якраз хвилин за двадцять тут має пройти вечірній експрес. Отак сидимо, очей одне з одного не спускаємо,

і я собі думаю: ну чи не падлюка я — дивлюсь оце на неї і нічогісінько не відчуваю, окрім...

— Окрім самовдоволення? — запитав суддя.

Райлі не заперечував.

— І коли б мої сестри були трохи старші й могли самі собі дати раду, я б таки залюбки дочекався, доки той експрес наскочить на нас.

У мене аж у животі замлоїло від таких його слів, і мені страшно захотілося сказати йому, як я мрію в усьому скидатись на нього.

— Ось ви перед цим казали про єдину в світі людину. Чому я не можу думати так про цю дівчину? Мені ж це доконче потрібно, бо, поки я сам собі, не буде з мене добра. Може, якби я мав про кого піклувалися, я б почав укладати якісь плани і здійснювати їх: ну, скажімо, купив би оту землю, що за пасторовою садибою, і збудував на ній будинки. Я зміг би це зробити, якби душа моя заспокоїлась.

Зненацька повіяв вітер, задзвенів у листі, розкраяв нічні хмари, і в прогалинах між ними заяскріли розсипи зірок. Наша свічка, немов налякана тим сяєвом ясного, всіяного зорями неба, завалилася набік і згасла, і ми побачили ген над собою вивільнений з-за хмар пізній передзимовий місяць. Він скидався на скибку снігу, і до нього зблизька й здалеку заволали живі істоти: горбаті вирлоокі жаби, кігтявоголоса дика кішка. Кетрін видобула з сумки свою рожеву клаптикову ковдру й примусила Доллі загорнутися в неї; потім обняла мене й почала почухувати мені потилицю, аж поки я зронив голову їй на груди.

— Холодно тобі? — спитала вона, і я пригорнувся ще ближче: біля неї було тепло й затишно, як у нашій старій кухні.

— Я б сказав, синку, що ти берешся до діла не з того кінця,— мовив суддя, підіймаючи комір пальта.— Як ти можеш подбати про дівчину? А чи подбав ти колись хоч про отакенький листочок?

По-мисливському сторожко дослухаючись до крику дикої кішки, Райлі почав ловити руками листочки, що, мов пічні метелики, кружляли навколо нас, і скоро один такий листочок — живий, тріпотливий, неначе ладний випурхнути й полетіти геть,— опинився у нього між пальцями. Суддя й собі зловив листочок, і в його руці той листочок нібито важив більше, ніж у Райлі. Обережно приклавши його до щоки, суддя стримано промовив:

— Ось ми говоримо про любов. А ти почни з цього листочка, зі жменьки насіння, зрозумій хоч трохи, що таке любити. Спершу — листочок, краплини дощу, а тоді вже того, кому ти віддаси все, чого навчив тебе листочок, все, що зросло омите дощем. Затям собі: це дуже нелегка наука, вона може забрати й ціле життя, як от у мене; а проте я так і не опанував її цілком, тільки збагнув одну істину: любов — то ланцюг добрих почуттів, так само як природа — ланцюг життя.

— Коли так,— мовила Доллі, глибоко зітхнувши,— то все моє життя складається з любові.— Вона щільніше загорнулася в ковдру.— А втім, ні.— І голос її упав.— Мабуть, що ні. Я ніколи не любила жодного...— Поки вона шукала відповідного слова, вітер грався її вуалькою.
— ...Жодного чоловіка. Ви можете сказати, що мені просто не випало такої нагоди. От хіба тільки батька...— Вона змовкла, немовби схаменувшись, що забагато говорить. Серпанок зоряного світла огортав її щільно, наче ковдра, а щось зокола,— може, отой жаб'ячий хор чи тремтливі голоси трави, що долинали з луки,— заворожувало й спонукало говорити далі.— Але я любила все інше, що є в світі. Як ото рожевий колір. Коли була ще зовсім дитиною, я мала одну-єдину крейдяну паличку, і вона була рожева; отож я малювала рожевих кицьок, рожеві дерева... а потім тридцять чотири роки прожила в рожевій кімнаті. А моя заповітна дитяча коробка — вона й тепер десь там на горищі, треба попросити Віріну, щоб зробила таку ласку й

віддала її мені: приємно буде знову побачити все те, що було мені таке любе змалку. Що в тій коробці? Засохлий шматок стільника, порожнє шершневе гніздо і всяке таке інше, як-от апельсин, обтиканий гвоздиками чи сойчине яєчко. Я любила всі ті речі, і любов накопичувалась у мені й, переповнивши мою душу, злітала догори, наче птах над соняшниковим ланом. Але такого краще не виказувати іншим, бо воно гнітить їх і не знати чому робить нещасливими. Ось Віріна завжди вичитує мені за те, що я, як вона каже, ховаюся по кутках,— але ж я просто боюся налякати людей, виказавши їм свою приязнь. Як ото було колись із дружиною Пола Джімсона. Пригадуєте, якось він занедужав і не міг розносити газети, то вона взялася робити це замість нього? Така тендітна, бідолаха, насилу було волочеться з тим важенним мішком. І от одного холодного дня піднялась вона на наш ганок, а в самої з носа тече і очі повні сліз від холоду. Поклала, газети, а я їй і кажу: стривайте-но,— і дістаю свою хусточку, щоб утерти їй очі. Мені хотілося сказати, коли б я могла, як я їй співчуваю і яка вона мені люба. Та тільки-но я торкнулась її обличчя, вона тихенько зойкнула, повернулась і мерщій побігла з ганку. Відтоді вона завжди кидала нам газети просто з вулиці, і щоразу, коли я чула, як вони падають на ганок, у мене аж у кістках відлунювало.

— Дружина Пола Джімсона! Ото б я ще за таке казна-що вболівала! — мовила Кетрін і прополоскала рот рештками вина.— Ні, ось я маю золотих рибок, і вони мені любі, але не змушуйте мене любити увесь світ! Де ж пак, щоб отакий бедлам любити! Ви собі кажіть що хочете, але нічого доброго з того не буде, коли витягати на світ божий таке, про що краще б і не згадувати. Людям треба більше тримати при собі. У кожного на денці душі заховано щось хороше, а що ж лишиться від людини, як вона почне перед усіма оте своє потаємне вивертати? Онде суддя каже, ніби всі ми тут через те, що в кожного якась біда. Дурниці! А насправді все дуже просто. По-перше, ця хатина на дереві — наша; по-друге, ота-от із своїм плюгавцем хочуть украсти в нас те, що належить тільки нам. А по-третє — всі ви, кожне з вас, через те тут, що вам самим цього хочеться, що так вам велить оте ваше потаємне. Ну, а мене це останнє не стосується. Я волію мати справжню покрівлю над головою.

Доллі, серденько, вділи-но судді хоч краєчок ковдри: чоловіка ж онде трусить, наче взимку.

Доллі несміливо підняла край ковдри й кивнула судді, і той, анітрохи не бентежачись, ковзнув під нього. Віти дерева погойдувались, мов величезні весла на хвилях моря, а те море дедалі хололо в сяєві далеких-далеких зір. Райлі, залишившись осторонь сам-один, сидів скоцюрблений, наче якийсь жалюгідний сирота.

— Та сунься ти сюди, впертюх. Тобі ж так само холодно, як і всім,— мовила Кетрін, показуючи йому, щоб притулився до її правого боку так, як я до лівого. Але йому цього, як видно, не хотілося: чи то помітив, що дух від неї гіркий, чи, може, не хотів здатися слиньком. Тоді я сказав:

— Присувайся, Райлі. Біля Кетрін тепло й затишно, краще, ніж під ковдрою.

Ще трохи повагавшись, Райлі зрештою приєднався до нас. Запала тиша, така тривала, аж я подумав був, що всі уже поснули. Та раптом відчув, як Кетрін уся зіщулилась.

— Я оце тільки тепер збагнула, хто написав мені того листа. Ніякий то не Білл, а вона, ота-от, ось хто. І це така сама правда, як те, що мене звуть Кетрін Крік. Підкупила якогось чорнопикого з Майямі, щоб одіслав листа, і думала собі, що я так одразу туди й дремену, і не буде більш про мене ні слуху ні духу.

Доллі сонно проказала:

— Цить, цить, заплющ очі. Нам нема чого боятися. З нами чоловіки, вони охороняють нас.

Гойднулася гілка, і нас освітив місяць. Я побачив, як суддя узяв Доллі за руку. То було останнє, що я побачив.

Розділ четвертий

Райлі прокинувся перший і збудив мене. Ген на обрії в світлі ще не видимого сонця поволі згасали три вранішні зірки; на листі сріблилася рясна роса; стрімкий ключ дроздів шугнув у небо назустріч сяйву нового дня. Райлі поманив мене за собою, і ми мовчки зіслизнули з дерева. Нас не почула ні Кетрін, гучно хропучи вві сні, ані Доллі з суддею, що спали, притулившись щоками одне до одного, наче двійко дітлахів, загублених у дрімучому лісі, де володарює лиха чаклунка.

Ми рушили до річки. Райлі ішов попереду. Холоші його полотняних штанів шурхотіли, тручись одна об одну. Раз у раз він спинявся й потягувався, неначе перед тим довго їхав у поїзді. Дорогою ми натрапили на великий мурашник, де вже заклопотано снували руді мурахи. Райлі розстебнув штани й почав поливати комах. Як на мене, то було не дуже смішно, але я й собі засміявся, щоб підтримати йому компанію. Та коли він раптом повернувся і напудив мені на черевик, я, звісно, образився. Виходило так, що він анітрохи не поважає мене. І я спитав, навіщо він таке зробив.

— А ти не розумієш жартів? — озвався він і міцно обхопив мене рукою за плечі.

Якби можна було визначати час таких подій, то я б сказав, що саме від цього моменту ми з Райлі Гендерсоном заприятелювали; принаймні саме тоді у нього виникло до мене приязне почуття, а моє почуття до нього ще дужче зміцніло у відповідь.

Простуючи через зарості рудого вересу під рудими кронами дерев, ми зайшли далеко в ліс, а тоді спустилися до річки. По зеленій повільній воді пливло листя, схоже на червоні долоні з розчепіреними пальцями. Кінець затонулої колоди витикався з води, мов голова якогось річкового звіра. Ми подалися берегом до старої плавучої хатини, де була чистіша вода. Барка стояла, трохи перехилившись на корму; грубий шар прілого

листя та мулу вкривав дах і палубу, наче густа іржа. Але всередині, на мій превеликий подив, хатина мала цілком обжитий вигляд: скрізь були розкидані пригодницькі журнали, на столику стояла гасова лампа й чималий ряд порожніх пивних бляшанок, на койці впадали в око ковдра та подушка, а на подушці — рожеві сліди губної помади. В першу мить я збагнув лиш одне: тут чиясь схованка,— а вже потім з усмішки, що розпливлася на простодушному обличчі Райлі, зрозумів, чия саме.

— А до того ж,— мовив він,— з борту й рибку половити можна. Тільки нікому ні слова.

Я в захваті перехрестився, даючи зарік мовчання.

Поки ми роздягались, мені привиділося щось наче сон. Ніби та барка пливе річкою, а на ній — ми, всі п'ятеро; на шворці, мов вітрила, тріпотить наша білизна, в кухні печеться кокосовий кекс, на вікнах цвіте герань, і ми пливемо всі разом, поминаючи річку за річкою і споглядаючи все нові й нові краєвиди.

Останні рештки літнього тепла трохи зігріли сонце, що викочувалося з-за обрію, але вода була така холодна, що я, ледь занурившись, зацокотів зубами, вкрився сиротами й миттю вискочив назад на палубу. Там і стояв, спостерігаючи, як Райлі, байдужісінький до холоду, плаває собі від берега до берега. На обмілині був острівець очерету, тремтливі стебла якого скидалися на журавлині ноги, і Райлі побрів між ними, нишпорячи очима у воді. Потім махнув мені рукою. Хоч як було страшно знову лізти в холоднющу воду, проте я переборов себе й поплив до нього. Вода в очеретах була прозора й розтікалася на кілька рукавів завглибшки до коліна — над одним з них і спинився Райлі. У тій довгій вузькій ковбані, наче в пастці, сонно лежав великий вугільно-чорний сом. Напруживши пальці так, що вони стали тверді, як зубці вилок, ми обхопили його з обох боків. Риба шарпнулась назад і опинилась у мене в руках. Її гострі, мов бритва, вуса розпанахали мені долоню, але в мене вистачило глузду не упустити її — і хвалити бога, бо то була єдина риба, яку я зловив у житті. Багато хто не вірить, коли я розказую, що зловив

сома голіруч, то я кажу їм — гаразд, спитайте Райлі Гендерсона. Потім ми просилили їй крізь зябра лозину й, тримаючи її над водою, попливли назад до барки. Райлі сказав, що зроду ще не бачив такого гладкого сома; мовляв, треба однести його до нашого дерева, а що суддя вихвалявся, який він мастак смажити сомів, то нехай і зготує його до сніданку. Та все обернулося так, що тієї риби нікому не випало покуштувати.

Тим часом у нашому домі на дереві діялися жахливі речі. Поки нас не було, знову заявився шериф Кендл у супроводі помічників і з ордером, на арешт. А ми з Райлі, й гадки про те не маючи, ліниво брели собі понад річкою, збиваючи ногами поганки й час від часу зупиняючись пошпурляти по воді камінці.

*

Ми були ще далеченько, коли до нас долинули збуджені голоси: вони розлягалися по лісу, мов удари сокири. Я почув крик Кетрін, навіть не крик, а ревіння. Від того звуку ноги в мене зробилися наче ватяні, і я враз відстав од Райлі, а він підхопив з землі ломаку й чимдуж побіг туди. Я поткнувся в один бік, метнувся в другий, потім повернув не туди, куди треба, і врешті опинився на краю луки. Отам я й побачив Кетрін.

Плаття на ній було роздерте спереду аж до низу, і вона була однаково що гола. А Рей Олівер, Джек Мілл і Здоровило Едді Стовер, троє дорослих чоловіків, шерифові приятелі, волочили її по траві й лупцювали куди втрапить. Як мені хотілося вбити їх тут-таки на місці! Та й Кетрін силкувалась як могла, проте їй ніяк не випадало цього зробити, хоч вона щосили буцала їх головою і штурхала ліктями. Здоровило Едді Стовер народився байстрюком, тож був, сказати б, законним покидьком, а от інші двоє стали покидьками з власного почину. Саме Здоровило Едді й кинувся до мене, але я щосили ляснув його по пиці своїм сомом.

— Ану не чіпай дитини, він сирота! — гримнула на нього Кетрін, а побачивши, що він ухопив мене поперек тулуба, гукнула мені: — В пахвину, Колліне, копни його добряче в пахвину!

Що я й зробив. Обличчя Здоровила Едді враз сквасилося, мов кисле молоко. До мене порвався був Джек Мілл (той самий, котрого через рік випадково замкнули в холодильній камері, і він замерз там на смерть, та й по заслузі), але я стрімголов помчав через луку й заховався серед найвищої трави. Здається, вони й не пробували переслідувати мене, бо мали задосить клопоту і з самою Кетрін: вона відбивалася без упину, а я стежив за нею очима, і мене аж млість брала від того, що я нічим не можу їй допомогти. Нарешті вони зникли з очей за пагорбом, де починалося кладовище.

Над моєю головою з гучним карканням пролетіли назустріч одна одній дві ворони, тоді повернули назад, виписавши в небі два хрести,— немовби віщували лихо. Я поповз був до лісу, коли раптом почув зовсім близько, як чиїсь важкі черевики розтинають високу траву. То був шериф, а з ним ще один чоловік на ім'я Вілл Гарріс, височенний і до того ж кремезний, як буйвіл. Колись давно тому Віллові Гаррісу вчепився в горлянку скажений собака, і в нього на все життя залишилися страшні шрами, але ще страшніший був його спотворений голос: тонкий і пронизливий, наче в ліліпута. Вони пройшли так близько від мене, що я вільно міг би розв'язати шнурки на Віллових черевиках. Він щось розказував шерифові, і його писклявий голосочок підскочив до крику на іменах Морріса Рітца та Віріни. В чому там річ, я до ладу не второпав, але щось таке сталося через Морріса Рітца, і Віріна послала Вілла, щоб той привів шерифа назад.

— Чого вона, в біса, хоче, та стара? Цілого війська, чи що? — мовив шериф.

Коли вони зникли з очей, я підхопився й побіг до лісу. Недалеко від нашого дерева я сховався за віялами папороті, подумавши, що десь тут і досі може тинятися котрийсь із шерифових помічників. Та навколо не

було ні душі, тільки якась пташка виспівувала серед листя. Нікого не було і в хатині на дереві: примарно-димчасті сонячні промені висвітлювали порожнечу. Вкрай розгублений, я підійшов до дерева, прихилився головою до його стовбура, і мені знову привиділась ота плавуча хатина: тріпотить на мотузці білизна, цвіте герань на вікнах, і річка котить свої хвилі, несучи нас у відкрите море, в широкий світ.

— Колліне! — Моє ім'я впало просто з неба.— Це ти там? Ти що — плачеш?

То була Доллі. Вона гукнула мене звідкись, куди не сягав мій погляд, і, тільки піднявшись до середини дерева, я побачив високо вгорі її майже дитячий черевик.

— Обережно, хлопче,— мовив суддя, що був десь там з нею.— Не струси нас звідси.

І справді, вони сиділи на самісінькій верхівці дерева, немов чайки на корабельній щоглі. Згодом Доллі казала: звідти такий чарівний краєвид, аж її жаль узяв, що вона ніколи не забиралась туди раніш. Виявилося, що суддя вчасно помітив шерифа та його помічників, і вони обоє встигли сховатися в тій високості.

— Зачекай, ми вже ідем,— сказала Доллі і, тримаючись за руку судді, спустилася вниз — ну чисто як високородію дама пишними сходами.

Ми поцілувались, і, не відпускаючи мене від себе, вона промовила:

— А Кетрін... вона ж пішла шукати тебе. Ми не знали, де ти подівся, і я так боялася, і я...— Тремтіння її рук перейшло в мої. Вона була мов злякана мала тварина, кроленя, якого щойно визволили з пастки.

Суддя знічено поглядав на нас, не знаючи, куди подіти руки, і, як видно, почував себе зайвим. Можливо, вважав, що не виправдав наших

сподівань і не вберіг Кетрін від біди. Але як подумати, то що він міг вдіяти? Ну, кинувся б їй на допомогу — і його самого враз схопили б, ото й тільки. Вони ж бо не гратися сюди прийшли, шериф, Здоровило Едді та всі інші. А коли хтось і винний в усьому, то це я. Якби Кетрін не подалася шукати мене, вони б нізащо її не схопили.

Я почав розповідати про те, що сталося на луці. Але Доллі не хотіла нічого чути. Неначе відганяючи від себе моторошне привиддя, вона відкинула свою вуальку.

— От хочу повірити, що Кетрін немає з нами, і не можу. А якби повірила, то побігла б її шукати. Хочу повірити, що все це накоїла Віріна, і теж не можу. Колліне, як по-твоєму: чи правда, що цей світ такий лихий? Ще вчора він видавався мені зовсім іншим.

Суддя пильно зазирнув мені просто у вічі: певно, хотів підказати відповідь. Але я й сам знав її. Особистий світ кожної людини в основі своїй добрий, він не може бути ницим, хоч би які пристрасті в ньому нуртували. А сама Доллі, живучи в отому своєму світі, що його ділила лише з Кетрін та мною, сягнула такої шляхетності, що просто не відчувала, які лихі вітри бурхають скрізь навколо неї.

— Ні, Доллі, світ зовсім не такий лихий.

Вона провела рукою по чолу.

— А коли так, то Кетрін ось-ось покажеться отам на стежці. Вона не знайшла ні тебе, ні Райлі, але неодмінно повернеться сюди.

— До речі,— мовив суддя,— а де ж Райлі?

Він побіг сюди попереду мене, і більше я його не бачив.

Воднораз пойняті тривогою, ми з суддею підхопились і почали гукати Райлі. Наші голоси поволі линули ген по лісу, але знов і знов поверталися до нас ні з чим. Я здогадався, що сталось: Райлі впав у покинутий індіанський колодязь,— таких випадків я міг би навести вам безліч. Та тільки-но я хотів був висловити свій здогад, як суддя раптом приклав палець до уст. Певно, він мав слух не гірший, ніж у собаки, бо я не чув ані звуку. Проте він не помилився: стежкою справді хтось ішов. Виявилося, що то Мод Райорден і старша з двох сестер Райлі, ота-от розумниця Елізабет. Вони були нерозлучні подруги й ходили в однакових білих светрах. Елізабет несла футляр зі скрипкою.

— Слухай, Елізабет,— мовив суддя, і дівчата злякано здригнулися, бо й досі не помітили нас.— Скажи мені, голубонько, ти не бачила свого брата?

Мод отямилася перша й відповіла за подругу.

— Аякже, бачили,— з притиском сказала вона.— Я проводжала Елізабет додому, після уроку, коли Райлі промчав своєю машиною. Гнав не менш як під дев'яносто миль на годину, мало на нас не наїхав. Тобі слід серйозно поговорити з ним, Елізабет... Так от, він попросив нас піти сюди й переказати вам, щоб ви не турбувались, а він вам потім сам усе пояснить. А вже що "усе", то я не знаю.

Раніше ми з Мод і Елізабет училися в одному класі, але потім вони перескочили через клас і в червні того року закінчили школу. З них двох я ближче знав Мод, бо влітку ходив до її матері навчатися грати на піаніно. Батько Мод давав уроки гри на скрипці, і Елізабет Гендерсон була однією з його учениць. Та й сама Мод чудово грала на скрипці: якраз за тиждень перед тим я прочитав у місцевій газеті, що її запросили виступити по радіо в Бірмінгемі, і щиро зрадів за неї. Райордени були приємні люди — веселі, приязні до інших. І на ті уроки місіс Райорден мене вабило не так бажання навчитися грати на піаніно, як вона сама — її пишна білява врода, ті щирі й розумні розмови, що їх ми вели, сидячи перед блискучим інструментом, від якого пахло лаком і

дбайливістю. Та особливо вабили мене ті хвилини після уроку, коли Мод кликала мене випити з нею лимонаду на затіненій задній веранді. Вона була худенька вразлива дівчина з кирпатим носиком і малесенькими вушками, що успадкувала від батька чорні ірландські очі, а від матері — платинове волосся, бліде, мов світанок; і нічим не скидалася на свою найближчу подругу — сентиментальну й заглиблену в себе Елізабет. Не знаю, про що вони розмовляли між собою,— може, про книжки та про музику,— а зі мною Мод залюбки говорила про хлопців, про побачення, переказувала почуті в аптеці плітки. Ну чи не жахливо, мовляв, з якими безпутними дівчатами водиться Райлі Гендерсон? Їй так жаль бідолашну Елізабет. І все ж таки, як на неї, Елізабет просто молодець, не вішає носа... Не треба було мати геніальних здібностей, аби зрозуміти, що Мод тільки й думає про Райлі, а проте був час, коли я уявив собі, ніби сам закохався в неї. Вдома я стільки говорив про неї, що Кетрін нарешті не витримала:

— Ой, годі вже про ту Мод Райорден! Та там же самі кістки — щипнути нема за що. Треба бути несповна розуму, щоб накинути на неї оком.

Одного разу я влаштував Мод колосальний вечір: власними руками зробив букетик із запашного горошку й подарував їй, тоді повів її до Філового кафе й замовив біфштекси по-канзаськи, а після того ми пішли на танці в готель "Лола". Та коли я спробував поцілувати її на прощання, вона повелася так, ніби нічого такого й не сподівалась.

— Ні, ні, Колліне, це зовсім не обов'язково, хоч ти й молодець, що запросив мене погуляти.

Самі розумієте, яким дурнем я себе почував, але не став робити з цього трагедії, і в наших взаєминах майже нічого не змінилось. Та ось одного дня після уроку місіс Райорден не дала мені звичайного домашнього завдання, а замість того лагідно сказала, що вважає за краще припинити наші заняття.

— Ми всі дуже любимо тебе, Колліне, і зайве навіть казати, що завжди раді тебе бачити в нашому домі. Але як по щирості, голубе, то ти не маєш ніяких здібностей до музики. Таке трапляється, і я гадаю, що нечесно було б нам обом удавати й далі, ніби це не так.

Вона мала рацію, і все-таки моє самолюбство було вражене, і я ніяк не міг позбутися відчуття, що мене просто витурили; на саму згадку про Райорденів мене поймала гіркота, але поступово я викинув їх геть з думок — на це пішло не більше часу, ніж на те, щоб забути оті кілька мелодійок, які так тяжко мені далися. Попервах Мод іноді спиняла мене після школи й запрошувала зайти до них, але я під тим чи іншим приводом щораз відмовлявся; до того ж уже настала зима, і я волів сидіти в нашій кухні з Доллі й Кетрін.

Пригадую, Кетрін усе допитувалась:

— А чого ж це ти більш ніколи не говориш про Мод Райорден?

На що я відказував: не говорю, та й годі.

Говорити я про неї не говорив, а от що думав — то напевне. В усякому разі, коли я побачив її оце тепер під нашим деревом, то в мене аж у грудях защеміло від того давнього почуття. Я вперше спробував оцінити наші обставини з погляду здорового глузду: чи не виглядаємо ми всі,— Доллі, суддя, я,— посміховиськом в очах Мод і Елізабет? Я міг покластися на їхній присуд, бо вони були одних літ зі мною. Але обидві трималися так, наче ми зустрілися десь на вулиці чи в аптеці.

Суддя спитав:

— Мод, як почуває себе твій тато? Я чув, йому нібито нездужалось.

— Та ні, йому нема чого нарікати на здоров'я. Ви ж знаєте, чоловіки завжди вишукують собі якісь недуги. А ви як себе почуваєте, сер?

— Дуже жаль,— мовив суддя, думаючи про щось інше.— Привітай од мене тата і скажи, що я бажаю йому швидше одужати.

Мод не заперечувала:

— Гаразд, сер, дякую. Я певна, що його потішить ваша увага.

Притримуючи зборки на спідниці, вона сіла на мох і силоміць посадовила біля себе Елізабет. Ніхто не називав Елізабет пестливим ім'ям. Ви могли почати говорити їй Бетті, але за тиждень вона знов ставала Елізабет — отака вже вона була. Млява, неначе вся без кісток, вона мала гладко зачесані чорні коси й незворушне, а часом і суворе, мов на іконі, обличчя. В емальовому медальйоні, що його вона носила на стрункій шиї, схожій на стеблину лілеї, Елізабет зберігала мініатюрний портрет свого батька місіонера.

— Поглянь, Елізабет, як личить міс Доллі її капелюшок, правда ж? Оксамитовий, з вуалькою.

Доллі підвелась, торкнулася рукою голови.

— Взагалі я не ношу капелюшків. Це ми зібралися подорожувати...

— Ми чули, що ви пішли з дому,— сказала Мод, а тоді щиро призналася: — Як по правді, то всі в містечку тільки про це й говорять, скажи, Елізабет?

Елізабет байдужно кивнула головою.

— Боже мій, а які дивовижні речі ми чули! Я ось про що: ідучи сюди, ми зустріли Геса Хема, то він казав, ніби оту кольорову жінку, Кетрін Крук (так її звуть?), заарештували за те, що вона торохнула місіс Бастер глечиком по голові.

Із завмиранням у голосі Доллі промовила.

— Кетрін... до цього непричетна.

— То, певно, хтось інший її торохнув,— не вгавала Мод.— Сьогодні вранці ми самі бачили місіс Бастер на пошті, і вона всім показувала гулю на голові. Гуля таки чимала і з вигляду наче справжня, скажи, Елізабет? — Елізабет позіхнула.— А хто її наставив, мені байдуже, хоч як на мене, то за це варто б дати медаль.

— Ні,— зітхнула Доллі,— так чинити не можна, цього не повинно було статися. Нам усім ще доведеться гірко пошкодувати.

Нарешті Мод звернула увагу й на мене.

— Слухай, Колліне, я якраз хотіла тебе побачити,— квапливо заговорила вона, ніби приховуючи зніяковіння — моє, а не своє.— Ми з Елізабет замислили влаштувати під день усіх святих костюмований вечір із справжніми жахами, отож надумали, що було б чудово, якби ти вбрався кістяком, сів у темній кімнаті й провіщав усім майбутнє. Ти ж такий мастак...

— Плести небилиці,— без тіні інтересу докинула Елізабет.

— А провіщати майбутнє — це якраз те саме,— підсумувала Мод.

Не знаю навіть, звідки вони взяли, що я такий уже брехунець. Хіба що в школі виявляв неабиякий хист вигадувати всілякі виправдання.

— Вечір жахів — це таки здорово,— сказав я.— Але на мене ви краще не розраховуйте. Може статися, що на той час ми будемо у в'язниці.

— Ну що ж, коли так...— проказала Мод, ніби приймаючи одну з моїх звичайних відмовок на її запрошення зайти до них додому.

— Слухай, Мод,— звернувся до неї суддя, порушивши ніякову мовчанку, що запала між нами,— ти скоро будеш знаменитістю. Я читав у газеті, що ти маєш грати по радіо.

Немовби мріючи вголос, вона пояснила, що той радіоконцерт — фінал конкурсу на першість штату, і, якщо вона здобуде перемогу, їй нададуть стипендію на навчання в університеті; навіть за друге місце вона одержить півстипендії.

— Я хочу зіграти татову музику, серенаду. Він написав її для мене того дня, коли я народилася. Але це має бути сюрприз, я не хочу, щоб він знав наперед.

— Попросіть, нехай вона заграє її вам,— обізвалась Елізабет, розстібаючи футляр зі скрипкою.

Мод була дівчина великодушна й не змусила себе умовляти. Бережно приклавши до підборіддя темно-вишневу деку, вона взяла кілька пробних нот, і скрипка забриніла в її руках. Зухвалий метелик, що примостився був на смичку, кружляючи, пурхнув догори, а смичок побіг по струнах і заспівав мелодію, в якій звучала круговерть стрімких метеликів, радісний фейєрверк весни, і так любо було слухати ту музику в побляклому осінньому лісі. Потім вона стала повільніша, сумовитіша, і врешті срібні коси Мод упали на скрипку. Ми заплескали в долоні, а коли спинилися, то почули, що якась таємнича, невидима пара рук плескає і далі. З-за стіни папороті виступив Райлі, і, побачивши його, Мод зашарілася. Здається мені, коли б вона знала, що він її слухає, то навряд чи зіграла б так добре.

Райлі звелів дівчатам іти додому. Їм, як видно, не дуже цього хотілось, але Елізабет не звикла до непослуху братові.

— Замкнені двері,— сказав він їй.— А ти, Мод, зробиш мені велику ласку, якщо заночуєш у нас. В разі хто питатиме про мене, кажіть, що не знаєте, де я.

Мені довелося помогти йому піднятись на дерево, бо він мав при собі рушницю та важенний рюкзак з провізією, в якому була пляшка шипшинової настоянки, апельсини, сардини, сосиски, булочки з пекарні "Зелений коник", величезна коробка солодкого печива у формі різних тварин; і в міру того, як він усе це видобував, настрій у нас дедалі підносився, а, побачивши печиво, остаточно скорена Доллі заявила, що Райлі слід би розцілувати.

*

Та коли він почав свою розповідь, обличчя наші враз похмурніли.

Після того як ми з Райлі втратили один одного з очей, він побіг на голос Кетрін, що привів його на луку, і він бачив мою сутичку із Здоровилом Едді Стовером. Я спитав його, чого ж він не кинувся мені на підмогу.

— Та ти й сам не схибив. Гадаю, Здоровило Едді не скоро тебе забуде: його, бідолаху, аж навпіл зігнуло, ледве шкандибав.

До того ж, пояснив Райлі, йому спало на думку таке: адже ніхто в містечку не знає, що він тепер з нами й так само оселився в хатині на дереві; отож він правильно тоді вчинив, що сховався, бо потім зміг податись до містечка слідом за Кетрін та шерифовими помічниками. Вони кинули її на відкидне сидіння старого джипа Здоровила Едді й повезли просто до тюрми: Райлі всю дорогу їхав за ними своєю машиною.

— На той час, як ми під'їхали до тюрми, Кетрін начебто трохи вгамувалась. Там уже зібралася невелика юрба — хлопчаки, кілька

старих фермерів... То ви могли б пишатися нею, коли б побачили, як вона пройшла між ними: іде, подерте плаття запнула руками, а голову тримає отак.— І він по-королівському відкинув голову вгору і трохи вбік.

Як часто я бачив у Кетрін цей поворот голови, особливо коли хтось дорікав їй (за те, що ховала складники картинок-крутиголовок, чи переказувала плітки, чи не хотіла вставляти зуби); Доллі також упізнала його і мусила дістати носову хусточку.

— Але,— провадив Райлі,— тільки-но вона опинилася всередині, як зараз же зчинила нову бучу. Там у тюрмі всього чотири камери — дві для кольорових і дві для білих. Так от, Кетрін навідріз відмовилася йти до кольорових.

Суддя потер підборіддя й похитав головою.

— Ти ніяк не міг поговорити з нею? Їй було б легше, якби вона знала, що один з нас коло неї.

— Я довго стояв там, думав, вона підійде до вікна. Але потім почув іншу новину...

Повертаючись думкою до того дня, я й досі не збагну, як міг Райлі так довго терпіти й нічого нам не казати. Сталося ж бо таке, що боже ти мій: отой наш приятель із Чікаго, гидомирний доктор Морріс Рітц, накивав п'ятами з міста, поцупивши з Вірининого сейфа дванадцять тисяч доларів в оборотних облігаціях та понад сім тисяч готівкою; і цим, як ми дізналися потім, він далеко не обмежився. Тільки тепер я збагнув, що саме про це розказував тоді шерифові писклявий Вілл Гарріс! Тож не дивно, що Віріна так спішно послала по шерифа,— адже всі турботи, пов'язані з нами, враз утратили для неї свою вагу.

Райлі додав кілька деталей. Коли Віріна побачила розчинений навстіж сейф (це було в її конторі, що містилася над крамницею

готового одягу), вона помчала за ріг до готелю "Лола", і там їй сказали, що Морріс Рітц здав ключ від номера ще вчора ввечері. Вона знепритомніла, а коли її привели до тями, вона знепритомніла знов.

М'яке обличчя Доллі загострилося. Її дедалі дужче поривало бажання бігти на допомогу Віріні, але водночас утримувало ще невиразне почуття власної самостійності, зміцніла воля. Вона скрушно дивилася на мене.

— Мабуть, краще тобі дізнатися про це вже тепер, Колліне, аніж чекати, поки доживеш до мого віку. Він таки лихий, цей світ.

По цих її словах суддя вмить перемінився, наче на нього іншим вітром подуло: він уже не видавався молодшим за свої літа, побляк, спохмурнів,— немовби Доллі, визнавши існування зла, тим самим зреклася його самого. Але я знав, що це не так: він назвав її живою душею, а насправді вона була живою жінкою.

Тим часом Райлі відкоркував пляшку з настоянкою, що яскріла, мов топаз, і налив у чотири склянки; тоді мить подумав і плеснув у п'яту — для Кетрін. Суддя, підносячи склянку до рота, виголосив тост:

— За Кетрін. Дай, боже, їй сили!

Ми підняли свої склянки.

— Ой Колліне,— мовила Доллі, і очі її злякано розширились від раптової згадки.— Адже ніхто крім нас двох, тебе й мене, ані слова не зрозуміє з того, що вона говорить!

Розділ п'ятий

Наступний день був перше жовтня, середа, і того дня я ніколи в житті не забуду.

Почався він з того, що Райлі збудив мене, наступивши мені на пальці. Доллі, яка вже теж не спала, зажадала, щоб я перепросив за те, що вилаяв його. Ввічливість, сказала вона, зранку важить більше, ніж о будь-якій іншій порі дня, а надто коли люди живуть у такій тісноті. Годинник судді, що, як і перше, висів на гілці важким золотим яблуком, показував шість хвилин на сьому. Не знаю, хто це придумав, але поснідали ми апельсинами, печивом і холодними сосисками. Суддя пробурчав, що людина не може почувати себе людиною, поки не вип'є гарячої кави, і ми всі погодилися з ним: авжеж, кава — це те, чого нам справді найдужче бракує. А Райлі зголосився поїхати до містечка, привезти кави, а заразом і розвідати, що там діється. Тоді вказав, що й я міг би поїхати з ним.

— Ніхто його не побачить, якщо він сидітиме тихо й не вистромлятиметься.

Суддя почав був заперечувати: мовляв, це просто безглуздя, так ризикувати,— але Доллі здогадалась, як мені кортить поїхати: адже я так мріяв прокататися з Райлі в його машині, і тепер, коли випадала така нагода, ніякі остороги, навіть те, що ніхто цього все одно не побачить, не могли пригасити мого запалу. Отож Доллі сказала:

— Як на мене, то ніякої шкоди не буде. Тільки годилося б тобі надягти чисту сорочку, бо в цієї на комірі вже ріпу можна сіяти.

На луці не чути було ні голосів, ні скрадливого шурхоту фазанячих крил у сполоханому злеті; гострі пера індіанської трави, схожі на закривавлені стріли після смертельної битви, хрустко ламалися під нашими ногами, поки ми брели схилом пагорба до кладовища. Звідти відкривається чудовий краєвид: хвилясте безмежжя Річкового лісу, п'ятдесятимильний обшир ланів з розкиданими по ньому фермерськими садибами й вітряками, а ген у далині — гостроверха вежа над будинком муніципалітету та димарі містечка. Я спинився біля могил моїх батька й матері. Приходив сюди я не часто — мене гнітив холод могильного каменю, що так не в'язався з моїми спогадами про них живих: як мати

завжди плакала, коли батько їхав продавати свої холодильники, і як він тоді вибіг на вулицю голий. Мені хотілося поставити квіти в теракотові вазочки, що стриміли порожні на забрудненому, вкритому якимись патьоками мармурі. Райлі допоміг мені: він наламав гілок камелії з напіврозкритими пуп'янками і, дивлячись, як я ставлю їх у вазочки, сказав:

— Приємно, що твоя мати була хороша. А то здебільшого — стерво.

Чи не свою матір він мав на думці — оту нещасну Роз Гендерсон, що примушувала його скакати на одній нозі по подвір'ю і повторювати таблицю множення? Та як на мене, то він уже цілком винагородив себе за ті чорні дні. От хоч би й тим, що мав тепер машину, за яку, коли вірити чуткам, виклав три тисячі доларів. Причому вже не за нову. Машина була іноземна, потужний родстер марки "Альфа-Ромео" (""Альфа" нашого Ромео",— жартували в містечку), а одкупив він її у Нью-Орлеані в якогось політикана, що незабаром мав сісти в тюрму.

Поки ми їхали до містечка небрукованим путівцем, я всі очі видивив, сподіваючись хоч на одного очевидця свого тріумфу: адже якби певні знайомі особи побачили мене в машині Райлі Гендерсона, це були б для мене справжні іменини серця. Але година була надто рання, і люди сиділи по домах; сніданок ще не зняли з плити, і над коминами будинків, повз які ми проїжджали, курився дим. Біля церкви ми повернули за ріг, об'їхали площу й зупинилися в брудному провулку між кінним двором Купера й пекарнею "Зелений коник". Там Райлі і залишив мене, суворо наказавши сидіти тихо й не витикатися; повернутись він пообіцяв не пізніш як за годину. Отож, простягтись на сидінні, я дослухався до цвіріньканння злодюжок-горобців, що годувалися в яслах стайні, і вдихав пахощі свіжоспеченого хліба та терпкий дух прянощів, що линули з пекарні. Подружжя Каунті, якому належала та пекарня й булочна при ній, мусило розпочинати роботу о третій годині ранку, щоб наготувати все на восьму, до відкриття булочної. У них завжди було чисто, торгівля процвітала, і місіс Каунті могла дозволити собі купувати найдорожчі сукні у Вірініній крамниці готового одягу.

Поки я лежав отак у машині, тішачись тими приємними пахощами, задні двері пекарні відчинились, і містер Каунті віником почав вимітати в провулок борошняний пил. Певно, він здивувався, коли побачив машину Райлі, а тоді здивувався знов, угледівши в машині мене.

— Що це ти замислив, Колліне?

— Та нічого, містере Каунті,— відказав я, міркуючи собі, чи знає і він про наші знегоди.

— Ну й радий же я, що вже нарешті жовтень,— мовив містер Каунті й потер між пальцями повітря, немовби хотів намацати в ньому, як ото в тканині, прядки холоду.— Бо влітку нам просто життя немає: печі палають, усе кругом розжарене, чистий жах... А знаєш, синку, тебе там пряниковий чоловічок дожидає — заходь-но і впорай його.

Ні, подумав я, не такий він чоловік, щоб заманити мене до себе, а тоді викликати шерифа.

Його дружина зустріла мене у просякнутому прянощами жарі пекарні так привітно, наче тільки про те й мріяла, щоб я туди прийшов. Навряд чи багато знайдеться таких, кому б не сподобалася місіс Каунті. То була опасиста, неквапліва жінка, з дебелими, як у слона, щиколотками, дужими мускулястими руками й широким вилицюватим обличчям, завжди розпашілим від жару; очі її скидалися на голубу цукрову поливу, волосся мало такий вигляд, ніби вона щойно встромила голову в діжку з борошном, а її пекарський фартух теліпався до самісінької підлоги. Такий самий фартух носив і її чоловік, і я не раз бачив, як він, не скидаючи того довжелезного фартуха, біг через вулицю, а потім за ріг, щоб вихилити нашвидкуруч кухоль пива із завсідниками Філового кафе, які стовбичать там цілими днями. В такі хвилини він нагадував мені клоуна — розмальованого, обсипаного пудрою, якогось наче розгвинченого, вайлуватого, а проте по-своєму зграбного.

Звільнивши місцинку на своєму робочому столі, місіс Каунті всадовила мене й поставила переді мною чашку кави та лист теплих булочок з корицею, тих, які так полюбляла Доллі. Містер Каунті зауважив, що я, може, хотів би чогось іншого.

— Я йому дещо пообіцяв... Що я там пообіцяв? Атож, пряникового чоловічка.

Його дружина шльопнула на стіл великий шмат тіста.

— То дитяча забавка. А він уже дорослий... майже дорослий. Скільки тобі років, Колліне?

— Шістнадцять.

— Так само, як Семюелеві,— сказала вона, маючи на думці свого сина, якого ми всі прозивали Мулом, з огляду на те, що він був не набагато розумніший за цю тварину. Я спитав, що від нього чути, бо минулої осені, залишившись на третій рік у восьмому класі, Мул подався в Пенсаколу і вступив до військового флоту.

— Він у Панамі, останній лист звідти був,— відказала місіс Каунті, розкачуючи тісто на пиріжки.— А взагалі листи од нього маємо рідко. Я вже йому якось написала: ти мені, Семюеле, гляди, як не писатимеш додому, то я дам знати президентові, скільки тобі літ насправді. Бо він же, бач, набрехав там, а то б його не взяли. Я тоді себе не тямила з люті. Пішла до школи та й ну того містера Генда сварити: мій Семюел, кажу, через те й утнув таку штуку, що вже терпцю йому не було весь час у восьмому класі лишатися, такому здоровому серед малих дітей. А тепер бачу, таки по правді вчинив містер Генд, бо було б щодо вас, інших хлопців, нечесно, якби він Семюела тоді пропустив, раз той не робив усе як годиться. А може, воно й на краще вийшло... Чоловіче, ану покажи Коллінові фотографію.

На тлі пальм і справжнісінького моря, тримаючись за руки й по-дурному всміхаючись, стояли чотири моряки. Внизу був напис: "Благослови боже маму й тата. Семюел". Мене взяла досада. Онде Мул мандрує по світах, а я... Атож, мабуть, я справді заслуговую тільки на пряникового чоловічка.

Я віддав фотографію містерові Каунті, й він сказав:

— Я загалом не проти, щоб хлопець послужив своїй країні. Але біда в тому, що Семюел пішов під такий час, коли міг би стати нам тут у чималій пригоді. А взяти в поміч якогось чорнопикого — то для мене просто гострий ніж. На них же ніяк не можна покластися: брешуть, крадуть, ніколи не знаєш, чого від них чекати.

— Несила мені второпати, з якого доброго дива він отаке плете,— обізвалася місіс Каунті, сердито кривлячи губи.— Добре ж знає, як воно мене злить. Кольорові люди анітрохи не гірші за білих, а є навіть і кращі. І я вже не раз казала про це при нагоді декому в місті. А ота катавасія зі старою Кетрін Крік... Мені аж гидко на душі, як згадаю. Нехай там вона трохи схибнута, нехай має свої химери, але ж добра душа, яких мало. Ой, я ж хотіла послати їй у тюрму обід, бо на шерифових харчах там не дуже роз'їсишся.

Коли вже настає якась переміна, то мало що повертається назад. Виходить, люди знають про нас, і нам уже ніколи більш не жити в теплій домівці... Я уявив собі, як на наше холодне дерево насувається зима, і не міг стримати сліз, і все плакав та плакав, розлазячись на шматки, наче зогнила від дощів ганчірка. А плакати мені хотілося ще відтоді, як ми пішли з дому.

Місіс Каунті забідкалася: чи не вона, мовляв, щось таке сказала, що засмутило мене,— і почала втирати мені сльози краєчком свого перемазаного борошном і тістом фартуха, а невдовзі ми обоє вже сміялися, та й як було не сміятися, бачивши наслідки її зусиль: усе моє

обличчя вкрилося клейстером з борошна та сліз,— і мені враз полегшало чи, як то кажуть, відлягло від серця. Тим часом містер Каунті, прикро вражений моїм плачем, вийшов до булочної, і хоч я зрозумів його, проте ніякого сорому не відчув.

Місіс Каунті, наливши кави й собі, підсіла до столу.

— Не хочу брехати: я не дуже тямлю, що там у вас діється,— сказала вона.— Як я чула, міс Доллі покинула господарство, бо в неї вийшла якась незлагода з Віріною?

Я хотів сказати, що все куди складніше, але, спробувавши відновити подумки перебіг подій, засумнівався: а чи справді воно так?

— Ну, то от,— замислено провадила вона.— Ти не подумай, ніби я говорю проти Доллі, зовсім ні. Але я розумію так: усім вам, люди добрі, треба вертатись додому, і нехай Доллі помириться з Віріною. Вона ж бо завжди з усім мирилася, і в такі літа, як її, нічого вже не переміниш. Та й який негідний приклад усьому місту, коли рідні сестри сваряться і одна з них сидить десь там на дереві. А суддя Чарлі Кул... Я оце вперше, скільки живу, пожаліла тих його синів. Ні, поважні городяни мають шануватися, а як пі, то все в нас тут піде шкереберть. Ось ти бачив, приміром, той фургон на площі? Ні? То піди подивися. Якесь там ковбойське сімейство. Містер Каунті каже — євангелісти. А я лиш одне знаю: тут навколо них такий зчинився галас, і начебто й Доллі до нього причетна.— Вона сердито дмухнула, роздимаючи паперовий пакет.— Отож перекажи їй мою пораду: нехай вертається додому. А оце, Колліне, забереш із собою, тут булочки з корицею. Я ж знаю, яка вона ласа до них.

Коли я вийшов з пекарні, годинник на будинку муніципалітету видзвонив вісім разів; отже, було пів на восьму. Той годинник завжди йшов на півгодини вперед. Одного разу привезли звідкись щонайтямущішого майстра, щоб полагодив його. Той проморочився

цілий тиждень і врешті заявив: єдиний певний засіб — це брусок динаміту. І все-таки муніципальна рада проголосувала за те, щоб заплатити майстрові повного мірою, бо тепер усе місто пишалося таким непіддатливим годинником.

Коло декотрих крамниць на площі вже з'явилися їх власники, готуючись відчиняти; курява з-під їхніх мітел запинала вітрини, прохолодну вуличну тишу грубо розтинав грюкіт залізних сміттєвих ящиків. У "Ранній пташці", бакалійній крамниці, куди кращій за Вірінину "п'ятицентову", два темношкірі хлопчаки виставляли на вітрину бляшанки з гавайськими консервованими ананасами. А на південному боці площі, за тростяними лавами, що на них о будь-якій порі року сиділи сумирні, вже близькі до скопу дідки, я побачив фургон, про який казала місіс Каунті,— власне, старий ваговозик з прилаштованою зверху брезентовою будою, що за задумом власників мала надати йому схожості з пам'ятними фургонами часів освоєння Заходу. Самотньо стоячи на безлюдній площі, він мав жалюгідний і недоладний вигляд. Уподовж кабіни на даху стримів, мов акулячий плавець, саморобний плакат футів на чотири заввишки: "Ласо Малюка Томера Медда приведе вашу душу до господа бога". З другого боку зеленкуватою олійною фарбою, що взялася пухирями, була намальована усміхнена подоба у височенному ковбойському капелюсі. Я ніколи б не подумав, що то людська істота, але напис сповіщав: "Чудо-дитина — Малюк Гомер Medd". Не маючи на що дивитися далі,— коло фургона нікого не було,— я попростував до тюрми, цегляної, коробки, що стояла поряд з конторою Фордової компанії. Колись я був там і всередині. Разом з десятком інших хлопців та чоловіків мене завів туди Здоровило Едді Стовер; він прийшов в аптеку й сказав: хто хоче побачити дивовижу, ходім зі мною. Дивовижею був худенький, гожий із себе циганчук, якого зняли з вантажного поїзда. Здоровило Едді дав йому двадцять п'ять центів і звелів спустити штани, і ми побачили таке, що ніхто очам своїм не повірив, а один з чоловіків сказав:

— Слухай, хлопче, якого ж дідька ти сидиш під замком, маючи такого лома?

І ще кілька тижнів після того можна було вгадати, хто з дівчат чув цей дотеп: ідучи повз тюрму, вони щоразу починали хихотіти.

Бічну стіну тюрми прикрашає якесь дивне зображення. Я запитав про нього Доллі, і вона сказала: як їй пригадується, колись, за часів її юності, то була реклама цукерок. Може, й так, але від напису вже й сліду нема, а лишилося тільки щось ніби затертий крейдою гобелен: два рожевих, як фламінго, ангели з сурмами витають над величезним рогом достатку, повним плодів, наче різдвяна панчоха. Той малюнок на цегляній стіні скидається на вицвілу фреску, на бліде, ледь помітне татуювання, і ув'язнені ангели тремтять у сонячному промінні, мов душі злочинців.

Я розумів, що ризикую, походжаючи отак на видноті, але все-таки пройшов повз тюрму, тоді повернув назад, свиснув і пошепки гукнув: "Кетрін! Кетрін!" — сподіваючись, що вона почує і підійде до вікна. Котре її вікно, я здогадався одразу: на ньому, виблискуючи за гратами, стояв акваріум із золотими рибками; як ми дізналися згодом, то була єдина річ, що її Кетрін попросила принести їй у тюрму. Рибки оранжевими блискітками повільно кружляли навколо коралового замку, і мені пригадався день, коли я допомагав Доллі шукати і той замок, і різноколірні камінці. То був початок... І раптом я здригнувся від думки, який може бути кінець: холодна тінь Кетрін, що визирне із-за грат,— і подумки почав благати бога, щоб вона не підходила до вікна: вона б не побачила внизу нікого, бо я вже повернувся й побіг геть.

Райлі примусив мене чекати в машині дві години з лишком. А коли нарешті з'явився, то був такий роздратований, що я не наважився виказати йому свого власного роздратування. Як виявилось, він зайшов додому й побачив, що обидві його сестри, Енн і Елізабет, а з ними й Мод Райорден, яка лишилася ночувати, ще валяються в ліжку; та дарма коли б тільки це, а то по всій кімнаті розкидані пляшки від кока-коли й недокурки сигарет. Мод узяла все на себе: мовляв, то вона запросила кількох хлопців послухати музику й потанцювати; але покара спостигла не її, а сестер Райлі. Він витяг їх з ліжка й відлупцював.

— Як це — відлупцював? — спитав я.

— А отак,— відказав Райлі.— Пригнув собі до колін та й відмолотив добряче тенісною туфлею.

Таке мені просто в голові не вкладалося — настільки це суперечило моєму уявленню про гідність Елізабет.

— Занадто вже ти суворий до своїх дівчат,— сказав я і мстиво додав: А от Мод, вона таки справді розбещена.

Він прийняв мою хитрість цілком серйозно: еге ж, мовляв, він хотів був відлупцювати і її,— хоч би за те, що вона взивала його такими словами, яких він ні од кого не потерпить,— але просто не встиг схопити, бо вона відімкнула задні двері й утекла. А я подумав собі: ну, здається, Мод нарешті таки спіймала тебе на гачок.

Чуприна Райлі, звичайно розкуйовджена, лежала гладенько й вилискувала брильянтином; від нього пахло бузковою водою і пудрою. Йому не треба було казати мені, що він заходив до перукарні. І навіщо — також не треба.

У ті дні в нашій перукарні орудував дуже незвичайний чоловік,— нині він уже пішов на спочинок,— такий собі Еймос Легренд. Люди шерифового складу, а як на то пішло, то й Райлі Гендерсон, і взагалі майже всі в містечку, казали на нього не інакше, як "отой старий базікало". Але говорилося це незлобливо: більшість городян любили погомоніти з Еймосом і щиро зичили йому добра. Малий, як мавпа,— щоб підстригти вас, йому доводилося ставати на ящик,— він був завжди збуджений і тріскотів без угаву, наче пара кастаньєт. Усіх своїх постійних клієнтів, і чоловіків, і жінок, він називав однаково — "золотце". "Золотце,— казав він, приміром,— вам давно час підстригтися. Я вже думав був купити вам пакетик шпильок". Еймос мав один неоціненний дар: він умів завести балачку саме про такі речі, які становили

справжній інтерес для клієнтів, хай би то був і поважний ділок, і десятирічна школярка,— ну геть про все, починаючи від того, за скільки Бен Джонс продав свій урожай земляних горіхів, і кінчаючи тим, кого запросять на день народження до Мері Сімпсон.

Тож не дивно, що саме до нього й подався Райлі, щоб дізнатись про новини. Він, звісно, переказав мені все те своїми словами, але я ніби навіч бачив перед собою Еймоса і чув, як він цокоче, мов колібрі:

— Отож я й кажу, золотце, ось як воно обертається, коли гроші залишають напризволяще. І хто б міг подумати, що таке станеться з Віріною Телбоу; всі ж бо гадали, що вона кожен цент мерщій несе до банку. А тут дванадцять тисяч сімсот доларів! Та здається мені, це ще далеко не все. Кажуть, Віріна і той доктор Рітц разом затівали якесь діло, ото вона й відкупила стару консервну фабрику. Аж виявляється ще й таке: вона дала тому Рітцові десять з чимось тисяч, щоб він закупив якісь там машини,— хто їх знає, що то мали бути за машини,— а тепер випливло на світ, що він і на пенні анічогісінько не купив. Усі як є грошики поклав собі до кишені. А за ним і слід загув. Якщо його тепер десь і знайдуть, то тільки в Південній Америці, не інакше. Я ніколи не казав і навіть думки не припускав, що між ними були якісь там фіглі-міглі; навпаки, завжди доводив, що Віріна Телбоу — жінка аж надто вибаглива, а в нього ж, золотце, у того докторіська, стільки лупи в голові, скільки я ні в кого зроду не бачив. Та хто зна, хоч вона й має голову на в'язах, а проте могла-таки уклепатися в нього. Ну, а до всього ще й ота історія з її сестрою — теж яка буча зчинилася! Отож я нітрохи не дивуюся, що док Картер щодня робить їй уколи. А от кого мені просто несила збагнути, то це Чарлі Кула. Ну що ви скажете — понесло чоловіка хтозна-куди, смерті собі напитувати!..

З міста ми мчали так, що колеса відривалися від землі. "Лясь! Лусь!" — розбивалися комахи об вітрове скло. Навколо свистіла суха накрохмалена голубінь дня, на небі не було ні хмаринки. І все ж я ладен заприсягтися: мої кістки завжди передчувають грозу. Ця неприємна властивість здебільшого притаманна старим людям, а в молодих

трапляється досить рідко. Відчуття при цьому таке, ніби у тебе в суглобах гримотить відвологлий грім. З того, як мене скрутило тоді, я міг завбачити щонайменше ураган; та коли я сказав про це Райлі, він засміявся: "Чи ти здурів? Поглянь на небо". Ми саме бились об заклад, аж раптом на небезпечному повороті, звідки була пряма дорога до кладовища, Райлі сіпнувся і щосили натиснув на гальма. Поки машину заносило вбік, ми мали вдосталь часу, щоб пригадати своє життя з усіма подробицями.

Та не Райлі був винен: попереду нас просто по середині дороги, надсаджуючись, мов кульгава корова, волікся фургон Малюка Гомера Медда. Забряжчав, ніби конаючи, старезний мотор, і фургон спинився,— здавалось, уже навіки. Наступної миті з кабіни виліз водій: виявилося, що то жінка.

Вона була вже не молода, проте стегна її погойдувались грайливо, а груди, обтягнуті кофтинкою кольору персика, здригалися дуже промовисто. На ній була замшева спідниця з торочками та ковбойські чобітки до колін,— річ зовсім недоречна, бо відчувалося, що ноги — найбільша її окраса. Вона підійшла і сперлася на дверцята нашої машини. Повіки її впали, наче не витримавши тягаря вій; кінчиком язика вона облизнула свої дуже червоні губи.

— День добрий, хлопці,— мовила вона млосним голосом, в якому вчувався вибух уповільненої дії.— Зробіть ласку, підкажіть, як проїхати.

— Що ви, в біса, собі думаєте! — напустився на неї Райлі.— Ми через вас мало не перекинулись.

— Мене дивує, що ви про це говорите,— відказала жінка, приязно труснувши головою; її волосся химерного абрикосового кольору було дбайливо накручене, і від, цього поруху кучері захилиталися безгучними дзвониками.— Ви ж самі, голубе, гнали, як навіжений,— добродушно

дорікнула вона.— Гадаю, проти цього має бути якийсь закон. Проти всього є закони, особливо в цих краях.

— Треба б, щоб був закон проти отаких-от машин,— сказав Райлі.— Це ж не машина, а купа брухту, її й на дорогу пускати не можна.

— Я знаю, голубе,— засміялася жінка.— То давайте поміняємось. Хоч боюся, що у вашій машині ми всі не вмістимося, нам і в фургоні затісно. Сигаретою почастуєте? От молодець, дякую.

Поки вона запалювала сигарету, я помітив, які в неї худі й згрубілі руки; нігті не пофарбовані, а один чорний, наче прибитий дверима.

— Мені казали, що цією дорогою ми доїдемо до міс Телбоу. Доллі Телбоу. Кажуть, вона живе десь на дереві. То, може, ви знаєте, де саме...

Тим часом позад неї з фургона вивантажувався цілий сирітський притулок. Зовсім крихітки, що ледве шкандибали на кривих рахітичних ноженятах; білоголові пуцьвірінки з довжелезними шмарклями під носом; більші дівчата, яким уже час було носити ліфики; ватага хлопців різного зросту, декотрі завбільшки з мене. Я налічив уже десяток, включаючи двох косооких близнят і сповите немовля, що його насилу тягло дівча років не більш як п'яти. А вони вигулькували й далі, мов ті кроленята з чарівної скриньки, аж поки заполонили всю дорогу.

— Це всі ваші? — спитав я, не в жарт занепокоєний, бо, полічивши ще раз, дійшов уже до п'ятнадцяти. Один хлопчина, з вигляду років на дванадцять, в маленьких окулярах із залізною оправою, вирізнявся своїм величезним ковбойським капелюхом і був чисто як ходячий гриб. Та й майже всі вони носили щось ковбойське: чи то чобітки, чи принаймні шийну хустку. Проте вигляд мали невеселий і були кволі та бліді, неначе роками їли саму варену картоплю з цибулею. Вони з'юрмилися навколо

нашої машини, тихі й мовчазні, як привиди, і тільки найменші калатали по фарах та гоцали на крилах машини.

— Авжеж, голубе, всі мої,— відказала жінка, ляснувши крихітну дівчинку, що намагалася здертись на її ногу.— Хоч іноді я так собі міркую, що ми прихопили десь одне-двоє чужих,— додала вона, здвигнувши плечима, і кілька дітлахів усміхнулись. Відчувалося, що вони дуже люблять її.— Декотрі їхні тата померли, а решта, як я гадаю, чи сяк чи так живі. Та рам до них байдуже. Здається мені, ви вчора не були на наших молитовних зборах. Ну, то я сестра Айда, мати Малюка Гомера Медда.

Я поцікавився, котрий же з них Малюк Гомер. Примруживши, вона повела очима й показала на хлопчину в окулярах, а той хитнувся під вагою свого капелюха і привітавсь до нас:

— Хвала Ісусові! Свищика треба? — Надимаючи щоки, він дмухнув у бляшаний свищик.

— Таким свищиком,— пояснила його мати, поправляючи волосся на потилиці,— добре відганяти нечисту силу. Та й на всяке інше він придатен.

— Двадцять центів,— назвав ціну малий. Його заклопотане обличчя було біле, як косметичний крем. Величезний капелюх раз по раз зсувався на брови.

Якби я мав гроші, то неодмінно купив би свищик: видно було, що дітлахи голодні. Мабуть, Райлі теж це відчув; так чи так, але він дістав п'ятдесят центів і взяв два свищики.

— Благослови вас боже,— сказав Малюк Гомер і куснув монету зубами.

— Нині стільки фальшивих грошей кругом,— вибачливо-довірчим тоном мовила його мати.— Хоч на нашій ниві такого й не мало б бути,— зітхнула вона.— То ви вже зробіть ласку, покажіть дорогу. А то нам далеко не заїхати, бензин от-от скінчиться.

Райлі порадив їй не марнувати часу.

— Там уже нікого немає,— сказав він, вмикаючи мотор. Ми заступили дорогу ще одній машині, і її водій нетерпляче сигналив позаду.

— На дереві її немає? — долинув до нас крізь шум мотору розгублений голос жінки.— А де ж нам її шукати? — Вона намагалася затримати машину руками.— У нас до неї важлива справа, ми...

Райлі натиснув на газ, і машина рвонулася вперед. Озирнувшись, я побачив, як вони всі стоять у хмарі куряви й дивляться нам услід. Тоді похмуро сказав Райлі, що годилося б усе-таки дізнатися, чого їм треба.

— А може, я й сам знаю,— відказав він.

*

Він таки справді вже чимало знав про сестру Айду, діставши докладні відомості від Еймоса Легренда. Хоч вона ніколи перед тим у нашому містечку не бувала, Еймос, який час від часу виїжджав то сюди, то туди, присягався, що колись уже бачив її на ярмарку в Боттлі, сусідньому окружному місті. Як видно, знав про неї дещо й велебний Бастер, бо тільки-но вона з'явилася в містечку, він розшукав шерифа й зажадав, щоб той своєю владою заборонив Малюкові Гомеру Медду та його ватазі влаштовувати будь-які збори. Вони, мовляв, злісні здирники, а щодо так званої сестри Айди, то вона відома в шістьох штатах як найпослідуща розпусниця; та й то сказати — п'ятнадцятеро дітей, а чоловіка й духу немає! Еймос і сам мав тверде переконання, що вона ніколи не була одружена, проте вважав, що така невтомна жінка

заслуговує на повагу. Ну, а шериф сказав велебному Бастерові: йому й без того клопоту вистачає, і, можливо, ті дурні на дереві справді мудро розміркували, що краще сидіти собі, нікому не заважаючи; та й він сам, мовляв, залюбки покинув би все й подався туди до них. А коли так, заявив старий Бастер, то він не годиться на шерифа й нехай віддає свою зірку. Отже, сестра Айда без будь-яких перешкод з боку властей скликала ввечері на площі під дубами молитовні збори, із співами та всілякими іншими витребеньками. У нашому містечку взагалі радо зустрічають обновленців,— адже це добра нагода зібратися на свіжому повітрі, послухати музику, поспівати,— а того вечора сестра Айда та її виводок мали особливий успіх. Навіть Еймос, який звичайно всіх і все ганив, сказав Райлі, що той чимало втратив: мовляв, ті діточки перекричать кого завгодно, а Малюк Гомер Медд таки справжній артист — і чечітку вибивати мастак, і ласо крутити. Одне слово, всі були страшенно задоволені, окрім велебного Бастера та його дружини, які тільки на те і прийшли, щоб зчинити бучу. Та остаточно сказилися вони тоді, коли дітлахи натягли "божу білизняну шворку" — мотузку з прищіпками, на яку присутні мали чіпляти свої пожертви. І люди, що ніколи в житті не вкинули й цента до Бастерової карнавки, чіпляли на ту мотузку доларові папірці. Знести таке було йому просто над силу. Він ту ж мить подався до будинку на Телбоу-лейн і мав там коротку бойову нараду з Віріною, бо добре розумів, що без її підтримки йому не зрушити шерифа на активні дії. Коли вірити Еймосові, Бастер підбурив Віріну, натуркавши їй, нібито якась там шльондра-обновленка привселюдно називає Доллі безвірницею і антихристкою, отож, мовляв, Віріна має рятувати честь роду Телбоу й подбати, щоб ту жінку якнайшвидше викинули з міста. Насправді сестра Айда на той час навряд чи навіть чула десь саме прізвище Телбоу. Проте Віріна, дарма що нездужала, одразу взялася до діла; вона зателефонувала шерифові й сказала: "Слухайте, Джунісе, я вимагаю негайно вислати цих волоцюг за межі нашої округи". То вже був наказ, і старий Бастер заповзявся простежити, як його виконуватимуть. Разом із шерифом він потягся на площу, де сестра Айда та її нащадки прибирали після зборів. Скінчилося все справжньою бійкою, і то головним чином завдяки Бастерові: він заявив, що гроші, зібрані на "божу білизняну шворку", привласнено

незаконно, й наполіг на тому, щоб їх конфіскували. Він таки забрав ті гроші, а на додачу дістав кілька подряпин. Не допомогло й те, що немало людей на площі заступилося за сестру Айду,— шериф звелів їй до завтрашнього полудня виїхати геть з містечка.

Вислухавши розповідь Райлі, я спитав його: як же він міг, знаючи, що цих людей так скривдили, відмовити їм у допомозі? Ви ніколи в житті не вгадаєте, що він мені на це відповів. Щонайсерйознішим тоном він сказав:

— Таку розбещену жінку не можна й близько підпускати до нашої Доллі.

*

Під деревом весело палахкотіло вогнище. Райлі збирав сушняк, суддя, кривлячись від ядучого диму, заклопотано готував обід. Лише ми з Доллі нічого не робили..

— Боюся я,— сказала вона, тасуючи дитячі карти,— ох, боюся, що Віріна ніколи більш не побачить своїх грошей. Та знаєш, Колліне, мені здається, що найтяжче вона страждає не через гроші. Хто вже там знає чому, але вона йому повірила, цебто докторові Рітцу. А мені ніяк не йде з пам'яті Моді Лора Мерфі. Дівчина, що колись працювала у нас на пошті. Вони з Віріною дуже заприязнилися. Боже, який то був удар, коли Моді Лора познайомилася з отим виноторговцем, а потім вийшла за нього заміж. Та я не могла її осуджувати: так воно й мало бути, коли вже вона його покохала. Але все ж таки Моді Лора й доктор Рітц — чи не єдині люди, яким Віріна будь-коли вірила, і от обоє вони... Авжеж, такого ніхто б не витримав.— Вона неуважливо перебирала карти.— Щось ти почав був говорити про Кетрін.

— Про її золотих рибок. Я бачив на вікні акваріум.

— А Кетрін не бачив?

— Ні, тільки рибок. Місіс Каунті дуже добра жінка. Вона казала, що хоче послати Кетрін обід.

Доллі розламала одну булочку з тих, що їх передала місіс Каунті, і почала виколупувати з неї родзинки.

— Колліне, а якщо ми зробимо так, як вони хочуть, тобто відступимося від свого? Тоді їм доведеться випустити Кетрін, правда ж? — Вона звела очі на верхівку дерева, немовби шукаючи просвітку в густому листі.— То що мені — здатися?

— Місіс Каунті вважає, що так. Каже, нам треба повернутися додому.

— А чому, вона сказала?

— Тому що... Ну, вона багато чого казала. Тому що ви завжди поступалися. Завжди з усім мирилися — так вона сказала.

Доллі усміхнулась і розправила свою довгу спідницю. Сонячне проміння, пробившись крізь листя, впало їй на пальці золотавими обручками.

— А чи мала я коли хоч якийсь вибір? Цього ж мені й хочеться — мати право на вибір. Знати, що я могла б жити зовсім інакше, на свій власний розсуд. От тоді б я справді з усім мирилася, без будь-якого примусу.— Вона спинила погляд на тому, що діялося внизу: Райлі ламав хмиз, суддя нахилився над гарячим казанком.— А як же суддя... Чарлі? Якщо ми відступимося, він буде так гірко розчарований. Атож...— Вона переплела свої пальці з моїми.— Він мені дуже любий...— Миттєва пауза здалася мені вічністю; серце моє кудись покотилося; віти дерева зімкнулись навколо, наче згорнута парасолька.— Сьогодні вранці, коли вас не було, він освідчився мені.

Немовби почувши її слова, суддя випростався, і його обвітрене, мов у фермера, обличчя знов помолоділо від щирої хлоп'ячої усмішки. Він помахав нам рукою, і яке ж чарівне світло засяяло в очах Доллі, коли вона помахала йому у відповідь! Здавалося, ніби очистили давно знайомий портрет, і, обернувшись до нього, ти раптом побачив живий блиск та ясні барви, які раніше були приховані від очей. Ну ні, тінню в кутку вона більш ніколи не буде.

— Слухай, Колліне, тобі нема чого хмуритись,— мовила Доллі. Як видно, подумала, що я невдоволений, і взялася вичитувати мені.

— Ну, а ви?..

— Я ніколи не мала права вирішувати сама за себе. Та якщо, бог дасть, здобуду його, то вже знатиму напевне, як мені вчинити. Ну гаразд,— сказала вона, ще дужче віддаляючись від мене,— то кого ж іще ти бачив у місті?

Мені захотілося вигадати щось таке, що повернуло б її назад до мене, бо вона немовби віддалялася в майбуття, а я, неспроможний її наздогнати, залишився там, де й був. Але поки я розказував їй про сестру Айду, про фургон, про дітлахів, про те, чому в них виникла сутичка з шерифом і як вони зустрілися нам на дорозі й питали про даму на дереві,— наші душі знову злилися, немов потік, що його на мить роз'єднав якийсь острівець. І хоч Райлі не простив би мені, коли б почув, як я його зраджую, я переказав навіть його слова про те, що такі жінки, як сестра Айда, це гідні того, щоб Доллі з ними водилася. Вона, звісно, посміялася з цього, але потім ураз споважніла:

— Але ж яка підлота — видерти з рота в дітей шматок хліба та ще й приплести до цього моє ім'я. Просто ганьба! — Вона рішуче поправила капелюшок.— Колліне, вставай, ми з тобою трохи прогуляємось. Я певна, що ті люди й досі там, де ви їх залишили. В усякому разі, побачимо.

Суддя спробував затримати нас, тоді сказав, що коли вже Доллі хоче пройтися, то й він піде з нами. В мені закипала ревнива злість, але Доллі вчасно пригасила її своєю відповіддю: мовляв, нехай він краще куховарить, а їй зі мною нема чого боятися, ми просто трохи розімнемо ноги.

Як завжди, квапити Доллі було марно. Такий-бо вона мала звичай: навіть дощового дня поволі брела собі непримітною стежкою, неначе гуляла алеєю якогось великого саду, а очі її весь час пильно шукали дорогоцінного духмяного зілля: пагінців болотяної м'яти, майорану, рути,— і навіть її одяг був просякнутий пахощами тих цілющих трав. Вона все помічала перша, і тільки в тому й проявлялось її марнославство, щоб раніш за вас добачити якусь дивовижу: відбитки пташиних лапок, схожі на браслет, химерну гірлянду бурульок,— і вона раз у раз гукала нам, щоб ми поглянули то на хмару з обрисами кішки, то на зоряний корабель, то на обличчя, що проступало в паморозі. Отак поволеньки ми йшли й тепер через луку, і Доллі назбирала повну кишеню всохлих кульбаб, знайшла в траві й фазанячу пір'їну. Я вже подумав був, що так ми й до заходу сонця не дістанемося дороги.

На щастя, йти аж туди нам не довелося: тільки-но ступивши на кладовище, ми побачили сестру Айду і все її сімейство, що отаборилося серед могил. Здавалося, ми потрапили на якийсь моторошний дитячий майданчик. Більші дівчатка підстригали волосся косооким близнятам; Малюк Гомер з допомогою слини та листя начищав свої ковбойські чобітки; ще один хлопчина, вже майже дорослий, прихилившись спиною до надгробка, меланхолійно бренькав на гітарі. Сестра Айда годувала немовля; воно лежало скулене біля її грудей, мов велике рожеве вухо. Побачивши нас, вона не зрушила з місця, і Доллі мовила до неї:

— Мушу вам сказати, що ви сидите на моєму батькові.

І справді, то була могила містера Телбоу, і сестра Айда, звертаючись до надгробка ("Урія Фенвік Телбоу. 1844— 1922. Доброму солдатові, коханому чоловікові, ніжному батькові"), сказала:

— Пробач, солдате.

Застібаючи кофтинку, від чого дитинча враз заскімлило, вона підвелась.

— Та ні, що ви, сидіть. Я тільки хотіла... відрекомендуватися.

Сестра Айда знизала плечима.

— Воно вже й так мене накусало,— і потерла груди.— То це знову ви, — мовила вона, весело розглядаючи мене.— А де ваш приятель?

— Як я зрозуміла...— Доллі затнулася, збита з ладу юрбою дітлахів, що оточили її кільцем.— Ви хотіли мене бачити? — провадила вона далі, намагаючись не зважати на малесеньке хлоп'я, що задерло їй поділ спідниці й уважно споглядало її щиколотки.— Я Доллі Телбоу.

Переклавши немовля на одну руку, сестра Айда другою обняла Доллі за стан і сказала таким тоном, ніби вони були подруги ще хтозна з яких часів.

— Недаремно я на вас сподівалася, Доллі... Діти! — Вона піднесла немовля, наче жезл:— Ану скажіть Доллі, що ми про неї і слова лихого не говорили!

Дітлахи закрутили головами, загомоніли, і Доллі не могла приховати свого зворушення.

— Ми просто не можемо виїхати звідси, я ж їм так уже доводила! — мовила сестра Айда і почала розповідати Доллі про свою скруту. Шкода, що не можна було сфотографувати їх разом. Доллі, добропристойну й таку ж старомодну, як її вуалька, і сестру Айду, з її соковитими губами та сластолюбним тілом.— Усе впирається в гроші, вони ж нас геть обдерли. Як на мене, то їм обом місце за гратами — й отому блювотному

Бастерові, й шерифові, як його там, що вдає з себе надлюдину.— Вона звела дух, щоки її розчервонілись, як жар.— Ми сіли на мілину — оце вам суща правда. А щодо вас, то навіть якби десь і чули ваше ім'я, ми взагалі маємо правило не говорити нічого лихого про людей. Я, звісно, розумію, то все вигадки, аби тільки вчепитися за щось, але я так собі подумала, що ви могли б уладнати цю справу і...

— Ой, та де мені, не така я людина,— сказала Доллі.

— То що ж я маю робити? Бензину в мене літрів зо два, а то й менше, ротів — п'ятнадцять, а всіх грошей — долар і десять центів. Уже краще б нам сидіти у в'язниці.

Аж раптом:

— Я маю одного знайомого,— гордо промовила Доллі.— То великого розуму чоловік, він неодмінно щось придумає.— З її піднесеного, впевненого тону я зрозумів: вона таки вірить цьому на всі сто.— Колліне, мерщій біжи вперед і скажи судді, щоб чекав до обіду гостей.

Чимдуж, чимдуж через луку, дарма що трава боляче шмагає по ногах,— так мені не терпілося побачити, яке обличчя буде в судді. І я не розчарувався.

— Милий боже! — вигукнув він і хитнувся спочатку назад, а потім уперед.— Шістнадцять чоловік! — І, позирнувши на вбоге вариво, що парувало на вогні, схопився за голову.

Щоб приспати підозри Райлі, я зобразив усе так, ніби я тут ні до чого, а Доллі зустріла сестру Айду чисто випадково; але він стояв і дивився так, немов очима шкуру з мене спускав. Мабуть, дійшло б і до гіршого, якби суддя одразу ж не почав ганяти нас туди-сюди. Сам він роздмухав більший вогонь, Райлі приніс іще води, і ми почали жбурляти в казанок сардини, сосиски, зелений горошок,— одне слово, все, що

мали напохваті, включаючи й солоне печиво: суддя сказав, що воно надасть юшці потрібної густоти. Дещо, правда, ми вкинули туди помилково, як-от, приміром, кавову гущу. Досягши того збуджено-веселого стану, який охоплює кухарів у дні великих родинних свят, ми навіть мали нахабство відступити від вогнища й урочисто привітати один одного з успіхом, і Райлі дав мені на знак прощення дружнього стусана. А коли появилися перші дітлахи, суддя зустрів їх так захоплено, що вони мало не повернули назад з переляку.

Вони спинились і не зрушили з місця, аж поки не зібралася вся ватага. Тоді Доллі з острахом, як ото жінка, що показує вдома куплені на аукціоні речі, повела дітлахів до нас знайомитися. Вони, мов на переклику, вигукували свої імена: Бет, Лорел, Сем, Лілі, Айда, Кліо, Кейт, Гомер, Гаррі,— але раптом мелодія урвалася, бо одна маленька дівчинка не схотіла назвати своє ім'я. Сказала — це таємниця. Сестра Айда погодилась: коли таємниця, то нехай буде так.

— Вони в мене такі дражливі,— мовила вона, приємно вразивши суддю і своїм низьким голосом, і довгими, мов билинки, віями. Він затримав її руку в своїй і усміхнувся надто вже приязно, і це, на мій погляд, було досить дивно з боку чоловіка, що менш як три години тому освідчився іншій жінці. Я тішив себе надією, що Доллі теж помітить це і, може, ще подумає, але вона вже говорила: "Та як їм не бути дражливими — вони ж, мабуть, голодні",— і суддя, весело плеснувши в долоні й хвалькувато показавши на казанок, пообіцяв, що миттю все залагодить. А тим часом, сказав він, дітям незле було б збігати до струмка та помити руки. Сестра Айда заприсяглася, що вони помиють не тільки руки. І як сказати правду, то це їм таки не завадило б.

Знову виникла затримка з тією дівчинкою, що не хотіла назвати своє ім'я: вона заявила, що сама нікуди не піде, а нехай тато понесе її на зашийку. "А мій тато — ось ти",— показала вона на Райлі, і той не став їй суперечити: завдав на спину й поніс. Боже ж ти мій, ото було радощів! Усю дорогу до струмка вона пустувала, затуляла йому очі рученятами, і

коли Райлі, нічого не бачачи попереду, ввігнався у зарость дикого винограду, вона аж заверещала від захвату.

— Годі з мене. Злазь,— звелів Райлі.

— Ой ні, ще трохи! А я за це скажу тобі, як мене звуть.

Згодом я не забув спитати в Райлі, яке ж ім'я вона назвала. Виявилося — Бензина-Газоліна. Це ж, мовляв, такі гарні слова.

Той лісовий струмок доволі мілкий — ніде не глибший, ніж до коліна. Береги його, вистелені глянсуватим зеленим мохом, навесні вкриваються сніжно-білими квіточками ломикаменю й дрібнесенькими фіалками — поживою для нових поколінь бджіл, що їх рої вже гудуть над тихими заводями. Сестра Айда стала на узвишку берега, звідки було зручно назирати за купанням.

— Та глядіть мені, не огинатися! Я хочу бачити справжнє завзяття.

І ми його побачили. В ту ж мить майже дорослі дівчата, яким уже б і заміж не гріх, голі-голісінькі опинились у воді; там-таки проміж них гарцювали й хлопці, від малого до великого, і теж у чому мати народила. Добре, що Доллі залишилася з суддею біля нашого дерева, та й для Райлі було б краще не йти з нами: він так засоромився, що аж мене сором узяв. Щира правда. І тільки тепер, коли я знаю, що за чоловік з нього вийшов, я розумію причину отієї його парадоксальної церемонності: йому так хотілося бути добропристойним, що й чужі похибки він сприймав як свої власні.

Славнозвісні полотна: лісові води, юні тіла... Як часто згодом, походжаючи холодними, музейними залами, я спинявся перед котроюсь із таких картин і довго стояв, відновлюючи в уяві ту давню сцену, тільки не так, як було насправді: ватага вкритих сиротами дітлахів у холодному осінньому струмку,— а так, як змальовано на картині: дужі

юнаки і ставні юнки, всі в діамантових бризках води. І я думав собі, а часто думаю й тепер: де вона, та дивовижна сім'я, як склалося далі її життя в цьому світі?

— Бет, вмочи голову у воду! Ану не бризкай на Лорел! Це я тобі, Баку, зараз же облиш! І щоб усі мені добре повимивали за вухами, а то хто зна, коли тепер знову трапиться нагода...— Та раптом сестра Айда затихла й полишила дітлахів на самих себе.— Отакого самого дня...— мовила вона, сідаючи на мох. Очі її, звернені на Райлі, сяяли ясним світлом.— Еге, щось таки є: рот, ті самі відстовбурчені вуха... Сигарету маєте, голубе? — спитала вона Райлі, не відчуваючи його неприязні. На мить обличчя її розгладилось і дало взнаки, якою вона була замолоду.— Отакого самого дня...

...Тільки місце було зовсім інше, куди сумніше: ніде ані деревця, і серед ланів пшениці — будинок, сам-один, наче опудало на городі. Ні, я не нарікаю: там були ще мати, батько, моя сестра Джералдіна, і ми не знали ні в чому нужди, мали в господі всіляку живність, мали піаніно, всі добре співали. Не скажу, що все те давалося легко,— важкої роботи сила-силенна, а чоловік у домі один. До того ж батько часто нездужав. А найняти когось — спробуй пошукай, ніхто не хотів довго жити в тій глушині. Знайшли були одного старого, то вже так раділи, а він якось упився й намагався дім спалити. Джералдіні минав тоді шістнадцятий, вона була на рік старша за мене, і на вроду гарна, ми обидві гарні були; отож вона й забрала собі в голову вийти заміж, щоб чоловік разом з батьком господарство вів. Та в наших краях і заміж вийти не було за кого. Грамоти нас навчала мати, чого і як могла, бо до найближчого містечка було аж десять миль. Звалося те містечко Юфрай, за прізвищем одної там родини, і при в'їзді до нього стояв щит з написом: "Завітайте у Юфрай — там і в спеку рай",— бо воно розкинулось високо на горі і влітку туди наїжджали багаті люди. Так от, того літа, що про нього я оце згадала, Джералдіна влаштувалась там подавальницею в готелі "Круговид", а я по суботах виходила на дорогу, просилася, щоб хтось мене підвіз, і їхала до неї, і там-таки й ночувала. Раніш ні вона, ні я нікуди з дому не виїздили, і то було мені в новину. Джералдіна не

сказати щоб дуже тішилася міським життя, а от я чекала тих субот більше, ніж різдва та свого дня народження вкупі. Там був такий танцювальний павільйон, де за вхід не брали ні цента, і музика грала безплатно, а кругом кольорові лампочки. То я, було, допоможу Джералдіні з роботою, щоб нам мерщій туди податися, а тоді ми беремося за руки та й бігом вулицею, і я навіть духу не зведу, як уже йду танцювати. Партнерів чекати не доводилось — на кожну дівчину по п'ять хлопців, а ми були там найперші красуні. Та мене не так хлопці вабили, як самі танці,— іноді, бувало, всі спиняться й дивляться, як я вальсую, а своїх партнерів я й роздивитися не встигала — так швидко вони мінялись. А після танців хлопці всім гуртом тяглися за нами до готелю і потім гукали під вікном: "Виходьте! Виходьте!" — та ще й пісень співали, отакі були дурні. Джералдіну через це мало з роботи не погнали. А як ляжемо ми з нею, то довго ще не спимо, все міркуємо про минулий вечір, прикидаємо, зважуємо, хто та що. Сестра ніяких там романів собі не вигадувала, її найбільше цікавило, котрий з отих наших кавалерів найпевніший для господарства буде. Тож і спинилася на Денові Рейні. Він був старший за інших, двадцять п'ять йому минуло — дорослий чоловік. З лиця не дуже показний: клаповухий, весь у ластовинні, і підборіддя якесь куце, та зате... О, Ден Рейні, він хіба ж такий молодчага був, дарма що поважний, а силу мав яку — барильце цвяхів піднімав запросто. Під осінь він приїхав до нас додому й допоміг зібрати врожай. Батькові він одразу сподобався, а мати хоча й бурчала, що Джералдіна ще надто молода, одначе великого шелесту з того не робила. На весіллі я плакала — все думала, що не буде вже суботніх вечорів у танцювальному павільйоні й не лежати нам більш із Джералдіною, як ото було, в одному ліжку. Та коли Ден Рейні перебрав на себе господарство, усе начебто пішло на лад. Мав він такий хист: видобути з землі те найкраще, на що вона здатна, а можливо, і з нас також. Лиш одне було негаразд: сидимо ото взимку коло вогню, аж раптом мені недобре стає, чи то від жару, чи то від чого іншого, тільки чую — ось зараз зімлію. Вийду я надвір у самому платтячку, стану й стою, і не холодно мені анітрохи, наче я сама холодинка; а тоді заплющу очі й кружляю та кружляю собі у вальсі. Та ось одного вечора Ден Рейні підкрався так, що я й не чула, підхопив мене — і ну зі мною жартома

танцювати. Тільки не такий то вже був і жарт. Мав він до меле почуття, і я про те від самого початку здогадувалась. Одначе він ніколи нічого мені не казав, а я його не питала. І нічого б з того так і не було, коли б Джералдіна не скинула. Це сталося навесні. Вона страшенно боялася гадюк, наша Джералдіна, і от одного дня пішла вона збирати яйця та як на те, гадюку й побачила. Отоді таке з нею і скоїлось. Та й не гадюка то була, а малесеньке гадюченя, але вона так перелякалася, що скинула дитину за чотири місяці до строку. А далі вже й не знаю, що їй подіялось: така вона стала лиха та люта, слова їй не скажи — враз закипає. Найгірше перепадало Денові Рейні; він уже й на очі їй боявся навертатись, а ночував просто в полі — загорнеться, було, в ковдру і спить. І я відчула: якщо я там залишусь... Отож і втекла до Юфрая та влаштувалася на Джералдінине місце в готелі. У танцювальному павільйоні все було так само, як і минулого літа, а я стала ще краща з себе. Один хлопець мало не прибив другого — засперечалися, кому частувати мене оранжадом. Не скажу, що я там не веселилася, одначе думки мої були далеко. Уже і в готелі не раз мене питали: "Про що ти думаєш?" — чи то я в цукерницю солі насиплю, чи то подам клієнтові ложку різати м'ясо. І за ціле літо додому жодного разу не поїхала. А коли настав час мені вертатися — був такий самий осінній день, як оце сьогодні, небо голубе й бездонне,— я навіть не дала знати своїм, а просто вилізла з автобуса й відміряла три милі пішки полем між скиртами, аж поки знайшла десь там Дена Рейні. А він і слова не сказав — тільки впав на землю й заплакав, мов дитина. І так мені жаль його стало, і таку я відчула до нього любов, що цього ніякими словами не розказати...

Її сигарета погасла. Здавалося, вона втратила нитку розповіді чи ще гірше — розважила за краще урвати її. Мені хотілося затупотіти ногами й засвистіти, як ото бешкетники в кіно, коли раптом згасає екран. Райлі теж кортіло почути, що було далі, хоч він не показував цього так відверто. Він черкнув сірником і підніс його до її сигарети. Від цього звуку вона здригнулася і, наче віднайшовши голос, заговорила далі; тільки скидалось на те, що за оту хвилю мовчанки вона зайшла думкою далеко вперед.

— Ну от, батько й заприсягся, що вб'є того негідника. Та й Джералдіна спокою мені не давала: скажи та скажи хто, Ден візьме рушницю й піде застрелить його. А я сміюся, аж поки заплачу, а то й навпаки — плачу, а вже потім сміюся. Ну звідки мені знати, кажу. Було у мене в Юфраї п'ять чи шість хлопців, отож один з них, а котрий — і гадки не маю. Мати почула це, та як лясне мене по обличчю. Одначе вони мені повірили, а трохи згодом, як мені здається, і Ден Рейні повірив — хотілось йому в це вірити, бідоласі нещасному. Всі ті місяці я з дому не витикалася, а якраз на той час і батько помер. То вони мене навіть на похорон не пустили — соромно було, що люди побачать. От того ж таки дня воно й сталося — всі пішли на кладовище, я в домі сама-одна, а вітер надворі піском жбурляє і реве по-слонячому,— отоді й явився мені господь бог. Хоч і не заслужила я анічим, щоб він мене обрав: бувало, так уже мене мати умовляє котрийсь там стих з біблії затямити, а от після того я десь місяців за три добру тисячу їх напам'ять завчила. То ото сиджу я собі, бренькаю щось на піаніно, аж раптом брязь — шиба вилетіла, все в кімнаті перевертом пішло, тоді знов на місце стало, і відчула я: хтось поруч є. Подумала була, що то батьків дух, а тут вітер враз ущух, стало тихо, як навесні,— і я збагнула: то він, і стала рівно, як він мені навіяв, і простерла руки йому назустріч. Двадцять шість років відтоді минуло — це сталося третього лютого,— мені тоді було шістнадцять, а тепер сорок два, і за всі ті літа я ані разу в своїй вірі не похитнулася. А коли прийшла година мені родити, я не кликала ні Джералдіну, ні Дена Рейні, нікого, а лягла собі й тільки пошепки стихи з біблії один по одному проказувала. Ніхто в домі й не знав, що Денні народився, поки він сам голосу не подав. То його Джералдіна так назвала. Усі в околиці думали, що він її дитина, їхали подивитися, декотрі везли подарунки, а чоловіки ляскали Дена Рейні по спині й казали: оце-то хлопчина в тебе. Ну, а я тільки-но звелась на ноги, то зараз же подалася геть за тридцять миль, аж до Стоунвілла: він разів у два більший за Юфрай, і там було чимале гірницьке селище. От ми ще з однією дівчиною й відкрили там пральню, і мали непогані заробітки, бо чоловіки в тому селищі були здебільшого нежонаті. Десь двічі на місяць я навідувалась додому побачити Денні, сім років отак туди-сюди їздила, і то була єдина втіха, яку я мала, хоч воно й дивно, коли подумати, як

мені щоразу краялося серце: він же такий гарненький хлопчик був, що й сказати годі. Та Джералдіна й доторкнутись мені до нього не давала, а як візьму, було, поцілую, то вона аж дибки стає; і Ден Рейні теж не багато ліпший був — дуже вже боявся, що я не дам їм спокою. А останнього разу, як була вдома, попросила я його зустрітися зі мною в Юфраї, бо мені вже хтозна-відколи одна маячна думка в голову запала: пережити все те знов і народити хлопчика, щоб був викапаний Денні. Та даремно я думала, що батько в нього може бути той самий. Другий від нього однаково б не жив, народився б мертвий. Подивилась я тоді на Дена Рейні,— день був холоднющий, ми сиділи під зачиненим танцювальним павільйоном, і, пригадую, він ні, разу рук із кишень не вийняв,— та й відіслала його назад додому, так і не сказавши, чого кликала. А потім скільки років усе схожого на нього шукала. Був там у Стоунвіллі один гірник, такий же ластатий, і очі ясно-карі, добросердий хлопчина,— від нього мені на згадку Сем залишився, найбільшенький мій. Та й батько Бет, як пригадати, був ніби рідний брат Дена Рейні, але Бет — дівчинка і на Денні не схожа. А ще забула вам сказати: свій пай на пральню я невдовзі продала й переїхала до Техасу, працювала там по ресторанах в Амарільйо і Далласі. Та тільки аж тоді, як зустріла містера Медда, дотямила я, чому господь обрав мене і що я маю робити. Бо містер Медд знав правдиве слово, і коли я ото вперше почула його проповідь, то просто до нього й пішла. Ми з ним не більш як хвилин із двадцять побалакали, аж він мені каже: хочу, мовляв, узяти вас за дружину, якщо ви ще незаміжня. Та ні, кажу, незаміжня, але сяку-таку сім'ю маю,— їх-бо в мене на той час уже п'ятеро було. А він хоч би тобі що. Отож через тиждень, якраз на Валентинів день, ми й одружилися. Він був чоловік уже не молодий і на Дена Рейні анітрохи не схожий. Як скине, було, свої чоботи з підборами, то заледве до плеча мені дістає. Одначе коли господь бог звів нас, то добре знав, що робить: надбали ми з ним і Роя, і Перл, і Кейт, і Кліо, і Малюка Гомера. Майже всі вони народилися в тому-от фургоні, що ви сьогодні бачили. Ми роз'їжджали по всій країні і несли слово боже людям, котрі ніколи його не чули, а як і чули, то не так, як умів розтлумачити мій чоловік. Та тепер я мушу сказати вам сумну річ: втратила я містера Медда. Одного ранку пішов він дорогою купити якогось припасу й паче в повітрі розтанув — більше

ми його не бачили. Сталося це в Луїзіані, в тих диких місцях, де живуть кейджуни[4], І нехай там поліція вигадує що хоче, мені, на це начхати, бо не такий він був чоловік, щоб утекти від сім'ї. Ні, то запевно було якесь злочинство.

— Чи, може, втрата пам'яті,— докинув я.— Людина раптом геть усе забуває, навіть як її звуть.

— Щоб чоловік знав напам'ять усю біблію — і раптом забув, як його звуть? Ні, то не інакше, як хтось з отих кейджунів його порішив, аби забрати його аметистовий перстень. Ну, а я, звісно, й після того з чоловіками зналася, одначе любові вже не було. Отак і з'явилися Лілі, Айда, Лорел, інша малеча. Якось так воно виходить, що не можу я, коли в мене під серцем дитинча не ворушиться, тоді я наче сама не своя.

Коли дітлахи повдягалися,— дехто й навиворіт,— ми пішли назад до нашого дерева, де більші дівчата, ставши ближче до вогнища, почали сушити й розчісувати волосся. Поки нас не було, Доллі опікувалася немовлям і тепер видимо не хотіла його віддавати.

— Шкода, що ні в кого з нас ніколи по було дитини,— ні в моєї сестри, ні в Кетрін,— сказала вона.

Сестра Айда підтакнула: авжеж, діти — то велика втіха й розрада. Нарешті ми посідали коло вогнища. Юшка була така гаряча, що годі й розкуштувати, тож чи не тому всі так завзято її хвалили, і суддя, наливаючи кожному по черзі,— ми мали всього три мисочки,— веселив дітлахів невичерпними жартами та всілякими кумедними штуками. І тоді Бензина-Газоліна заявила: ні, вона помилилася, її тато не Райлі, а оцей дядечко,— і суддя винагородив її "польотом на Місяць", цебто почав підкидати над головою, примовляючи: "Хто на захід, хто на схід, а ми до Місяця в політ! Полетіли!.. Полетіли!.." А коли сестра Айда сказала: "Ого, який ви дужий!" — суддя так уже запишався, що ще трохи — й дав би їй

помацати свої м'язи. І щораз нишком позирав на Доллі — чи вона милується ним. Вона, звісно, милувалася.

Між довгих списів призахідного сонячного проміння хвилями полинуло туркотання дикої горлиці. Холоднувата зеленава синь просякала повітря, немовби навколо нас розсіялася веселка. Доллі трохи зіщулилась.

— Гроза насувається. Цілий день її чую.

Я переможно глянув на Райлі: а що я казав!

— Та й вечоріє вже,— мовила сестра Айда.— Баку, Гомере! Ану, хлопці, зганяйте до фургона. Бог його знає, хто там може надійти і понишпорити.— І, дивлячись услід синам, що віддалялися вже оповитою присмерком стежкою, додала: — Воно не те щоб у нас було багато чого взяти. Яке вже там добро, от хіба тільки моя швейна машинка. Ну, то як, Доллі? Що ви мені...

— Ми все обговорили,— відказала Доллі й обернулася до судді.

— У суді ви б виграли справу, поза всяким сумнівом,— сказав він дуже професійним тоном.— Це той винятковий випадок, коли закон підтримав би праву сторону. Але зважаючи на обставини...

— Зважаючи на обставини...— повторила за ним Доллі і вклала в руку сестрі Айді оті сорок сім доларів, що становили всю нашу готівку, а на додачу й великий золотий годинник судді...

Роздивляючись ці дарунки, сестра Айда похитала головою, немовби вважала, що мала б відмовитись від них.

— Негоже так. Одначе дякую вам.

До лісу докотився віддалений грім, і серед лиховісної тиші, що запала по тому, на стежку, мов стрімкі кавалеристи, вискочили Бак та Малюк Гомер.

— Ідуть! Ідуть! — в один голос вигукнули вони, а тоді Малюк Гомер, зсунувши назад свого капелюха, засапано додав: — Ми всю дорогу бігли.

— Кажи до ладу, хлопче. Хто йде?

Малюк Гомер проковтнув слину.

— Оті люди. Шериф — раз, а з ним ще, не знаю скільки. Через луку сунуть. І з рушницями.

Знову загуркотів грім; бешкетні подуви вітру розкидали наше багаття.

— Тоді ось що,— сказав суддя, беручи на себе командування.— Всім зберігати спокій.— Здавалося, він наперед підготувався до цього моменту і, мушу визнати, зустрів його з честю.— Жінки з малечею нехай піднімуться в хатину на дереві. Райлі, простеж, щоб решта розійшлися порізно. Набирайте добрий запас каміння й вилазьте на сусідні дерева.

Коли ми зробили все так, як звелів суддя, він залишився внизу сам. Міцно зціпивши зуби, він стояв і пильнував насторожену присмеркову тишу, мов капітан, що до кінця не покине свій приречений корабель.

Розділ шостий

Ми п'ятеро угніздилися на великому платані, що нависав над стежкою. Серед нас були Малюк Гомер та його брат Бак — сердито нахмурений хлопчина, що стискав у кожній руці по чималому каменю. Навпроти нас, умостившись верхи на гілляці сусіднього платана, сидів

Райлі в оточенні більших дівчат; у дедалі густішому синюватому присмерку їхні бліді обличчя мріли, наче тьмяні свічкові ліхтарі. Раптом мені здалося, ніби на мене впала дощова крапля, але то росинка поту поволі збігала по щоці. І все ж таки, хоч грім і затих, у повітрі чимраз відчутніший ставав дух листя й диму над пригаслим багаттям. Переобтяжена хатина на дереві лиховісно рипнула. З моєї високої гілляки її пожильці скидалися на одну істоту — такого собі багатоногого й багатоокого павука, на голові якого, мов оксамитова корона, стримів капелюшок Доллі.

На нашому дереві всі подіставали такі самі свищики, як ото Райлі купив у Малюка Гомера; сестра Айда казала, що ними добре відганяти нечисту силу. Потім Малюк Гомер зняв свій величезний капелюх і, видобувши з надр його наголовка чи не оту-от саму "божу білизняну шворку",— в усякому разі, то була довга й міцна мотузка,— взявся лаштувати ласо. Він пробував, чи добре затягується зашморг, попускав і знову зав'язував вузол, і його маленькі окуляри в залізній оправі виблискували так грізно, що я почав нишком відсуватися від нього, аж поки відстань між нами збільшилася ще на одну гілку. Суддя, чатуючи внизу, засичав, щоб ми не товклися, і то був його останній наказ перед початком ворожої навали.

Що ж до наших напасників, то вони й не думали скрадатися. Кресаючи рушницями по невисокій парості, мов ті рубачі цукрової тростини, вони бундючно тупали стежкою: дев'ять чоловік.., дванадцять.., двадцять... Попереду Джуніс Кендл — його шерифська зірка ледь виблискувала в сутінках; за ним Здоровило Едді Стовер — він так пильно нишпорив очима по деревах, де ми причаїлися, що мені на пам'ять спали оті газетні малгонки-загадки: "Знайдіть на дереві п'ятьох хлопчиків і сову". Та на це була потрібна розумніша голова, ніж у Здоровила Едді. Він дивився просто на мене — і нічого не бачив. Та й взагалі мало хто з тієї їхньої братії міг похвалитися розумом; майже всі вони були варті лише того, щоб плюнути й розтерти. Окрім хіба містера Генда, директора школи,— той був загалом чолов'яга пристойний, і я ніколи б не подумав, що він може пристати до такого негідного

товариства й такого ганебного діла. Що ж до Еймоса Легренда, то цей потягся за ними з цікавості й чи не вперше у житті йшов мовчки; та й не дивно було: Віріна важко, як на ціпок, спиралася рукою на його голову, що заледве сягала їй до пояса. З другого боку її церемонно підтримував під руку похмурий його велебність Бастер. Побачивши Віріну, я на мить заціпенів з жаху — так само, як тоді, коли після смерті моєї матері вона прийшла до нас у дім, щоб забрати мене. Вона трохи припадала на одну ногу, але загалом виступала, як завжди, гордовито і владно. І ось вона разом зі своїм почтом уже стала під нашим платаном.

Суддя не посунувся ні на дюйм; він стояв ніс у ніс із шерифом, неначе підбурював того переступити невидиму межу.

Саме в цю критичну мить я поглянув на Малюка Гомера. Він помалу спускав своє ласо. Мотузка сповзала донизу, вигинаючись змією, широкий зашморг зяяв, немов розкрита паща, і раптом одним непомильним рухом він обвився навколо шиї велебного Бастера, чий здавлений крик враз урвався, коли Малюк Гомер щосили смикнув мотузку.

Обличчя старого Бастера налилося кров'ю, руки безпорадно тіпались, та його супутники вже не мали часу прийти йому на допомогу: вдалий почин Малюка Гомера запалив нас усіх на рішучий наступ. Униз градом полетіло каміняччя, пронизливе вищання свищиків розляглось у повітрі, неначе дикий крик зграї хижих птахів, і наші вороги, збиваючи один одного з ніг у загальному сум'ятті, квапливо ховалися хто де, а здебільшого під тілами своїх повалених товаришів. Віріні довелося вліпити добрячого ляпаса Еймосові Легренду, що спробував укритися в неї під спідницею. А сама вона, можна сказати, єдина з усіх, поводилась, як справжній мужчина: вимахувала кулаками й лаяла нас на всі заставки.

Аж раптом у розпалі тієї колотнечі пролунав постріл — немовби грюкнули важкі залізні двері. Той гримкий звук, його моторошна розкотиста луна вмить угамували нас, але серед тиші, що настала по

тому, ми почули, як із сусіднього платана, чіпляючи за гілля, з тріскотом падає щось важке.

То був Райлі. Він усе падав, падав — повільно, обважніло, наче вбитий лісовий кіт. Хряснула під його вагою більша гілляка, і дівчата на дереві позатуляли обличчя руками й разом зойкнули; він на мить повис на тій гілляці, мов опалий листок, а тоді закривавленою масою гупнув на землю. Ніхто не зважувався підступити до нього.

Нарешті суддя вигукнув:

— О боже! Боже мій! — Наче сновида, він уклякнув поруч і почав гладити безживні руки Райлі.— Згляньсь, синку, згляньсь, озовись хоч словом.

Решта чоловіків боязко й стривожено з'юрмилися навколо. Дехто давав поради, але суддя, як видно, не тямив себе. Одне по одному ми позлазили з дерева, і дедалі гучніше дитяче шепотіння: "Він помер?" — було ніби стогін, ніби слабкий відгомін у морській мушлі. Шанобливо поскидавши капелюхи, чоловіки розступилися й дали місце Доллі, а вона була така приголомшена, що й не помітила їх, навіть Віріни не помітила, так і пройшла повз неї.

— Я хочу знати,— промовила Віріна тоном, що вимагав загальної уваги,— який це дурень вистрелив?

Чоловіки насторожено подивились один на одного, і погляди більшості звернулися на Здоровила Едді Стовера. У нього затремтіло підборіддя, він облизнув губи.

— Ет чорт, та хіба ж я хотів когось підстрелити! Робив що належала, ото й усе.

— Ні, не все,— суворо мовила Віріна.— Вам доведеться відповісти за це, містере Стовер.

Аж тепер Доллі обернулася; її очі, напівприховані вуалькою, втупились у Віріну і, здавалося, бачили тільки її, не зважаючи більш ні на кого.

— Відповісти? Ніхто не повинен відповідати, крім нас двох.

Тим часом сестра Айда, відсторонивши суддю, схилилася над Райлі, здерла з нього сорочку.

— Дякуйте своїй долі, він поранений у плече,— сказала вона, і з усіх грудей водночас, а надто Здоровила Едді, вихопилось таке полегшене зітхання, що вільно підняло б у височінь повітряного змія.— Та все одно рана серйозна. Отож беріться хтось та несіть його до лікаря.

Одірвавши від сорочки Райлі довгу пасмугу, вона туго перев'язала йому плече і спинила кров. Шериф та три його помічники, зімкнувши руки навхрест, утворили щось ніби ноші, щоб нести Райлі до міста. Та нести треба було не тільки його: велебний Бастер теж мав аж надто жалюгідний вигляд: руки й ноги теліпались, як у ганчір'яної ляльки, а сам так охляв, що не відчував навіть зашморгу, який і досі висів у нього на шиї. Отож довелося кільком чоловікам тягти його стежкою, а Малюк Гомер побіг за ними, гукаючи:

— Гей, віддайте мою мотузку!

Еймос Легренд чекав на Віріну, щоб супроводити її до міста, але та сказала йому рушати без неї, а сама вона, мовляв, нікуди звідси не піде, аж поки Доллі... Віріна замовкла і виразно подивилася на кожного з нас, а особливо на сестру Айду.

— Я хотіла б поговорити зі своєю сестрою сам на сам.

Сестра Айда зневажливо махнула рукою.

— Дарма, пані. Ми вже йдемо.— Вона міцно обняла Доллі.— Ми всі вас полюбили, їй-богу. Правда ж, діти?

Малюк Гомер сказав:

— Їдьмо з нами, Доллі. Не пошкодуєте. Я подарую вам свій цяцькований пасок.

А Бензина-Газоліна кинулася на шию судді, благаючи, щоб він теж поїхав з ними. Я, видно, нікому не був потрібен.

— Я ніколи не забуду, що ви кликали мене з собою, мовила Доллі, квапливо обводячи очима личка дітлахів, ніби хотіла всі їх запам'ятати. — Хай вам щастить. Прощавайте! А тепер біжіть! — гукнула вона, перекриваючи новий, ще ближчий перекіт грому.— Біжіть, дощ починається!

З неба вже сіявся дрібний лоскотливий дощик, тонкий, мов серпанкова завіса, і коли сестра Айда та діти зникли в її складках, Віріна запитала:

— Невже ти потураєш цій... особі? Та ще й після того, як вона зробила наше ім'я посміховиськом?

Не тобі робити закиди, що я комусь потураю,— преспокійно відказала Доллі.— А надто бандитам, що обкрадають дітей,— тут спокій її зрадив,— і кидають до в'язниці старих жінок. Не багато варте ім'я, яким прикривають таке неподобство. І не дивно, якщо воно стане посміховиськом.

Віріна вислухала все те, й оком не змигнувши.

— Ні, це не ти,— промовила вона тоном лікаря, що ставить діагноз.

— А ти краще придивися, бо це таки я.— І Доллі стала рівно, немовби виставляючи себе на огляд. Вона була така ж висока на зріст, як Віріна, і така ж певна себе — ані тіні колишньої недолугості чи боязкості.— Я послухала твоєї поради: перестала бути мокрою куркою. Ти ж сама казала, що тебе від цього аж нудить. А ще,— провадила вона далі,— ти казала, що тобі соромно за мене. І за Кетрін. Стільки років нашого життя ми віддали тобі, то як же боляче усвідомлювати, що все те пішло намарне. Чи ти хоч знаєш, що то за відчуття марноти прожитих років?

— Так, знаю,— ледь чутно відказала Віріна; очі її зійшлися до перенісся, і в них з'явився такий вираз, наче вона втупила їх у себе саму й побачила там кам'янисту пустелю. Такий вираз я примічав у неї ще тоді, коли підглядав вечорами з горища, як вона сиділа допізна, схилившись над отими аматорськими фотографіями Моді Лори Мерфі, її чоловіка та дітей. Вона похитнулась, і якби не сперлася на моє плече, то, мабуть, упала б.

— Я гадала, що воно краятиме моє серце до самої смертної години. Аж ні. І скажу тобі без найменшої зловтіхи, Віріно: мені й за тебе соромно.

Уже зовсім звечоріло. Жаби й нічні комахи радісно вітали тихий, неквапливий дощ. Наші обличчя стали тьмяні, неначе їх пригасила довколишня вогкість. Раптом Віріна заточилася на мене.

— Мені погано,— мовила вона замогильним голосом.— Я хвора, я справді хвора, Доллі.

Ніби не зовсім повіривши, Доллі підійшла й доторкнулася до неї рукою, так наче могла відчути правду на дотик.

— Колліне,— сказала вона,— і ви, суддя, допоможіть мені, будь ласка, підсадити її на дерево.

Віріна почала була заперечувати: вона, мовляв, не навчена лазити по деревах,— але врешті змирилась і досить-таки легко піднялася нагору. Хатина на дереві, що й раніше скидалася на пліт, немовби справді пливла по оповитій туманом воді. Проте в ній було сухо: дрібний дощик не проходив крізь листяне шатро. Нас повільно несла течія мовчанки. Перша обізвалася Віріна:

— Я маю щось тобі сказати, Доллі. Але мені легше було б говорити, якби ми були самі.

Суддя згорнув руки на грудях.

— Міс Віріно, боюся, що вам доведеться сказати це при мені.— Він говорив з притиском, але цілком миролюбно.— Бо мені також не байдуже те, що ви скажете.

— Дуже сумніваюся. З якої б це речі? — мовила Віріна, і в голосі її знову почулися знайомі зверхні нотки.

Суддя засвітив недогарок свічки, і наші тіні, нараз виринувши з темряви, стали над нами, мов чотири підслухачі.

— Не люблю розмов у темряві,— сказав він. У тому, як він гордо випростався, була певна мета: як я гадаю, він хотів показати Віріні, що вона має справу з чоловіком. А їй у житті траплялося мало чоловіків, яким вистачало сміливості стверджувати це. Отож попустити такого зухвальства вона не могла.

— Ви, напевно, вже не пам'ятаєте, Чарлі Кул, еге ж? Це було років п'ятдесят тому, а може, й більше. Коли ви з іншими хлопчиськами

залізли в нашу садибу по ожину. Мій батько зловив вашого двоюрідного брата Сета, а я вас. Тоді вам добре від мене перепало.

Авжеж, суддя пам'ятав це. Він почервонів, усміхнувся і сказав:

— Ви тоді билися не зовсім чесно, Віріно.

— Ні, я билася чесно,— сухо заперечила вона.— Але я згодна з вами: не слід вести розмову в темряві, коли нам обом це не до вподоби. Скажу вам одверто, Чарлі: я зовсім не рада вас бачити. Моїй сестрі не вистачило б духу пройти крізь усю цю безглузду чортівню, якби її не під'юджували ви. Отож я буду вам дуже вдячна, якщо ви нас залишите. Наша подальша розмова вас не стосується.

— Ні, це не так,— мовила Доллі.— Бо суддя Кул... Чарлі...— І вона знітилась, неначе раптом занепавши духом.

— Доллі хоче сказати, що я освідчився їй.

— Це...— видобула з себе Віріна по хвилі напруженої мовчанки,— дуже...— провадила вона поволі, пильно розглядаючи свої руки в рукавичках,— цікаво. Дуже. Ніколи б не подумала, що у вас двох така багатюща уява. Чи, може, все це уявляється мені? Атож, мабуть, таки просто сниться, ніби я сиджу оце на мокрому дереві в грозову ніч. От тільки я ніколи не бачу снів чи, може, одразу ж їх забуваю. А цей сон пропоную забути нам усім.

— Признаюся щиро, міс Віріно, мені теж здається, що це все сон, мрія. Але ні про що не мріяти — це однаково що ніколи не пітніти, а тоді в людині збирається багато отрути.

Вона пустила його слова повз вуха: вся її увага була прикута до Доллі, а увага Доллі — до неї; вони були ніби на самоті серед нас, тільки вони вдвох у протилежних кіпцях похмурої кімнати, дві глухонімі, що

розуміються між собою за допомогою чудернацької мови жестів, ледь помітних порухів очей; аж ось Доллі начебто відповіла, і від тієї відповіді обличчя Віріни вмить пополотніло.

— Розумію. Отже, ти прийняла його освідчення?

Дощ припустив так рясно, що, здавалося, вже й риби могли б плавати у повітрі; він одстукотів, мов на піаніно, всі ноти згори донизу, і, вдаривши по останній, найбасовитішій клавіші, гримнув зливою. Вона досягла нас не одразу, хоча й лякала: крізь листя почало капотіти, але наша хатина й далі залишалася сухою насінинкою в геть змоклій рослині. Суддя прикрив рукою свічку. Він чекав на відповідь Доллі, хвилюючись не менше, ніж Віріна. Та й мені так само не терпілося, хоч мене й усунули від того, що відбувалося, і я немовби знову став підглядачем, який зазирає крізь шпару на горищі; і дивна річ, я не співчував жодному з них, а точніше — співчував усім разом: ніжність до всіх трьох злилася в мені, як ото зливаються краплі дощу, я не міг відокремити їх одне від одного, вони стали для мене неподільним людським єством.

Отак і Доллі. Вона теж не могла відокремити суддю від Віріни. І нарешті вигукнула стражденним голосом:

— Не можу я! — неначе визнавала власну безпорадність, несподівану для неї самої.— Я казала, що знатиму, як жити. Та от не знаю. А чи знають інші люди? Треба мати право на вибір, здавалося мені, і тоді житимеш зовсім по-іншому, вирішуватимеш усе сама.

— Та ми ж своє вже віджили,— сказала Віріна.— І тобі зовсім нема чого шкодувати про своє життя. Навряд чи ти потребувала більшого, ніж мала. Я навіть завжди заздрила тобі. Вертайся додому, Доллі. А вибір полиш на мене — ти ж знаєш, я все життя вирішувала за нас обох.

— Це так, Чарлі? Ми й справді вже віджили своє? спитала Доллі, як ото могла б спитати дитина, куди падають зорі.

— Ми ще не померли,— відказав їй суддя. Але то було однаково, що сказати дитині: зорі падають у простір,— незаперечна, а все ж таки непереконлива відповідь. І Доллі не задовольнилася нею.

— Та не про смерть ідеться. Онде в нас у кухні стоїть герань — то вона все цвіте й цвіте. А от деякі рослини цвітуть лише один раз, якщо взагалі цвітуть, і більше нічого з ними не буває. Вони хоча й живі, але своє вже віджили.

— А ви — ні,— сказав він і наблизив своє обличчя до неї, немов хотів торкнутись устами її уст; проте завагався й не насмілився. Дощ уже пробив ходи крізь листя й поливав нас щосили; з капелюшка Доллі збігали струмки, а вуалька прилипла до щік. Свічка замигтіла й згасла.— І я — ні.

Блискавиці вогненними жилами пульсували в небі, і в їхніх безперервних спалахах Віріна поставала зовсім незнайомою мені жінкою, геть зневіреною і вбитою горем; її очі знову зійшлися до перенісся і втупились в оту зсушену пустку, що була у неї всередині. Коли блискавиці трохи вщухли і навколо нас щільним колом зімкнувся тільки шум дощу з його розмаїттям звуків, вона заговорила знов, таким кволим, безконечно далеким голосом, неначе й сама не сподівалася, що ми її почуємо:

— Атож, я заздрила тобі. Заздрила на твою рожеву кімнату. Сама я тільки стукала в двері таких кімнат, правда, не дуже часто, але досить і того, щоб зрозуміти: крім тебе, тепер мене ніхто туди не впустить. Бо маленький Морріс, маленький Морріс... побий мене бог, я ж його таки любила, справді любила. Не як жінка, ні. Чого вже там критися — ми були з ним дві рідні душі. Дивимось, бувало, одне одному в очі й бачимо там того самого біса, і анітрохи нам не страшно, а... весело. Але він

перехитрував мене. Я знала — він може, та все сподівалася, що не зробить такого. А він зробив. І тепер мені жити в самотині, а я більше не можу, я все життя була самотня... Ходжу по дому, і немає там нічого мого — твоя рожева кімната, твоя кухня, весь дім твій, чи, мабуть, твій і Кетрін. Тільки не покидай мене, дозволь мені жити коло тебе. Я почуваю себе зовсім старою, мені так потрібна сестра.

Дощ, долучаючи свій голос до Вірініного, став між ними — суддею і Доллі — прозорою стіною, і крізь ту стіну суддя міг бачити, як Доллі втрачає обриси, віддаляється від нього, так само як ото вранці віддалялася від мене. Більше того — й сама хатина на дереві немовби розлазилася на шматки. Сильним подувом вітру понесло геть наші дитячі карти, розмоклі під дощем, клапті обгорткового паперу; печиво розкисло, з переповненого глечика фонтаном цвигала вода, а розкішна клаптикова ковдра Кетрін безповоротно загинула, перетворившись на брудне місиво. Хатина була приречена, як і оті будиночки, що їх несе за водою розбурхала весняною повінню річка; і здавалося, суддя, замкнений, наче в пастці, в одному з таких будиночків, махає звідти нам, тим, що врятувались і стоять на березі. Бо він почув від Доллі: "Ви пробачте, але мені теж потрібна сестра",— і вже не міг дотягтися до неї ні руками, ні серцем: Вірінине слово було над усе.

Десь близько півночі дощ послабшав і вщух. Вітер лунко шугав по лісу, викручуючи мокрі дерева. Поодинці, наче припізнілі гості, витикалися на небі зорі. Час був іти. Ми не взяли з собою нічого: ковдру залишили гнити, ложки — братись іржею, а хатину на дереві та ліс ми залишили на поталу зимі.

Розділ сьомий

Згодом Кетрін ще довго відлічувала час будь-яких подій від тих днів, що їх відбула в ув'язненні.

— Ще перед тим,— звичайно починала вона,— як ота-от запроторила мене за грати...

Та й ми, решта, могли б міряти свої життя такою самою міркою: залежно від того, чи було щось перед нашою втечею до хатини на дереві, чи опісля. Ті кілька осінніх днів стали для нас важливою віхою, межовим стовпом.

Суддя Кул зайшов до будинку, де жив із синами та невістками, тільки на те, щоб забрати свої речі, і більш ніколи не переступав їхнього порога, з чого вони, як видно, були цілком задоволені — в усякому разі, не заперечували, коли він найняв собі кімнату в пансіоні міс Белл. Той заклад містився у темному, похмурому будинку, що його не так давно переобладнано на похоронний салон: трунар мудро розважив, що для створення відповідної обстановки там майже нічого не треба переробляти. Я не любив проходити повз той будинок, бо пожилиці міс Белл, старі дами, колючі, мов зачахлі трояндові кущі на подвір'ї, від рана до темна засідали на відкритій веранді, чатуючи на кожного перехожого. Одна з них, Меймі Кенфілд, що пережила двох своїх чоловіків, мала особливий хист розпізнавати вагітність, і, за переказами, якийсь городянин нібито так навчав дружину: "Зовсім ні до чого викидати гроші на лікаря. Досить прогулятися повз дім міс Белл, і Меймі Кенфілд зараз же роздзвонить на весь світ, чи ти понесла, чи ні". Поки там не оселився суддя, єдиним чоловіком у пансіоні міс Белл був Еймос Легренд. Здавалося, його сам бог послав отим її пожилицям, і найзаповітніша для них година наставала тоді, коли він виходив після вечері на веранду, вмощувався у кріслі-гойдалці, не дістаючи підлоги своїми куцими ноженятами, і починав тріскотіти, мов будильник. Вони наввипередки догоджали йому: плели шкарпетки й светри, піклувалися його їжею — приберігали для нього за столом найкращі шматки й весь час крутилися в кухні, жадаючи почастувати свого улюбленця чимось смачненьким,— і через те у міс Белл не затримувалася довго ні одна куховарка. Можливо, вони так само догоджали б і судді, але з нього їм не випадало ніякої поживи: іде собі, то й на хвилину не спиниться погомоніти,— ремствували вони.

Того останнього вечора на дереві ми змокли до рубця і я дуже застудився; ще дужче скрутило Віріну, та й наша доглядальниця Доллі схопила нежить. Кетрін відмовилась їй допомагати:

— Ти собі, серденько, коли хочеш, винось із-під отої-от горщики, аж поки сама з ніг упадеш. А я це ярмо з себе скинула.

По кілька разів на ніч Доллі вставала з ліжка — давала нам цілющий сироп, що полегшував біль у горлі, підтримувала вогонь у грубах, щоб нам було тепло. Тепер Віріна не приймала все це за належне, як у минулі дні.

— Весною,— обіцяла вона Доллі,— ми поїдемо десь удвох. Можна поїхати до Великого Каньйона, погостювати в Моді Лори. Або до Флоріди — ти ж ніколи ще не бачила океану.

Та Доллі хотіла лишатись там, де була, і не мала бажання кудись їхати.

— Що то буде за радість, коли після всіх тих красот мені на рідні місця дивитись не захочеться.

Доктор Картер щодня навідував нас, і одного ранку Доллі попросила його зміряти температуру і їй: мовляв, чогось їй наче жарко, і ноги якісь кволі. Він одразу ж поклав її до ліжка, і Доллі дуже розвеселилася, коли він сказав, що у неї повзуче запалення легень.

— Повзуче запалення,— пояснила вона судді, що прийшов її провідати.— Мабуть, це щось нове, бо я ніколи й гадки про нього не мала. А насправді відчуття таке, наче я на ходулях підстрибую. Страшенно приємне,— додала вона і заснула.

Три, без малого чотири доби вона майже не прокидалася. Кетрін весь час була при ній — там-таки й дрімала, сидячи в лозовому кріслі,—

а коли Віріна чи я навшпиньках заходили до кімнати, пошепки сварилася на нас. Вона без упину обмахувала Доллі листівкою із зображенням Ісуса, неначе надворі було літо, а до приписів доктора Картера ставилася просто-таки ганебно.

— Та я цього і свиням не дала б,— виголошувала вона, тицяючи пальцем на ліки, що їх він залишав для Доллі.

Зрештою доктор Картер сказав: якщо хвору не одвезуть до лікарні, він знімає з себе відповідальність. Найближча лікарня була в Брутоні, за шістдесят миль, і Віріна викликала звідти швидку допомогу. Та вона даремно витратила гроші: Кетрін замкнула двері зсередини й заявила, що першому, хто шарпне ручку, самому буде потрібна швидка допомога. Сама Доллі хоча й не тямила, куди її мають везти, але нікуди їхати не хотіла й благала, щоб її не чіпали.

— Не будіть мене,— сказала вона.— Я не хочу бачити океану.

На кінець тижня вона вже могла сидіти в ліжку, а ще за кілька днів так зміцніла, що знову взялася писати листи своїм замовникам. Її непокоїло те, що набралося вже багато невиконаних замовлень на ліки від водянки, але Кетрін, яка вважала, що Доллі почала одужувати тільки завдяки їй, заспокоїла її:

— Ет, пусте. Ти й не зчуєшся, як ми знов будемо надворі коло свого варива.

Кожного дня, рівно о четвертій, суддя з'являвся біля садової хвіртки і свистів мені, щоб я вийшов відчинив: заходячи крізь хвіртку, а не з парадних дверей, він мав менше шансів зустрітися з Віріною, хоч вона, власне, й не була проти його відвідин, навіть навпаки — завбачливо призапасила для такої нагоди пляшку хересу та коробку сигар. Він звичайно приносив Доллі якийсь подарунок: чи то тістечка з пекарні "Зелений коник", чи то квіти — кулясті бронзові хризантеми, що їх

Кетрін одразу ж виносила з кімнати, бо вони, мовляв, з'їдають повітря. Про те, що суддя освідчився Доллі, вона так і не знала, але, як видно, нутром чуючи тут щось підозріле, ревно пильнувала кожний його візит: невідлучно сиділа в кімнаті, посьорбувала призначений для нього херес і балакала більше, ніж вони обоє разом. Та як на мене, то ні суддя, ні Доллі не мали чогось такого, щоб дуже ховатися з тим; їхні стосунки були спокійні, як у людей, що давно вже упевнилися в своїй взаємній прихильності. Можливо, судді й довелося де в чому розчаруватись, але аж ніяк не через Доллі, бо вона, здається мені, стала для нього саме тим, чого він прагнув: єдиною людиною в світі, якій усе можна сказати. А коли можна сказати все, то навряд чи треба про щось говорити. Отож він і сидів біля ліжка, радий бути там, поруч неї, і не чекав, щоб його розважали. Зморена жаром, Доллі часто засинала, і, якщо уві сні вона починала схлипувати чи хмуритись, суддя зараз же будив її, вітаючи її повернення до дійсності ясною, мов день, усмішкою.

Перед тим Віріна не дозволяла нам купити радіоприймач: ті вульгарні мелодійки, доводила вона, тільки задурманюють голову; та й, певна річ, жаліла грошей. Але тепер доктор Картер переконав її, що Доллі потрібне радіо: мовляв, то буде для неї розрада під час одужання, яке, за його передбаченням, мало тривати досить довго. І Віріна купила приймач, і я певен, що виклала за нього чималі гроші; але який же він був неоковирний, той грубо полакований ящик, схожий на капот автомобіля. Довелося мені винести його на подвір'я і пофарбувати в рожевий колір, але й після того Доллі ще вагалась, чи поставити його в своїй кімнаті. Та трохи згодом ви б його в неї ніякою силою не забрали. Той приймач завжди нагрівався так, що хоч курчат на ньому смаж, бо вони з Кетрін майже не вимикали його. А особливо вподобали передачі з футбольних матчів.

— Ой, прошу вас, не треба,— зупиняла Доллі суддю, коли той намагався пояснити їй правила гри.— Мені подобається, що воно таке загадкове. Усі кричать, усім весело. А якби я знала чому, мені, може, й не було б так цікаво слухати.

Якийсь час суддю дратувало й те, що він не міг переконати Доллі вболівати за котрусь одну команду. Вона бажала перемоги й тим і тим:

— Я певна, що вони всі хороші хлопці.

Через те радіо ми з Кетрін одного разу навіть посварилися. Це було якраз того дня, коли Мод Райорден мала грати на музичному конкурсі штату. Зрозуміло, що я хотів її послухати, і Кетрін добре про це знала, та вона ввімкнула матч "Університет Тюлейн" — "Технологічний, Джорджія" і не підпускала мене до приймача.

— Що це на тебе найшло останнім часом, Кетрін? — не витримав я.— Така стала себелюбна, завжди чимось невдоволена, і щоб усе було тільки по-твоєму. Їй-право, ти тепер куди гірша, ніж раніш була Віріна.

Справді-бо: наче відшкодовуючи собі престиж, втрачений у сутичці із законом, вона заповзялася посилювати свою владу в домі Телбоу, і ми з Доллі повинні були виявляти повагу до її індіанського походження й покірливо терпіти її сваволю. Загалом Доллі не суперечила, проте щодо Мод Райорден стала на мій бік:

— Нехай Коллін увімкне свою станцію. Буде не по-християнському не послухати Мод. Вона ж нам друг.

Усі, хто слухав тоді Мод, були одностайні: першість мали присудити їй. Вона посіла друге місце, та її батьки все одно раділи: адже то була половина університетської стипендії. І все-таки з нею повелися несправедливо, бо виступила вона прекрасно, куди краще, ніж хлопець, що здобув першу премію. Вона грала ту саму серенаду свого батька, і мені ця музика видалася такою ж гарною, як і того дня в лісі. Відтоді я почав годинами переводити папір, виписуючи ім'я Мод і малюючи в своїй уяві всі її чари, а надто волосся кольору ванільного морозива. Суддя прийшов саме вчасно, щоб послухати передачу разом з нами, і я відчув,

як зраділа Доллі: ця музика, схожа на кружляння метеликів, неначе знову поєднала нас, як і того дня серед листя.

Через кілька днів я зустрів на вулиці Елізабет Гендерсон. Вона йшла з перукарні: волосся її було ретельно викладене, нігті нафарбовані,— зовсім доросла дівчина,— і я навіть сказав їй комплімент.

— Це я до вечірки. Сподіваюся, твій костюм уже готовий?

Аж тоді я згадав: вечірка на день усіх святих, на якій вони з Мод просили мене виступити в ролі віщуна.

— Невже ти забув? — сказала вона.— Ну, Колліне, а ми ж так готуємося! Місіс Райорден зварить винний пунш. То може бути, що захмеліємо й усе таке інше. А врешті, ця вечірка й на честь Мод: вона ж одержала премію, і крім того...— Елізабет озирнула вулицю — похмурий ряд мовчазних будинків і телефонних стовпів.— Крім того, вона поїде звідси — до університету, ти ж знаєш.

Нас раптом пойняла самотність, іти в різні боки не хотілось, і я пішов проводжати Елізабет додому. По дорозі ми зайшли в "Зелений коник", і Елізабет залишила замовлення на торт до вечірки. Місіс Каунті у фартусі, всипаному блискітками цукру, вийшла з пекарні, щоб розпитати про здоров'я Доллі.

— Сподіваюсь, їй хоч не гірше, ніж має бути,— скрушно мовила вона. — Подумати тільки: запалення легень, та ще й повзуче. Онде в моєї сестри то хоч звичайне було, лежаче. Ще хвалити бога, що Доллі в своєму ліжку лежить. Мені аж на серці полегшало, що ви тепер знову вдома. Ха-ха, лишається тільки посміятися з усієї тої дурниці. Слухай, я оце тільки-но витягла листа з пампушками, то візьми однеси Доллі та привітай її від мене.

Поки ми з Елізабет дійшли до її дому, то поїли майже всі ті пампушки. І вона запросила мене зайти, щоб докінчити їх із склянкою молока.

Будинок Гендерсонів стояв там, де тепер бензозаправна станція. Він складався з кільканадцяти недбало збитих докупи кімнат, в яких завжди гуляли протяги, і давно уже став би надбанням бездомних тварин, коли б Райлі не мав отого свого хисту до теслярства. На подвір'ї був сарай, що правив йому й за майстерню, й за відлюдну місцинку,— там він проводив ранкові години, розпилюючи колоди й стругаючи дошки. Полиці в сараї вгиналися під пам'ятками минулих захоплень: там були банки із заспиртованими зміями, бджолами, павуками, напівзотлілий кажан у пляшці, моделі кораблів. Хлоп'ячий запал до набивання опудал залишив по собі жалюгідний на вигляд звіринець, від якого йшов нестерпний нудотний дух. Одним з експонатів був безокий кріль, з мертвотно-зеленавою шубкою та обвислими, наче в сетера, вухами. Усе те слід було б давно закопати в землю.

Останнім часом я кілька разів навідував Райлі. Куля Здоровила Едді Стовера перебила йому ключицю, та найгірше було те, що він мусив носити на плечі гіпсовий панцир, під яким страшенно свербіла шкіра, а важив він, як запевняв Райлі, щонайменше сотню фунтів. Отож Райлі не міг ані їздити машиною, ані забити як слід цвяха, і йому лишалось тільки байдикувати та журитися своєю бідою.

— Якщо хочеш побачити Райлі,— сказала Елізабет,— він у своєму сараї. Мабуть, і Мод там із ним.

— Мод Райорден?! — Я таки мав чого дивуватися, бо, коли раніш приходив до Райлі, він, запрошуючи мене до сарая, особливо наголошував на тому, що там нам не заважатимуть дівчата: через той поріг, хвалькувато пояснював він, заказано переступати будь-якій жіноті.

— Вона читає йому вголос. Вірші, п'єси... Мод просто-таки чудо. Адже брат ніколи не ставився до неї по-людському. Та вона не держить у душі зла. А ще, по-моєму, коли людина так близько бачила смерть, як ото Райлі, вона стає чутливіша до всяких високих матерій. Тож він і слухає її годинами.

Сарай стояв на задньому подвір'ї, в затінку смоковниць. Коло нього перевальцем розгулювали поважні кури-плімутроки, видзьобуючи насіння з повалених усохлих соняшників. На дверях вицвілий вапняний напис, виведений колись хлоп'ячою рукою, ледь чутно застерігав: "Стій!" Я нерішуче спинився. З-за дверей до мене долинув голос Мод, яким вона завжди читала вірші,— співуча, із завмиранням декламація, що її так полюбляли передражнювати деякі лобурі в школі. Мабуть, кожен, почувши, що Райлі Гендерсон дійшов до такого, сказав би: просто йому пошкодило голову, коли він ото впав з платана. Крадькома підступивши до вікна сарая, я побачив Райлі: він замислено розкладав коліщатка розібраного годинника і з виразу його обличчя ніяк не можна було сказати, що він слухає речі більш високі, аніж дзижчання звичайнісінької мухи. Ось він колупнув пальцем у вусі, неначе хотів дати вихід своєму роздратуванню; потім, у ту саму мить, коли я вже намірявся стукнути у вікно й сполохати їх, він одсунув оту свою машинерію, підійшов ззаду до Мод і, нахилившись, згорнув книжку, з якої вона читала. А тоді широко усміхнувся й забрав у кулак волосся на її потилиці — і Мод звелась, мов те кошеня, що його підняли за шкурку. І раптом навколо них ніби сяйнуло сліпуче світло й боляче вдарило мені в очі. Було видно, що цілувалися вони не вперше.

А ще ж не минуло й тижня, як я, зважаючи на чималий досвід Райлі в таких справах, звірився йому зі своїми почуттями до Мод,— і ось тобі маєш! У ту хвилину мені хотілося бути велетом, щоб ухопити той сарай і розтрощити на друзки; або ж висадити двері й затаврувати тих двох ганьбою. А втім, у чому я міг звинуватити Мод? Хоч би як вона ганила Райлі, а я ж завжди знав, що вона потай зітхає за ним. Та й не сказати, щоб нас із нею пов'язувало щось там таке особливе,— ми були щонайбільше добрими приятелями, а в останні два роки й те минулося.

Отож я почвалав назад через подвір'я, і бундючні плімутроки глузливо кудкудакали мені навздогін.

— Чогось ти скоро,— сказала Елізабет.— Чи їх там немає?

Я відповів, що не схотів їм заважати:

— Вони ж там так поринули у високі матерії, що куди.

Та Елізабет ніколи не відчувала іронії. Здавалося б, за її сентиментальною зовнішністю мала ховатися тонка душа, проте вона розуміла все аж надто дослівно.

— Як добре, правда ж?

— Страшенно добре.

— Колліне... З якого це дива ти раптом скис?

— Та ні, чого. Просто я застуджений.

— Дарма, до вечірки одужаєш. Тільки неодмінно приготуй костюм. Райлі вбереться сатаною.

— Якраз підходить.

— А ти маєш бути кістяком, як умовились. Я розумію, лишився усього один день...

Та я й не думав іти на ту їхню вечірку. Повернувшись додому, я одразу ж засів писати листа до Райлі. "Дорогий Райлі..." Ні, не так. "Дорогий Гендерсон..." Я подумав і викреслив "дорогий" — досить і просто "Гендерсон". "Гендерсон, тобі не вдалося приховати свою

зраду..." Я списав кілька сторінок, відновлюючи на папері початок нашої дружби, її славну історію, і мене дедалі дужче обсідали сумніви: ні, тут напевне якась помилка — такий вірний друг просто не міг скривдити мене. А наприкінці я зловив себе на тому, що почав велемовно запевняти його в своїй найщирішій дружбі та братній любові. Отож я викинув усю ту маячню в огонь і за п'ять хвилин уже був у кімнаті Доллі, щоб дізнатися, чи є хоч якась надія змайструвати мені на завтрашній вечір убрання кістяка.

Швачка з Доллі була нікчемна: вона й поділ до ладу підшити не вміла. Те саме можна було сказати й про Кетрін. Але таку вже вона мала вдачу, що вдавала з себе дуже тямущу в усьому, а надто в тому, в чому найменше тямила. Вона негайно послала мене до Вірininої крамниці, звелівши принести сім ярдів щонайкращого чорного сатину. "А з тих сімох ярдів, дивись, і нам з Доллі якісь окрайчики залишаться — спідницю там підшити абощо". Потім узялася знімати з мене мірку, і, хоч сама та процедура була розумна й потрібна, в Кетрін з неї вийшов справжнісінький цирк: вона ж бо не мала анінайменшого уявлення, як застосувати до всіх тих вимірів ножиці та матерію.

— З оцього клаптика,— мовила вона, відкраюючи не менше як добрий ярд,— декому вийдуть гарні штаненята. А оце,— кремсь-кремсь ножицями,— буде комірець, він добре прикрасить моє старе ситцеве плаття.

Тієї матерії, що припала мені, навряд чи вистачило б і карликові сором прикрити.

— Кетрін, голубонько, нам не про себе треба дбати,— спинила її Доллі.

Вони працювали без перепочинку від полудня до вечора. Коли суддя, як звичайно, прийшов навідати Доллі, його посадили засилювати нитку в голки, бо Кетрін заявила, що терпіти цього діла не може: "Аж

мороз поза шкірою йде, наче я ото черв'яка на гачок насаджую". А коли настав час вечеряти, вона сказала "годі" й пішла до своєї хатини серед шпалер лімської квасолі.

Та Доллі охопило гарячкове бажання закінчити все того ж таки вечора, і вона стала жвава й балакуча. Голка в її руках аж мигтіла, проштрикуючи сатин то зверху, то зі споду, і так само, як стібки на матерії, фрази її складалися в нерівну, ламану лінію.

— Як ти гадаєш,— спитала вона,— чи дозволить Віріна й мені влаштувати вечірку? Я ж тепер маю стільки друзів. І Райлі, і Чарлі, а ще б можна запросити й місіс Каунті, й Мод з Елізабет. Десь так навесні. Вечірка в саду, з невеличким фейєрверком... От тато в нас таки мастак був шити. Шкода, що це не передалося від нього мені. За давніх часів багато чоловіків не цуралися шитва. Був у тата один приятель, то він хтозна-скільки призів здобув за клаптикові ковдри. А тато казав, що то для нього добрий відпочинок після тяжкої праці на фермі... Слухай, Колліне. Пообіцяй мені одну річ, гаразд? Я була проти того, щоб забрати тебе до нас, вважала — недобре хлопцеві рости в домі, де самі жінки. Старі жінки із своїми забобонами. Але то вже у минулому, та й тепер воно мене майже не турбує: ти не пропадеш і виб'єшся в люди. То пообіцяй мені ось що: будь добрий до Кетрін, не покинь її напризволяще. Я часом цілу ніч не сплю, все думаю, як ото вона залишиться сама-одна... Ну от.— Вона розправила в руках мій костюм.— Зараз побачимо, як він буде на тобі.

У ході він був завузький, а ззаду одвисав, наче трикотажні підштанки на старому дідові; широчезні холоші теліпалися, як матроський кльош; один рукав не доходив до зап'ястка, а другий закривав пальці. Одне слово, як визнала й сама Доллі, вигляд мав не дуже елегантний.

— Та постривай, ось ми намалюємо кістки...— мовила вона.— Сріблястою фарбою. Віріна купила колись бляшаночку, флагшток

пофарбувати, коли ще не загризлася з владою. Вона має бути десь на горищі, та бляшаночка. Заглянь-но під ліжко, чи немає там моїх капців.

Уставати з ліжка їй не дозволялося, навіть Кетрін не допустила б такого.

— Та не сварися ти, а то всю втіху зіпсуєш,— сказала Доллі й сама знайшла свої капці. Годинник на будинку муніципалітету вибив одинадцять разів: отже, було пів на одинадцяту — пізня година як для містечка, де двері поважних домів замикають о дев'ятій; а нам вона видалася ще пізнішою, бо за стіною Віріна вже позгортала свої конторські книги й пішла до ліжка. Ми взяли в білизняній коморі гасову лампу і при її мерехтливому світлі тихенько піднялися драбиною на горище. Там було холодно, і, поставивши лампу на барильце, ми деякий час стояли коло неї, наче то був камін. Набиті тирсою голови, що колись допомагали продавати капелюхи-канотьє, німотно спостерігали наші пошуки. Щоразу як ми доторкалися до чогось рукою, чулося швидке сполохане дріботіння крихітних лапок. Із перекинутої коробки з нафталіном посипалися й зацокали по підлозі білі кульки.

— Ой боже мій! — захихотіла Доллі.— Якщо Віріна почує, то зараз же викличе шерифа.

Ми відкопали безліч різних щіточок, але фарба, яку врешті розшукали під купою засохлих святкових гірлянд, виявилася не сріблястою, а золотистою.

— Та це ж іще краще, хіба ні? Золотий кістяк, просто розкіш. А ти тільки глянь, що я ще знайшла.— То була коробка від взуття, обв'язана мотузкою.— Мої скарби,— пояснила Доллі, відкриваючи коробку біля лампи. Вона по черзі піднесла до світла уламок стільника, шершневе гніздо, обтиканий гвоздиками апельсин, що давно уже втратив будь-який запах. Тоді показала голубе сойчине яєчко, обгорнуте ватою.

— Я ніколи не поступалася своїми принципами. Отож це яєчко викрала для мене Кетрін, то був її подарунок на різдво.— Вона усміхнулась, і обличчя її здалося мені великим метеликом, що повис над лампою: воно було таке ж сміливе й таке ж тендітне.— Чарлі казав, що любов — це ланцюг добрих почуттів. Сподіваюся, ти слухав і зрозумів його. Бо якщо ти можеш полюбити щось одне,— вона тримала в руці голубе яєчко так само обережно, як ото суддя колись тримав опалий листок,— то зможеш полюбити й щось інше, а це вже набуток, з ним можна жити. І тоді ти зможеш простити все-все... Ой,— зітхнула вона,— ми ж тебе ще не розмалювали. Я хочу здивувати Кетрін: скажемо їй, що вночі, поки ми спали, гномики закінчили твій костюм. Та вона просто очманіє з подиву.

Міський годинник знову посилав у простір свою вість, і кожний звук її линув, наче колихливий стяг, над захололим уві сні містом.

— Я знаю, що тобі лоскітно,— сказала Доллі, вимальовуючи в мене на грудях золоті ребра,— але ти потерпи, а то я казна-чого намалюю.— Вмочаючи щіточку в фарбу, вона провела нею вподовж рукавів та холош, і вийшли золоті кістки — руки й ноги.— Щоб ти запам'ятав усі компліменти, яких тобі наговорять, бо їх буде багато,— звеліла вона мені, без найменшої скромності милуючись своєю роботою.— Ой боже ж мій!..— Вона сплеснула руками, і сміх її весело розкотився під кроквами.— То ти ще не збагнув...

Авжеж, я опинився в становищі того чоловіка, що фарбував підлогу від дверей і загнав себе в глухий кут. Розмальований спереду та ззаду свіжою золотистою фарбою, я був у своєму костюмі наче в пастці; одне слово, вскочив у добру халепу, за що й почав вичитувати Доллі, сердито тицяючи на неї пальцем.

— А ти покружляй,— піддрочувала вона мене.— Покружляєш, то швидше протряхнеш.— Вона потішено розметала руки й повагом, не в лад, пішла обертом по тінях, що лежали на підлозі горища. Поли її халата розліталися, старі капці мотались на худих ногах. Раптом,

немовби наштовхнувшись на когось, вона спіткнулася і вхопилась однією рукою за голову, а другою за серце.

Десь далеко, ген на обрії чутності, завив паровозний гудок; він ніби збудив мене, і я нараз побачив, як розгублено кліпають її очі, а обличчя зводить болісна судома. Обхопивши її руками, так що свіжа фарба залишила свій малюнок і на ній, я почав гукати:

— Віріно! Хто-небудь! Допоможіть!

— Цить ти, цить,— прошепотіла Доллі.

Уночі будинки сповіщають про нещастя раптовими спалахами світла в усіх вікнах. Кетрін шкандибала з кімнати до кімнати і вмикала лампи, що їх не світили роками. Тремтячи в своєму зіпсованому костюмі, я сидів у ясно освітленому передпокої на одній канапці з суддею — він прибіг одразу, накинувши тільки плащ на фланелеву нічну сорочку. Щоразу як до передпокою виходила Віріна, він соромливо, мов дівчина, підбирав під себе голі ноги. На світло в наших вікнах почали сходитися сусіди, пошепки розпитуючи, що сталось. Віріна вийшла до них на ганок і пояснила: у її сестри, міс Доллі, серцевий удар. Доктор Картер не дозволив нікому заходити до її кімнати, і ми скорилися, навіть і Кетрін: засвітивши останню лампу, вона стала під дверима Доллі й прихилилася до них головою.

У передпокої стояла вішалка для капелюхів, з оленячими рогами та дзеркалом. Там висів оксамитовий капелюшок Доллі, і коли на світанку по дому перебіг легкий вітрець, у дзеркалі відбилося, як затріпотіла на ньому вуалька.

І тоді я зрозумів, що Доллі з нами вже немає. Якусь мить тому вона невидимо промайнула повз нас, і я в уяві своїй полинув за нею. Ось вона перетнула площу, поминула церкву, а тепер уже онде біля пагорба. Під нею багряніє індіанська трава, і дорога їй лежить саме туди.

*

Тією самою дорогою ми пройшли з суддею Кулом у вересні наступного року. Всі ті місяці ми майже не бачились, тільки раз випадково зустрілися на площі, і він сказав, щоб я приходив до нього коли захочу. Я й думав був піти, але щоразу як опинявся коло пансіону міс Белл, відводив очі у протилежний бік.

Десь я читав, ніби й теперішнє й майбутнє життя людини — це одна спіраль, що кожний її виток уже містить у собі наступний і наперед визначає його напрям. Може, воно й так, але моє власне життя нагадує мені скоріше низку замкнених кіл, що ніколи не розгортаються так вільно й послідовно, як витки спіралі. Для мене перехід з одного кола в друге — це завжди стрибок, а не плавний рух. І що найбільше мене зморює — то це перерви між ними, коли я ще не знаю, куди стрибнути далі. От і після смерті Доллі я довго перебував у такому завислому стані.

І тоді я надумав весело пожити.

День у день я стовбичив у Філовому кафе перед більярдним автоматом, де виграшем був безплатний кухоль пива, і хоч подавати мені пиво було протизаконно, але Філ сподівався, що згодом я успадкую Вірінині гроші й, можливо, допоможу йому відкрити готель. Я мастив волосся брильянтином і ганяв на танці по сусідніх містечках, а вночі світив ліхтариком у вікна дівчатам і жбурляв по шибках камінцями. На одній заміській фермі в мене був знайомий негр, що торгував саморобним джином "Жовтий диявол", і я підлещувався до кожного, хто мав автомобіль.

І все через те, що не хотів лишатися й хвилини зайвої у домі Телбоу. Просто не мав чим дихати в тому застояному повітрі. У кухні тепер хазяйнувала чужа людина — клишонога кольорова дівчина; вона цілими днями співала — невпевнено, боязко, мов дитина, що намагається додати собі духу десь у похмурій безлюдній місцині. Куховарка з неї

була препогана. До того ж вона занапастила нашу герань. Коли Віріна наймала її, я не заперечував: сподівався, що це спонукає Кетрін повернутися до роботи. Та де там. Кетрін, як видно, й не думала навчати чогось нову дівчину: тепер вона й днювала й ночувала в отій своїй хатині на задньому подвір'ї. Забрала до себе радіоприймач і жила там на власну втіху.

— Я те ярмо з себе скинула і назад у нього не полізу,— заявила вона. — Мені треба спочити.

Від неробства вона погладшала, а ноги набрякли так, що довелося розрізати халявки черевиків. Наслідуючи звичаї Доллі, вона перебирала всяку міру, от хоч би щодо солодощів: на вечерю їй приносили з аптеки-закусочної по два фунти морозива, а в складках її плаття завжди шурхотіли обгортки від цукерок. Поки не стала аж надто гладка, вона уперто втискалася в плаття, що залишились після Доллі, неначе в такий спосіб удержувала свою подругу при собі.

Навідувати Кетрін стало для мене справжньою мукою, і я щоразу йшов до неї, згнітивши серце, обурюючись у душі тим, що змушений правити їй за товариство. Якось я не пішов до неї день, потім три дні, а потім і цілий тиждень. І коли після тих перерв приходив знову, мені здавалося, що й важка мовчанка між нами, і її недбале доводження зі мною сповнені докору. Гризоти сумління заважали мені зрозуміти правду, а полягала вона в тому, що Кетрін було байдуже, чи я приходжу до неї, чи ні. Аж поки одного дня вона довела це ділом: просто взяла та й викинула кавалки вати з дірок між зубами. Тепер і я перестав розуміти, що вона каже. Це сталося в ту мить, коли я почав був щось пояснювати, маючи на думці раніше піти,— вона підняла накривку своєї бокастої грубки й виплюнула вату в огонь. Щоки її одразу запали, обличчя стало немовби виснажене голодом. Тепер я більш не думаю, що вона вчинила так з наміром помститися мені,— просто дала зрозуміти, що я нічим перед нею не зобов'язаний: своє майбутнє вона воліла не ділити ні з ким.

Час від часу Райлі одвозив мене кудись своєю машиною, але твердо покладатися на нього та на його автомобіль я не міг: відколи Райлі став ділком, і той і той були майже весь час страшенно зайняті. На околиці містечка бригада тракторів уже розчищала дев'яносто акрів землі, що їх він купив під забудову. Місцевим поважним особам сподобався й інший його план: збудувати коштом міста шовкоткацьку фабрику, де кожний городянин матиме свій пай; крім можливих прибутків, таке промислове підприємство обіцяло й приріст населення. Газета надрукувала захоплену передову статтю, присвячену цьому проектові, в якій говорилось: місто має пишатися тим, що зростило такого заповзятливого юнака, як Райлі Гендерсон. А сам Райлі відпустив вуса, найняв контору й посадив у ній за секретарку свою сестру Елізабет. Мод Райорден вступила до університету в столиці штату, і майже кожної суботи він возив сестер до неї: мовляв, дівчата дуже нудьгують за Мод. Про заручини міс Мод Райорден та містера Райлі Гендерсона "Кур'єр" сповістив у день всіх дурних — першого квітня.

Вони взяли шлюб у середині червня, урочисто обмінявшись обручками перед вівтарем. Ми з суддею були дружками. Всі подружки молодої, крім сестер Гендерсон, були приїжджі — світські дівчата, з якими Мод завела знайомство в університеті. "Кур'єр" назвав їх "чарівними початківками", і то був по-рицарському великодушний комплімент. Молода тримала в руках букет жасмину та бузку, — молодий бур у гетрах і погладжував вуса. Весільні дарунки ледве вмістилися на великому столі. Я подарував їм шість брусків запашного мила та попільницю.

*

Після вінчання ми з Віріною повертались додому, ховаючись від сонця під її чорною парасолькою. День був пекельно гарячий, хвилі розжареного повітря коливалися навколо, немов звуки святкових дзвонів баптистської церкви, і перспектива довгого літа, що простяглася переді мною, була така ж тоскна, як та безлюдна полуднева вулиця. Літо, ще одна осінь, знову зима... Не спіраль — замкнене коло, як оце

тінь від парасольки. І коли вже треба вистрибнути з нього... Серце моє тіпнулось, і я стрибнув.

— Віріно, я хочу поїхати звідси.

Ми стояли біля нашої садової хвіртки.

— Знаю. Я й сама хочу,— сказала вона, згортаючи парасольку.— Ото все думала поїхати десь разом з Доллі. Хотіла показати їй океан.

Раніше Віріна здавалася високою на зріст через свою владну поставу. Тепер вона трохи зсутулилася, голова її тремтіла. Мені аж дивно стало, що колись я міг так її боятися,— це була тепер звичайнісінька жінка, по-жіночому полохлива та марновірна,— все говорила про грабіжників, поначіпляла на двері засувок, а дах утикала громовідводами. Вона віддавна мала звичай першого дня кожного місяця ходити по місту власною персоною, збираючи всілякі платежі, що належали їй з людей, і, коли облишила ці свої походи, це викликало деяке замішання: городяни так звикли до того чорного дня, що тепер їм його бракувало. Жінки казали: все тому, що вона не має сім'ї; відколи поховала сестру, то стала сама не своя. А чоловіки винуватили доктора Морріса Рітца: він їй геть усі пампороки забив, казали вони, і хоч як раніш самі сварилися з Віріною, але тепер узяли її сторону. Три роки тому, повернувшись до цього міста, я вирішив насамперед розібрати майнові папери родини Телбоу, і серед особистих речей Віріни — ключів, фотографій Моді Лори Мерфі — натрапив на поштову листівку, надіслану з Парагваю через два місяці після смерті Доллі, на різдво: "Як у нас тут кажуть, Feliz Navidad [5]. Ти скучила за мною? Морріс". І, прочитавши її, я подумав собі, що після того Вірінині очі весь час трохи косили до перенісся, і в їхньому погляді, немовби зверненому всередину, була смертельна мука; а тоді пригадав, як у день одруження Райлі ті очі, сльозаві од нещадного сонячного світла, на мить глянули прямо і в них сяйнула надія.

— Це може бути довга подорож. Я вже й сама міркувала, що треба б продати дещо... дещо з майна. Ми могли б поїхати кудись пароплавом. Ти ж ніколи ще не бачив океану.

Я зламав гілочку квітучої жимолості, що звисала з садового паркана, і почав обривати з неї листя, а Віріна дивилася на мене так, наче я шматував оту картину нашої подорожі, яку вона виплекала в уяві.

— Ну що ж...— Вона торкнулася родимки, що вирізнялась у неї на щоці, як сльоза.— Гаразд,— мовила вже діловим тоном.— То які твої наміри?

Отак і сталося, що я зібрався піти до судді аж у вересні, та й то тільки щоб попрощатись. Речі були спаковані, Еймос Легренд востаннє підстриг мене ("Гляди тільки, золотце, щоб не повернутися тобі лисому. Це я до того, що вони там не проминуть нагоди злупити з тебе скальп, а то й усього обдерти як липку"); на мені був новий костюм, нові черевики та сірий фетровий капелюх ("Ой яка ж ви цяця, містере Коллін Фенвік! — вигукнула місіс Каунті, побачивши мене.— Виходить, адвокатом будеш? То вже й убрався по-адвокатському. Ні-ні, хлопчику, цілувати тебе я не стану. Не дай боже забруднити таку пишноту якимсь пекарським непотребом. То ти пиши нам, чуєш?"); і того ж таки вечора поїзд мав урочисто помчати мене через усю країну, аж ген на північ, до міста, де вже майоріли прапори на мою честь.

У міс Белл мені сказали, що суддя пішов погуляти. Я знайшов його на площі, і в мене боляче стиснулося серце, коли я побачив цього дужого, чепурного чоловіка з індіанською трояндою у петельці в оточенні старих шкарбанів, що сиділи там день у день, базікаючи, харкаючи й дожидаючи смерті. Він узяв мене за руку й повів геть од них, і, поки він по-дружньому напучував мене й ділився власним студентським досвідом, ми поминули церкву й пішли дорогою, що веде до Річкового лісу. Та дорога і те дерево... Я тоді заплющив очі, щоб закарбувати їх у пам'яті, бо й подумати не міг, що повернуся, не передбачав, як часто

ходитиму подумки тією дорогою і уявлятиму собі те дерево,— аж поки вони непереборно потягнуть мене назад.

Здавалося, ні суддя, ні я не усвідомлювали того, куди простуємо. З мовчазним подивом ми обвели очима круговид, що відкривався з кладовищенського пагорба, і, тримаючись за руки, спустилися на обпалену гарячим літом та обагрену вереснем луку. Водоспад барв заливав сухе, наструнене листя індіанської трави, і мені захотілося, щоб і суддя почув те, про що казала мені Доллі: оту лугову арфу, що збирає, запам'ятовує і розповідає історії людей, арфу, в якій бринить безліч голосів. І ми стали слухати.